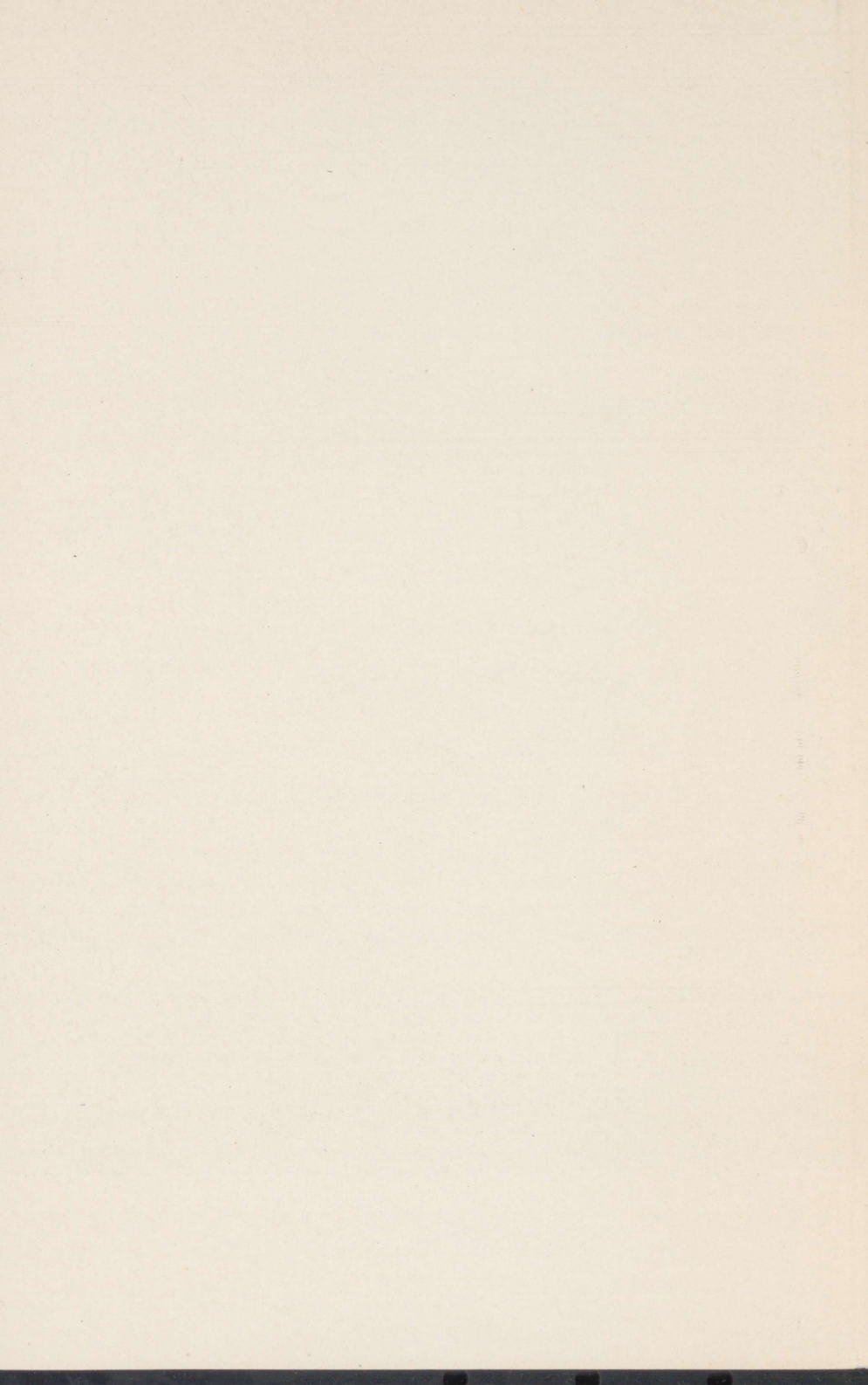

«VANEMUINE» TÄNA JA EILE

A-30995

EESTI NSV KULTUURIMINISTEERIUM
EESTI NSV TEATRIÜHING

SAATEKS

«VANEMUINE» TÄNA JA EILE

MÄRKMEID JA MATERJALE

TÖÖPUNALIPU ORDENIGA EESTI NSV RIIKLIK AKADEEMILINE
TEATER «VANEMUINE»

TARTU 1970

TARTU ÜLKOOH
KAMMATAKOD

ESTI NSV TEATRIKUNSTI
MINISTRIKUMI RAAMATUKOGU

«VANEMUINE» TÄNA JA EILE

MARKHEID JA MATERIALE

RAAMATUKOGU
TARTU ÜLIKOOLI
TARTU 1977

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

«Vanemuise» ajalugu on rohkem uuritud kui ühegi teise eesti teatri ajalugu ja tema kaugemast minevikust on ka palju kirjutatud.

«Vanemuise» viimase veerandsajandi loomingulisele tööle on kriitikute ja teatriteadlaste poolt samuti palju tähelepanu pühendatud.

Teatri sajandaks aastapäevaks ilmus kogukas album, mis annab veel kord ülevaate «Vanemuise» loomingulisest tööst.

Kuid publikule tavalise loomingu kaudu nähtava «Vanemuise» kõrval on alati olnud veel teine «Vanemuine». See on «Vanemuine» kui organisatsioon, kui kollektiiv, kes koosneb konkreetsetest inimestest, kes töötab oma konkreetsetes tingimustes, kellel on oma konkreetne küllastajaskond ja konkreetsed vahekorrad viimasega, kellel selle ühise kõrval, mis tal on kõigi teatritega, on veel palju ainult temale omast.

Sellest tahabki käesolev brošüür anda väikese ülevaate.

Sissejuhatus ««Vanemuine» läbi saja aasta» on Kaarel Irdilt. Artikli ««Vanemuise» küllastajate struktuur» autor on Mai Ojamaa, artikli «Sportimisest «Vanemuises»» autor Erik Linnmägi. Ulejäänud on Evald Kampuse sulest, kusjuures «Meie teatrimajad» on kirjutatud kahasse Kaarel Sahaga.

«VANEMUINE» LÄBI SAJA AASTA

1865. a. asutati Tartus «Vanemuise» selts. See pidi saama kohaks, kus mehed koos pidid käima ja kooris jumala auks vaimulikke laule laulma. Ja seepärast sobis tema esimeseks kooskäämise paigaks küllalt hästi Tartu Maarja koguduse leerituba.

Neli aastat hiljem — 1869. aastal — oli sellest samast «Vanemuise» seltsist juba saanud eesti esimese üldlaulupeo organiseerija ja veel aasta hiljem sünnib samas seltsis eesti esimese teatri «Vanemuine» esimene etendus. See teater oleks sündinud nagu J. V. Jannseni perekonnateatrina. Tema esimeseks autoriks, lavastajaks ja üldse organiseerijaks oli Jannseni tütar Lydia Koidula. Tema kõige agaramateks näitlejateks olid Koidula noorem vend Harry ja tulevane õemees Heinrich Rosenthal. Ja teisedki näitlejad olid kõik Jannseni laste sõbrad. Kuid nii nagu «Vanemuise» selts oli imekiiresti kasvanud üle papa Jannseni poolt ettemääratud vaimuliku lauluseltsi raamidest ja muutunud kogu tolleaegse eesti vaimse ja poliitilise elu tähtsaks keskuseks, nii sai ka Jannseni perekonna esimesest teatrietendusest suur kultuuripoliitiline sündmus, mida rõõmuga tervitasid suur demokraat C. R. Jakobson ja suur valgustaja-humanist, «Kalevipoja» looja F. R. Kreutzwald.

Koidula teater, mille lavalt kõlasid Jakobsoni ja Kreutzwaldi ideed, võitles kogu eesti rahva tolleaegsete kultuuriliste ja poliitiliste ideaalide eest. Ja nii saigi võimalikuks, et «Vanemuises» alanud eesti rahvuslik teatrikunstiharrastus murdis nagu noor Kalevipoeg kohe oma pisikeseks jääva hälli laud ja läks rännule üle Eestimaa.

Kõik Koidula teatri etendused toimusid päevadel, mil Tartusse ühel või teisel põhjusel olid kokku sõitnud peaaegu kogu rahvusliku liikumise aktiivsemad tegelased. Seega oli Koidula etendustel kultuuriliselt kui ka poliitiliselt kõige teadlikum vaatajaskond, kelle ees esinemine muutis iga etenduse omamoodi poliitiliseks sündmuseks.

Hoopis teistsugustes ühiskondlik-poliitilistes oludes tuli töötada August Wieral, kes Koidula esimestel etendustel oli olnud etteütlejaks ja kelle ajalooliseks ülesandeks sai hiljem «Vane-

muise» esimese süstemaatilisel töötava teatritrupi organiseerimine ja juhtimine. Üha süvenev klassivõitlus oli lõhestanud rahvusliku liikumise ühtsuse. Eestlasest talupoja kõrval kasvas Tartus uue reaalse jõuna rahvuslik linnakodanlus. Need olid samad maalt linna tulnud külakooli, paremal juhul kihelkonnakooli haridusega maamehed ja -naised, kelle lugemisvaraks ei olnud «Kalevipoeg», vaid kurvad lood Griseldisest, Hirlandast ja Jenovevast, kuid kes oli ainuke ühiskondlik jõud, kelle teatriskäimisest või mittekäimisest sõltus Wiera «Vanemuise» olemasolu või mitteolemasolu.

See oli publik, kes enam kui sada korda käis «Preciosat», üle kuuekümne korra «Corneville'i kelli» ja palju, palju kordi «Udumäe kuningat» vaatamas, aga keda siis, kui Wiera püüdis teda Goethe «Muhamedi», Shakespeare'i «Veneetsia kaupmeest» ja «Tõrkosa taltsutust» vaatama panna, jätkus ainult mõneks üksikuks etenduseks. Ja see fakt määraski Wiera rahvateatri näo kõige laiemas mõttes. Ei ole Wiera süü seegi, et tema romantiliste melodraamade ja laulumängudega kasvanud näitetrupp ei olnud hiljem võimeline teatrilaval elu andma Gorki näidendile «Põhjas». Gorki, Ibsen, Hauptmann, Tšehhov olid autorid, kelle mängimiseks pidid maailma sündima ja sündisidki uued teatrikollektiivid.

«Vanemuises» sündis see uus teater Karl Menningu juhtimisel, kes 1906. a. komplekteerib «Vanemuise» uue draamatrupi ja kes siis, kui teda süüdistati vanade näitlejate kõrvalejätmises, vastas: «See on tuttav asi, et uue loomine kergem, tänulikum ja lootusrikkam on kui vana parandamine. Uuteks (näitlejateks) oleme ainult kõige kohasemad valinud ja nendega peale hakanud. See katse näib küll kardetav olevat, aga praktiline elu on näidanud, et sealt palju head kasvab. Näiteks olgu Moskva Nemirovitš-Dantšenko Kunstiteater ja Antoine'i teater Pariisis. Mõlemal pool hakati päris algajatega peale, aga nüüd on need teatrid ülemaailmse kuulsuse saavutanud.» Ajaloolise tõe huvides olgu märgitud, et Menning ei jätnud kõrvale mitte kõiki Wiera näitlejaid, vaid võttis tema trupist oma koosseisu Leopold Hanseni ja Amalie Konsa. Need mõlemad Wiera teatrist Menningu teatrisse tulnud näitlejad lõpetasid oma teatritee nõukogude «Vanemuises» — üks Eesti NSV rahvakunstnikuna, teine Eesti NSV teenelise kunstnikuna.

Nagu Koidula nii pidas ka Menning teatri kõige tähtsamaks ülesandeks inimeste kasvatamist ja harimist. Nende kaheksa aasta jooksul, mil ta «Vanemuist» juhtis, ei säästnud ta oma jõudu selle ülesande täitmiseks. Ta oli energiline rahvavalgustaja, kes püüdis oma rahvast kasvatada mitte ainult teatrietendustega, vaid ka loengute ja kirjutistega teatrist, referaatide ja

vaidlusõhtutega. Oma kunstilistes tõekspidamistes oli ta kompromissitu ja isegi mitte teatri eksistentsi hinnaga ei laskunud selle vaatajaskonna maitse tasemele, kes teatrilt nõudis ainult meelelahutust. Ta võitles selle osaga vaatajaskonnast ja püüdis tema maitset suunata. Kuid klassivõitlus, mille teravust Wiera tegevuse ajal veel looritas rahvuslik rõhumine, oli 1905. aasta revolutsioonis rebinud isamaalikelt rahvuslikelt ilukõnedelt kõik Murueide tütarde kuuvalguse ja Udumäe kuningate udude hämarused ja asetanud ka eesti rahvusest kodanluse ja kulaku töölise ja maatamehe vastu. See antagonistlik vastuolu eesti rahvas avaldas juba uue «Vanemuise» avaetendusel, kui seal mängiti Kitzbergi «Tuulte pöörises». Ja ta avaldus Menningu kui kunstniku jaoks kõige traagilisemal kujul, sest etteheiteid sadas üheaegselt nii nendelt, kelle jaoks «Tuulte pöörises» oli liiga revolutsiooni- ja mässumeelne, kui ka proletariaadi esindajatelt, kes õigusega protesteerisid selle vastu, et «Vanemuise» avaetendusel 1905. a. revolutsiooni võitlejaid püüti samastada isiklikke arveid õiendavate kriminaalkurjategijatega.

Ainuke reaalne ühiskondlik jõud, kellele Menning oleks võinud oma püüdlustes toetuda, oli neis tingimustes eesti noor rahvuslik intelligents. Kuid intelligents, kellele Moskvas sai tugineda näiteks Kunstiteater, oli Tartus liiga väikesearvuline ja majanduslikult jõuetu pidevalt töötava teatri ülalpidamiseks. Ja kui Menning siiski suutis kaheksa aasta jooksul luua teatri, mille repertuaaris oli pidevalt Ibseni, Hauptmanni, Tolstoi, Shaw' dramaturgia, ja kasvatada kõrgel kunstilisel tasemel seisva näitlejate ansambli, siis ainult tänu sellele erakordsele järjekindlusele ja energiale, millega ta paljude aastate jooksul tegi teatrit kõikide objektiivsete raskuste kiuste. Sellepärast on õigus kõigil neil, kes Menningut eesti teatrikunsti üheks suuremaks kujukü on pidanud ja Menningu perioodist «Vanemuises» rääkinud kui eesti kunstiteatrist.

Menningu lahkumisele järgnes pikk ajaloolõik, mil «Vanemuine» ei leidnud endale enam ei ajalooliselt väärikat sihti ega paika eesti teatri kultuuris. Tartu kaotas ise järk-järgult selle poliitilise, majandusliku ja kultuurielu tsentrumi tähtsuse, mis tal oli olnud. Tartu oli muutunud väikseks provintslikuks ülikoolilinnaks. Ühiskondlikuks jõuks, kes juhtis «Vanemuise» seltsi juhatuse kaudu teatrit, oli Tartu kodanlus. 1920-ndatel aastatel koosnes selle jõukam osa sõja- ja revolutsiooniaastatel spekulatsiooniga kiiresti rikkaks saanud tõusikutest, kes tahtsid vaid lõbutseda ja näha ka teatris, kuidas mujal maailmas rikas rahvas lõbutseb ja oma aega lustiga surnuks lööb. Kunagise rahvusliku liikumise traditsioonidena elas Tartu kodanluse vanemas põlvkonnas veel edasi mingil määral ka järelärkamis-

aegne isamaaromantika. Absoluutses enamuses eestlastest koosneva üliõpilaskonna jõukama osa ideaaliks oli buršlik härrasmehelikkus. Rahva kehvematest kihtidest pärinevate üliõpilaste energia kulus aga põhiliselt sellele, et kuidagi peost suhu ära elades lõpetada ülikool. Ainukeseks ühiskondlikuks kihiks, kes võis teatrile kui kultuuriasutusele mingisuguse programmi esitada, oli intelligents, eeskätt kirjanikud, kellest tollal veel suur osa elas Tartus, ja ka mõni osa ülikooli õppejõududest. Kirjanikud võisid anda küll programmi, kuid mingit materiaalselt jõudu selle kindlustamiseks teatrile nad anda ei saanud. Mis aga puutub nende aegade poliitilisse ellu, siis iseloomustasid seda tollal kodanlike parteide omavaheline nääklemine «riigipiruka», s. t. võimu üle riigis, ja teiselt poolt süstemaatilised poliitilised kohtuprotsessid kommunistide üle. Ja niisugustes ühiskondlikes tingimustes vintskleb teater aastakümneid, mängides kord pikemat aega peamiselt tõusikkodanlusele meelelahutust pakkuvaid operette, kuni teatrisaal lõpuks päris tühjaks jääb. Kord toodi lavale Metsanurga «Kindrali poeg», mille poliitiseivõimud kohe ära keelasid, kord püüti elevust sünnitada Shakespeare'i mängimisega moodsates kostüümides, kord toodi lavale Pariisis, Londonis, Berliinis kõmu sünnitanud näitemänge ja lavastati isegi Mussolini näidend «Sada päeva» ja selle kõrval tehti üksikuid katseid tagasipöördumiseks Menningu realistlike teatritraditsioonide juurde.

1930-ndate aastate algul jõuab vaimse interregnumi olukord teatris nii kaugele, et Tartu kirjanike ja ülikooli õppejõudude organiseerimisel kutsutakse ellu Tartu Draamateatri Selts, mis avab oma näitekunsti studio lõppsihiga luua Tartusse uus draamateater. See samm sunnib kodanlikke riigivõime «Vanemuise» kui rahvusliku teatrikunsti hälli saatuse vastu huvi tundma.

1935. a. reorganiseeritakse teatri juhtimine ja antakse vastavad summad uue teatrisaali ja lava ehitamiseks. Tänu uuele peanäitejuhile Kaarli Aluojale hakkab «Vanemuise» teater jällegi pöörduma sihiteadlikule realismi teele. Samal ajal «Vanemuisesse» tööle asunud ooperilavastaja Eino Uuli, ballettmeister Ida Urbeli ja dirigent Eduard Tubina nooruslik energia paneb aluse ka süstemaatilisele ooperi ja balleti arengule. 1939. a. sügisel valmib uus, tolelaegsetes tingimustes kõigiti kaasaegne teatrisaal ja lava.

Tänu neile sammudele kasvas 1930. aastate lõpuks teatri külastatavus. Kuid Tartu töölisklassi suuremale osale jäi ta ikka kodanluse teatriks. Seepärast oligi võimalik aastatel 1937—1939 Tartu Töölisteatri tegevus, mida ei toetanud mitte ainult Tartu organiseeritud töölisklass, vaid ka see osa intelligentsi, kes

põrandaaluse kommunistliku partei juhtimisel oli koondunud fašismivastasesse rahvarindesse. Töölisteater suleti küll kodanlike politseivõimude poolt 1939. aasta sügisel, kuid tema aktiiv jäi alles.

Pärast kodanluse võimu kukutamist Eestis oli «Vanemuine» esimene teater, mille juhtimine kodanluse käest üle võeti. Algatus selleks tuli kollektiivilt eneselt, millele järgnes teatri uue juhtkonna moodustamine suletud Tartu Töölisteatri aktiivi kuulunud isikutest. Kui «Vanemuine» 1940. a. avas «Laevastiku hukuga» hooaja, siis tuli teatrisaali ka Tartu töölikond, kellele sellest peale «Vanemuine» sai oma teatriks.

«Vanemuise» sajandat aastat tähistavas kollektiivis on praegu suur hulk inimesi, kes 1944. aastal algasid tööd peaaegu otsast peale. Nii nagu sõjas oli purustatud Tartu linn, nii oli purustatud ka teatrihoone ja maailma mööda laiali paisatud kollektiiv. Kui «Vanemuine» 1945. aastal tähistas oma 75. sünnipäeva, oli tema kõikides kollektiivides väga palju neid, kes teatris töötasid alles esimest aastat. Ja nii oli «Vanemuine», eesti vanim teater, oma koosseisult samal ajal eesti kõige noorem teater. Ja selles nooruses peitus see jõud, mis on aidanud kõikidest ettetulnud raskustest üle saada.

On kulunud palju energiat selleks, et säilitada «Vanemuise» teatri omapärane loominguiline organisatsioon. Möödus palju aastaid, kuni teater sai sõjatules hävinud maja asemele uue. Mitmel puhul on teater üle elanud ka loominguilisi ebaõnnestumisi ja seisakuid. Mitmel puhul on tal tulnud loovtada teistele teatritele neid, kes «Vanemuise» rüpes on oma teatriteed alustanud. Kuid alati on kollektiivil jätkunud jõudu raskustest välja tulla karastatamana, tugevamana ja loominguvärskemana. Olles oma poliitilistelt nõudmistelt homogeenne, on «Vanemuise» kui väikelinna teatri külastaja oma kunstilistelt nõudmistelt väga mitmepalgeline. See mitmepalgelisus on seda suurem, et tänapäeva «Vanemuine» pole enam ainult Tartu teater, mis aegajalt teeb üksikuid väljasõite maale, vaid tänapäeva «Vanemuine» on vähemalt kogu Lõuna-Eesti teater, kelle külastajatest rohkem kui üks kolmandik on Tartut ümbritsevatest maarajoonidest.

Tänapäeva «Vanemuine» ei ole endale võitnud koha mitte ainult eesti teatrikultuuris, vaid ta on saanud kogu Nõukogude Liidus tuntud teatriks. Tema etendusi on näinud Moskva, Lenigradi, Kiievi, Riia jt. teatrikülastajad, tema lavastused on korduvalt silma paistnud üleliidulistel konkurssidel, temast on palju kirjutatud, tema üle on palju vaieldud. Teda on nimetatud kord sünteetiliseks, kord kombinaatteatriks. Ja ikka ja ikka on temast räägitud kui teatrist, kellel on oma nägu. Ja seda

omanäolisust on nähtud nii draamas, ooperis, operetis kui balletis.

«Vanemuine» on väikelinnateater. Viimastel aastatel on teda sagedasti nimetatud «väikese linna suureks teatriks». Jah, «Vanemuine» on väikese linna teater. Seepärast peab ta alati suutma rahuldada selle linna kõikide rahvakihtide teatrivajadust, alates Tartu kõrgemate koolide noorusest, kes nõuab teatrist mõtte-rahutust, ja lõpetades Tartu ümbruse kolhooside ja sovhooside töötajatega, kellest paljud otsivad veel praegu teatrist meeldivat meelelahutust. «Vanemuise» mitmežanrilisus soodustab nende erinevate nõuete rahuldamist. Muidugi, ükski säärane mitmežanriline teater nagu «Vanemuine» ei saa olla samal ajal esimene ooperiteatrite hulgas, parim draamateatrite hulgas ja ületamatu operetiteatrite seas. Kui aga niisugune teater suudab omanäolisuse säilitada repertuaari koostamisel, siis võib ta kõikides žanrides vahetevahel jõuda tulemusteni, mis ulatuvad üle mugavalt võimetekohase ja tavalise keskpärase ning lisavad oma pisikese terakese ka üldisesse ooperi-, draama-, opereti- ja balletikultuuri varasalve.

Kõige sagedamini on see vanemuislaster õnnestunud siis, kui «Vanemuine» on lavale toonud nõukogude eesti autorite algupäraseid teoseid, millest väga paljud on esmakordselt rambivalgust näinud «Vanemuise» laval. Nii on «Vanemuine» esimesena lavastanud sõjajärgsete aastate eesti suurima dramaturgi A. Jakobsoni paljusid näidendeid. Mitmed G. Ernesaksa ja E. Kapi ooperid valmisid koostöös «Vanemuisega». Kõikide B. Kõrveri operettide esietendused on toimunud «Vanemuises». Nõukogude eesti ooperiloomingu viimaste aastate silmapaistvamad teosed, nagu V. Ojakääru «Kuningal on külm» ja V. Tormise «Luigelend» on sündinud koostöös «Vanemuisega». Selle K. Menningu rajatud traditsiooni jätkamine on «Vanemuise» viimase veerandsajandi näo üheks kujundajaks.

Paljudel kordadel on «Vanemuisel» olnud võimalus olla ka teiste vennasrahvaste teoste esiklavastajaks Eestis. Teades, et kollektiiv kasvab ainult siis, kui tal on ülesandeid, mis nõuavad kõikide jõudude kokkuvõtmist, on teater julgenud jõudu proovida ka juba klassikasse kuuluvate suurteostega, nagu S. Prokofjevi «Kihlus kloostris», D. Šostakovitši «Katerina Izmailova», W. Shakespeare'i «Coriolanus», R. Rolland'i «14. juuli», J. Raimise «Joosep ja tema vennad».

Pidades oma kohuseks tutvustada vaatajaskonda kaasaja kapitalistliku maailma progressiivsete autorite teostega, on «Vanemuine» repertuaari võtnud näidendeid, nagu A. Laxnessi «Müüdud hällilaul», A. Milleri «Saalemi nõiad». Suureks loomunguliseks ülesandeks viimasel ajal oli inglise helilooja

A. Bushi ooperi «Guajaana Johnny» lavaletoomine. Taolised ülesanded on nõudnud kollektiivilt küll alati väga suuri pingutusi, kuid seda on tasunud see tähelepanu, mis neile lavastustele on osaks saanud ka väljaspool vabariigi piire.

Praegu ehib vana «Vanemuise» rinda Tööpunalipu orden. Talle on omistatud väga austav akadeemilise teatri nimetus. Paljudele tema tegelastele on antud kõrged aunimetused, paljude rinda on pandud ordeneid ja medaleid.

Need inimesed on «Vanemuise» kollektiivi uhkus, tema viimase 25 aasta kaardivägi, kelle kõige suurem rõõm on juubelpäevil selles, et nende kõrval seisab juba hulk praktilises töös proovitud noori lavastajaid ja näitlejaid, kellest paljud on kasvanud üles «Vanemuise» oma stuudiotēs või selle teatri töös.

Tänane «Vanemuine» on näide Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ja Nõukogude valitsuse rahvus- ja kultuuripoliitika viljastavast, loovast jõust.

Kaarel Ird

NSV Liidu rahvakunstnik,
NSV Liidu riikliku preemia laureaat,
RAT «Vanemuise» direktor-peanäitejuht

Esimesel viiel tegevusaastal polnud «Vanemuise» lauluseltsil oma ruume ning tal tuli avaramaid tegevusvõimalusi otsides rännata ühest üürikorterist teise, ikka sedamööda, kuidas kasvas seltsi liikmete arv ja sigines juurde uusi tegevusalasid. Nii on esialgu koos käidud Botaanika (praeguse Komsomoli) ja Lepiku tänava nurgal tänapäevani säilinud majas, kus asus Tartu Maarja koguduse leeri- ja koolisaal. Kui kihelkonnakool nendes ruumides tööle asus, otsiti ajutist harjutuspaika mujalt.

Esimene omaette üürikorter leiti Herne tänavas väikese puumaja teisel korrusel ühe suurema ja kahe väiksema toa näol. (Ka see maja on ümberehitatuna olemas.) Juba sama aasta septembris üüriti praegugi alles olevas Tartu ühes vanemas majas Laia ja Jaani tänava (Mitsurini ja Ülikooli tänava) nurgal teiselt korruselt 7-toaline korter.

Kuid juba 1867. a. aprillis oli selts suvekuudeks kolinud Tiigi tänavale, kus korraldati aiakontserte ja suvepidusid. Sügisel aga asuti korterisse Ropka mõisa välja äärde Tähe tänavale, praeguse ülikooli klubi vastu. See maja hävis 1941. aastal. Eri-liseks väärtuseks oli avar aed. Siin asus ka I üldlaulupeo «peastaap» ja toimusid üksikooride esinemised, võistulaulmine ning pidusöök.

Avaramaid tegutsemisvõimalusi otsides koliti 1870. aasta kevadtalvel Ülejõe linnajakku Jaama tänaval asuvasse majja (praegu nr. 14), kus varem olevat asunud Saksa Käsitöölise Selts. Siin oli võrdlemisi ruumikas saal ja kõrgel mäerinnakul asuv suur paljude puudega aed, kust avanes tore vaade linnale.

Selles majas olid veel ka mitmed teised eesti seltsid ja rahvusliku liikumise keskused, nagu Tartu Eesti Põllumeeste Selts, Eesti Aleksandrikooli peakomitee, Eesti Kirjameeste Selts jm. Siin toimuski «Vanemuise» seltsi 5. aastapäeval, 24. juunil 1870 esimene teatrietendus — L. Koidula «Saaremaa onupoeg».

Aastate jooksul tehti maja juures sagedasti remonti, ümber- ja juurdeehitusi ning oldi suurtes majanduslikes raskustes. Algul ehitati näitelava ja rõdu, 1885. a. suurendati saali ning ehitati juurde kõrvalruume. Kaks aastat hiljem avati aianäitelava.

Majas võeti ette järjekordne ümberehitus 1899. aastal: einelaud ja piljardisaal paigutati teatrisaalist eemale, maja teisele korrusele. Seeläbi vabanesid mõned ruumid publiku jaoks. Kuid näitetrupi kasvavatest nõuetest jäi maja üha rohkem maha. 1902. aastal moodustati seltsi üldkoosolekul uue kivimaja ehitamise komisjon, mis pidi hakkama kõigepealt ehituse jaoks raha koguma. Sama aasta sügisel deklareerib teatri direktor A. Wiera, et ta pole oma trupiga enam nõus vanas hoones mängima. 1903. aasta algul teeb ta ettepaneku, et jätku seltsi juhatus kivimaja plaan kõrvale ja ehitagu puumaja, mille saal mahutaks tuhat inimest ja mis maksab näitelava sisseseadeta umbes kaksteist tuhat rubla. Kuid uue kivist teatrihoone ehitamise kavatsus muutub aga üha populaarsemaks. Asutakse juurdeehitusena mõeldud uue teatrisaali eeljooniste ja eelarve koostamisele.

1903. a. 19. juuli hommikul ajasid kirikukellad ja tulekahjusignaalid Tartu rahva jalule — III linnajaos oli tulekahju. Tuli oli lahti pääsenud «Vanemuise» einelauapidaja köögist ning mõne tunni järel hävis paljudele armsaks saanud maja.

Kindlustusselts maksis «Vanemuise» seltsile 16 093 rbl. Kuid kahju oli tunduvalt suurem.

Septembris üüriti väiksemate koosolekute jaoks Suurturul asuva maja kolmandale korrusele korter. Teatritegevuseks polnud esialgu mingeid võimalusi, hiljem hakati etendusi andma «Bürgermusse» saalis.

Samal ajal hakati uue maja jaoks krundi otsima. Lõpuks jäädi peatuma Aia (praeguse Vanemuise) tänava ääres asuva ehitusmeister Pohlmannile kuuluva 978-ruutsülla 14 000 rubla maksva krundi juurde. Pohlmanni naabritelt loodeti hiljem maad juurde osta.

Just siis, kui Pohlmann oli valmis müügilepingut sõlmima, pakkus J. Zmigrodski oma Karlova ja Aleksandri tänava vahelist 600-ruutsülla aeda ning 1892. a. ehitatud nn. Uut Teatrit (praegu Kalevi tänava Tartu Rajooni Kultuurimaja), mis olevat talle endale maksnud 125 000 rubla. Ettepanek oli meelitatav, sest J. Zmigrodski alandas mitu korda hinda, küsides lõpuks vaid 65 000 rubla. Probleemi lahendajate hääled läksid peaaegu pooleks. 1904. a. algul kaldub vaekauss aga lõplikult Aia tänava kasuks. Suure hädaga õnnestus veel maad juurde osta, kusjuures kogu krunt läks maksma 16 954 rubla.

Ehituskomisjon otsustas, et kontserdi-, näitemängu-, peo- ja suurte koosolekute saal peab saama 700-kohaline

1904. a. oktoobris käib Peterburi professor Poleštšuk, kes on nõus uue hoone projekti tasuta tegema, Tartus materjali- ja tööhindu uurimas. Novembris määrati kindlaks ehituse juhataja ülesanded ning asuti ajalehekuulutuse kaudu otsima sobivat

kandidaati. Peagi saadab Peterburi professor esialgsed skitsid Tartusse. Fassaad aga ei meeldi tellijaile ning seepärast otsustatakse pöörduda soome arhitektide poole. Need, kellele kirjutatakse, on aga kõik parajasti Helsingist ära sõitnud. Viimaks saadakse vastus arhitekt Saarinenilt, kes nõuab visandite eest 2500 rubla. Niisugust hinda polnud midugi võimalik maksta. Pöördutakse jällegi Poleštšuki poole uue fassaadi saamiseks. Fassaadi küsimuse lahendamisele lööb kirja teel Berliinist kaasa ka «Vanemuise» seltsi tolaegne esimees Karl Menning. Siis tuleb arhitekt Armas Lindgrenilt Helsingist pakkumine. Ta on nõus projekti tegema 350 rubla eest.

1905. a. veebruaris saadakse projekti tegemiseks annetusega 500 rubla. Nüüd otsustatakse lõplikult tellida projekt Lindgrenilt.

Ehituse juhatajaks võetakse viie kandidaadi seast Aleksander Kley ning määratakse talle aastapalgaks 1400 rubla.

Juba 1904. a. lõpul algab ehitusmaterjalide ostmine. Ilmatsalu tellisetehasest saadi kivid, neid kulus 1 650 000 tükki.

31. jaanuaril 1905 võttis «Vanemuise» selts vastu üleskutse «Rahva haridusliste püüete ja edu sõpradele», mis 3. veebruari «Postimehes» ära trükiti. Selles selgitati «Vanemuise» maja ehitamise tähtsust kogu eesti rahva seisukohalt ning kutsuti kõiki üritust materiaalselt toetama. Märgitigi, et seltsil vajalikud summad puuduvad. Kuigi mõned seltsi liikmed on ehituse jaoks annetanud 1500 rubla, teised on oma vastutusel Ilmatsalust 800 000 telliskivi muretsenud, on seda kõike väga vähe, sest ehitus läheb maksma 70 000 rubla. (Tegelikult läks «Vanemuise» maja maksma 110 000 rubla.) Üleskutses kirjutati: «Iseäranis ligikonna kohaomanikkudele paneksime südame pääle, kellel hobused ja vaba tööjõud käepärast on, et nad praegu talvisel priiajal Eesti teatri- ja kontserdimaja ehitamiseks mõne koorma või vööri telliskive vaevatasu nõudmata kohale veaks.

Metsade omanikkudele tuletame aga meelde, et selts tänu-likus meeles valmis oleks ka nende käest palkisid ja palgikesi, laudu ja plankisid, igas arvus ja igasuguses suuruses vastu võtma.

Ühiseks telliskivi-vedamise ehk talguse-päevaks on seltsi asemikkude poolt 11., 12. ja 14. veebruar määratud. On keegi valmis telliskivi ilma hinnata vedama, siis palutakse teda nimetatud päevade hommikul seltsi ehitustoimekonna asemiku K. Sööti käest (Aleksandri uul. nr. 5) sellekohane täht võtta, kuhu vedaja nimi, kivide arv j. n. e. pääle tähendatakse.» Üleskutse leidis väga elavat vastukaja.

Aprilli alguseks on eeltööd jõudnud juba niikaugele, et 25. aprilliks planeeritakse nurgakivi panemine. Kuna aga Riias

ei saanud teadet ehituse kinnitamise kohta kõrgemas instantsis, lükatakse nurgakivi panek 8. mail. Tegelikult toimus pidulik sündmus pühapäeval, 15. mail.

Avatseremoonia hulka kuulus vaimulikku laulu, jutlustamist, palvet ja õnnistamist ning õnnitlemist ja telegrammide ettelugemist. Asjakohase kõne pidas K. Menning.

Septembris otsustatakse tellida 250 rubla eest lavaplaan. Lavasiseseade maksumus planeeritakse 3000 rublale.

Kokku oli ehitusel töötanud 180 inimesest keskmiselt korraga tööl 70 meest. 1906. a. maikuu esitasid ka nemad oma paljude seltsimeeste eeskujul nõudmise, et senine 11-tunniline tööpäev, mis kestis hommikul kella 6-st õhtul kella 7-ni, 2-tunnilise lõunavaheajaga, lühendataks 10-tunniliseks. Ehituskomisjon nõustus, kuid otsustas ühtlasi 1 tunni tasu vähem maksta.

1. septembril 1905 avaldas «Postimees» ja seejärel ka teised eesti ajalehed «Vanemuise» Eesti teatri- ja kontserdimaja ehituse näitemängu korjanduse üleskutse». Selts oli saanud loa 3 kuu jooksul, s. o. 1. septembrist kuni 1. detsembrini, läbi viia järjekordne rahakogumine.

Üleskutses kirjutati, et uus teater võib kujuneda näitekunsti viljelemise eeskujuks kogu Eestimaaale ja Tartusse võib siis sõita õppima, kuidas teatrit teha. Samuti aitab uues majas tööle hakkav näitetrupp külalistenduste näol head maitset levitada ka teistes paikades. Loodeti, et jõutakse ooperitegi lavastamiseni ja et suur saal võimaldab kontsertide piletihinna alandada. Lõpuks märgiti, et uues teatri- ja kontserdimajas kavatakse korraldada ka kirjanduslikke ja populaarteaduslikke ettekan-
deid.

Eriliselt pöördui palvega eesti naiste poole, kes ikka esimeste hulgas kaasa aitamas, kui on olnud tarvis üleüldiseks hääks midagi korda saata.

19. septembril toob «Postimees» rõõmustavaid andmeid korjanduse käigust. 28. oktoobri numbris teatatakse, et on laekunud juba üle 2500 rubla ja korjanduslehed (2000) on otsa lõppemas, mistõttu neid trükikojast juurde tellitakse. Üle maa lubatakse laiali saata korjajate kätte ka uue hoone foto. Tuuakse tehnilisi andmeid ehituse kohta, mis on jõudnud juba katuse alla. Maikuu 1906 telliti saali jaoks ka istmed — 720 tooli.

Maja avamise päeval 12. augustil 1906 tõi «Postimees» ära A. Kitzbergi vaimustatud kirjelduse:

«Majal on oma iseloom, plaanitegija ehituskunstnik on tema sisse midagi pannud, temaga midagi ütelda jõudnud. Meie tunneme eneses toonisid puudutatud, mis meile nagu tuttavad, oma-
sed on — mis meie enestega kokkukõlas seisavad... Maja

uulitsapoolne külg oma kahe võimuka torniga tuletab nagu midagi rasket, kestvat, püsivat meelde, midagi, mida kergesti puruks tallata ei saa, mis ei paendu, mis ennast kaitsta tahab... On kunstnik sel viisil majale uulitsa poolt küljest monumentaal-ehituse jõu ja mõju annud, siis on maja aiapoolne külg selle vastu kerge, lahtine, rõõmus, midagi, mis ennast ilule ja päike-sele vastu avab. Kahe peaaegu klaasist torni vahel sambad ja sammaste vahel hiigla aknad, klaas ja jälle klaas.

Aga astume maja seestpoolt vaatama.

Laiad astmed viivad uulitsalt maja ette üles ja suure võlvi-aluse alt kolm kahepoolega klaasust eeskotta. Nüüd oleme suu-res võlviitud ruumis.

Pahemat kätt eeskojast viib lai trepp üles. Selle kõrval on suur, ümmarguste akendega riiete-panemise ruum, sinna anname päälisriided ära ja astume siis trepist üles... Kohe tuleb meie pääle nagu pidulik tundmus. Meie astume — valgu-sele vastu. Kõrgelt ülevalt ja ümberringi voolab teda meie pääle, meie leiame ennast avaras ümmarguses tornis, mis kahest hoone korrast läbi ulatab ja mille seinad pea ainult hiiglakõrgetest akendest on. Mõju on suurepärase. Tornist viib trepp ka aeda, kui vasakut kätt ära pöörad.

Veel järk treppi ülespoole ja meie oleme suures, laias jalutamis-ruumis. Oi ilus on ta, see ruum, oma õrnade värvidega, oma plastiliste lae-ilustustega, oma hulga lampidega ja oma hiigla akendega.

Ja nüüd astume suurde saali.

Nagu pühalik tundmus tuleb meie pääle, meie vaikime ja ei saa sõna suust. Meie ilutseme.

Ja ta on suur, lihtne ja ilus, see keskpunkt, see maja suur pidusaal. Mitte toredusega ei mõju ta, toredust ei olegi, tema mõjub muuga, nimelt oma lihtsusega, oma suurepäraselt mõeldud arhitektoonilise joontega... Kõik on nii armas, lihtne ja kodune. Ja, kui vaatame, meie ei leiagi nagu ennast raskete müüride vahelt, kõik on nii kerge, nagu läbipaistev, nagu telgiseinte vahel...»

1906. a. juunis otsustab ehitustoimkond hakata uurima elekt-rivalgustuse sisseseadmise võimalusi ja hindu. Spetsiaalset korjandust elektrisisseseade heaks alustati varsti. Ajakirjandus toob pidevalt nimekirju annetajate kohta.

Väiksemad ehitustööd ja maja sisustamine jätkus ka pärast avamist. Suvekontsertideks ja aiapidudeks korrastati aed ja ehitati kõlakoda.

Ei läinud aga kuigi kaua, kui uhkus ja vaimustus uue maja üle hakkasid kiiresti lahtuma. Selgus, et see mitmeks otstarbeks määratud lameda põrandaga saal võib sobida küll tantsimiseks,

mitte aga teatritegemiseks ja kontsertideks. Eelmiste istujate pead varjasid laval toimuva, ka kuuldavus oli väga halb. «Surnud tsoon» asus saali keskosas, kuna eesosas kõlas orkester puitselt. Tehti küll mitmeid parandusplaane, kavatseti lükandseinte ja eesriietega saali vähendada poole võrra jne. Kui 1918. a. valmis Saksa Käsitöölise Seltsi teatrihoone, praegune «Vanemuise» väike maja, siis unistati ülekolimisest sinna. Kuid ikkagi tuli vanas koplis vaevelda enne täpselt kolmandik sajandist, kui pääseti parematesse tingimustesse.

Saali üldmuljet aitasid halvendada veel inetud paberlaternad. Suurem asi polnud ka gaasivalgus, mis andis inimese näole kooljaliku jume. Et näole vähegi elavamad ilmet anda, tuli see paksult värviga üle krohvida. Hiljem seati gaasivalgustuse reguleerimiseks sisse reostaat. Tugevamaks andis valgustus end hästi keerata, kuid vastupidise toimingu juures hakkas seadeldis ebameeldivalt vilistama, haisust rääkimata. Värvilise valguse saamiseks pandi gaasilaterna ümber värvilised paberid. Ime see oli, et kordagi tulekahju ei tekkinud.

Ebaõnnestus ka aias esimene kõlakoda, mis oli ehitatud avaga edelasse, sinna, kust puhus tavaliselt tuul.

Aeg-ajalt võeti üht-teist ette tehniliste tingimuste parandamiseks. Kulus tosin aastaid, enne kui elekter sisse saadi. See oli aastal 1918. Veelgi hiljem ehitati veevärk. Lavavalgustuse sisseadetat täiendati ka hiljem ja muretseti ringhorisont. Kuid peamine probleem — saal — oli ikka veel lahendamata.

Kuigi teatrisaali puudused aasta-aastalt muutusid märgatavamaks, eriti pärast seda, kui Tallinnas valmis 1913. a. «Estonia» seltsi maja, kus oli juba päris tõeline teatrisaal, ei jätkunud suurtes võlgades vaevleval «Vanemuise» seltsil enam jõudu uue teatrisaali ehitamiseks.

Teatrisaal kerkis uuesti teravalt päevakorraks koos 1935. a. toimunud teatri juhtimise reorganiseerimisega. Sama aasta algul koostas A. Matteus teatrimaja rekonstrueerimise kavandi, mis seltsi üldkoosolekul aprillis heaks kiideti. Sügisel lahendati riigivõimude kaasabil ka ehituse finantseerimine. Ümberehituse parema lahenduse saamiseks korraldati valikvõistlus, mille tulemusena lõplik projekt telliti A. Matteuselt ja kinnitati 16. juunil 1937.

Suuresti takistas otstarbekohase ja ajanõuetele vastava teatrisaali projekteerimist «Vanemuise» seltsile kuuluva krundi kitsus. Kuigi teatril juurdeehituseks vajalikul maa-alal mingeid hooneid polnud, ei saadud nende kruntide omanikega hinna suhtes kokkuleppele.

Nii oldigi lõpuks sunnitud projekteerima Riia tänava poolne külg sellisel, et ära jäid lava kõik vasakpoolsed kõrvalruumid

ja külglava ning vastavalt olemasolevale krundile tulid samal küljel asuvad teised ruumid kokku suruda.

Uue teatrisaali ehitamise ajal töötas teater Saksa Käsitöölise Seltsi teatrihoones.

Suures rahapuuduses vaeveldes jõuti teatrisaali ja lava ehitustööd lõpetada septembris 1939. Teatrisaali juurde kuulusid ka uued avarad riidehoiu- ja jalutusruumid. Uus teatrisaal mahutas 500 kohta. Lavaava laius oli 11 meetrit, pöördlava diameeter 13 ning lava sügavus horisondini 16 meetrit. Projektorid ja ringkaare valgustus osteti Soome firmalt «Taito». (Mõningad neist projektoritest, mis «Vanemuise» meistrimehed pärast põlemist omal jõul taastasid, on teatris praegugi edukalt kasutusel.)

Sellisel kujul oli «Vanemuise» teater 1939. a. moodsamaid ja paremini sisustatud kogu Baltikumis. Vana teatrisaal aga ehitati ümber kontserdisaaliks.

Pärast Tartu vabastamist augustis 1944, kui rinne oli veel Tartu all, süttis teatrihoone hitlerlaste mürsust ja hävis koos kõigi varadega.

Uuesti tööd alustades pidi «Vanemuine» kolima jällegi endise Saksa Käsitöölise Seltsi teatrihoonesse, mis aga okupatsiooni ajal oli juba täielikult ümber ehitatud kinoks. Vabastamislahingute käigus oli seegi hoone saanud kannatada, kuid õnneks vähe: purunenud olid kõik aknad ja katuses olid mõned mürsuauhud.

Täielikult puudusid aga laval valgustus ja mehhaanilised seadmed. Isegi keskküte oli lavalt ja lavatagustest ruumidest välja monteeritud.

Peamisteks töölisteks hoone uuesti teatriks ehitamisel ja remontimisel olid teatri omad töötajad, kes saabusid tagasi evakatsioonist ja metsadest, kus nad sõjajärgselt olid olnud.

Kuidagi saadi midagi kokku korjata, põlenud teatri tuha seest välja kaevata, midagi käsitsi põlve vahel valmistada ja veel ei tea, kuidas ja kust hankida. Kuid avaetenduseks 21. detsembril 1944 oli laval midagi, millega valgustada, tõsta dekoratsioone, ja maja oli soe. Sel ajal oli kõigil teatritöötajatel tohutul suur hulk head tahet ja ettevõtmist, tänu millele tehti vajalik valmis ka sellest, mida ei olnud.

Kuid suur, pidevalt töötav teater ei mahtunud ainuüksi sellesse teatrimajja, millel puudusid täielikult proovi- ja töökodade ruumid, kostüümi- ja materjaliladod jne. Sellepärast anti teatri kasutusse Vanemuise tn. 52 asuv maja, kuhu mahutati pisike kostüümiladu ja õmblus-rätsepa- ning kingsepatöökoda, alummisele korrusele aga administratsioon. Vanemuise tänav 54, endisesse üliõpilaskorporatsiooni majja, said asukoha balleti-

prooviruum, orkestriprooviruum, üks solistide harjutusruum ja tollal nii vajalik söökla.

Teatri õuel asuv sõjaväebarakk kohandati puidu- ja dekoratsioonitöökojaks ja materjalilaoks. Kui see barakk 1948. a. kevadel pikselöögist süüdatuna maha põles, taastati töökodade uueks hooneks Tiigi tänav 54 asuva elumaja varemed. Siia mahtusid nüüd ka juba suurenenud kostüümiladu, pesu- ja värviköök. Praegu tundub isegi uskumatuna, et mõne kuu jooksul, maist kuni novembrini, suudeti 3-korruselise hoone (koos keldrikorru-sega) põhiliselt valmis ehitada töökodadeks ilma ühegi spetsiaalse ehitusorganisatsiooni abita. Ehitajateks olid teatri omad töötajad (ka lauljad, näitlejad, orkestrandid), kes ladusid müürid, lõikasid metsas palgid, vedasid välja, saagisid saeveskis laudadeks, tegid põrandad, ukсед, aknad ja muu vajaliku kuni keskkütteni ja veevärgini. Ja seda nii, et ka otsene teatritöö sai tehtud. Lõpuks tegid teatri omad meistrid puidutöötlemise masinad, mis töötavad veel praegugi!

Juba 1947/48. aastal koostasid arhitektid A. Matteus ja N. Kuzmin «Vanemuise» tules hävinud esialgse teatrihoone taastamise projekti. Selles projektis oli jäädud põlenud teatrihoone ja kontserdisaali põhilahenduse juurde. Ümber oli projekteeritud vaid Riia tänava poolne külg, kuhu pidi tulema külglava ja töökodade korpus. Lava pidi suurenema ka tagalava arvel. Samuti oli ette nähtud garderoobide, proovisaalide ja teiste ruumide suurendamine. Teatrisaal pidi rõdu arvel suurenema 640 kohani, kuna saali kapitaalseinte lõhkumist ei peetud otstarbekaks.

Kuid see projekt jäi ainult projektiks, sest sõjas purustatud Tartus ei jätkunud noil aastail veel jõudu teatrimaja taastamiseks. Seepärast kerkis «Vanemuise» uue teatrihoone ehitamise küsimus üles 1956. aastal. Arvesse võttes, et säilinud müüride kasutamine ei oleks andnud mingit tõsisemat majanduslikku efekti, otsustati ehitada täiesti uus hoone.

ENSV Ministrite Nõukogu määrusega kuulutati välja «Vanemuise» uue teatrihoone projekti võistlus. Kuigi võistlusest osavõtjad ei olnud enam mingil määral seotud olemasolevate varemete uude hoonesse sobitamisega, ei andnud eelprojektide võistlus tulemusi, mida oleks saanud uuele teatrimajale otseselt aluseks võtta. Enamiku projektide puuduseks oli see, et nendes ei olnud arvestatud «Vanemuise» teatri omapära, s. o. töötingimuste loomist kõikidele teatriliikidele. Möödalaskmisi oli ka teatritehnoloogia põhiküsimuste lahendamisel — ei oldud üldse arvestatud juba sel ajal olemasoleva ega ka edaspidi kasutamisele tulla võiva tehnika rakendamist.

Võistlus näitas, et kui arhitektide ja ehitusinseneridega ei

töötä kaasa teatrispetsialistid, võib saada küll huvitavaid puht-
arhitektuurilisi lahendusi, kuid jäävad lahendamata teatri töö
paljud põhiprobleemid ja vajadused, sest enamikul juhtudel
tunnevad arhitektid-projekteerijad ju teatrit ainult külastaja
poolt. Missugune on töö selles «nõiaköögis», tema tagapoolel,
s. o. suletud eesriide taga, seda nähtavasti ei teata ega tunnetata
küllaldaselt.

«Vanemuise» teatri uue hoone lõplik projekteerimine tehti
ülesandeks «Eesti Projektile», kusjuures lähtealuseks jäi arhi-
tektide A. Volbergi, P. Tarvase ja U. Tõlpuse eelprojekt, mis
vastas võistlustingimustele kõige rohkem. Teatrihoone kogu
sisekujunduse teostas sisearhitekt V. Tamm. Projekti peainsene-
riks oli kuni 1963. aastani V. Veanes.

Projektülesanne koostati 1959. aastal ja kinnitati Eesti NSV
Ministrite Nõukogu korraldusega. Et mahtuda ettenähtud limi-
tide piiridesse, oldi kahjuks sunnitud loobuma paljustki esialgu
projekteeritust. Pealegi olid tollal veel täielikuks uudiseks ka
säärased asjad, nagu lavavalgustuse juhtimise aparatuuri vii-
mine vaatesaali taha, helirežissööri töökoht jne. Neidki peeti
liialdusteks kõnelemata sellest, et tehnilised töökojad võiksid
olla teatriga samas hoones ja et kaasaegsel laval, millel kasuta-
takse horisonti ja isegi mitut horisonti, on nõutav hoopis kõr-
gem lavatorn kui vanal sofittlaval. Hoone kubatuuri lubatud
limiiti mahutamise tulemusena jäi esialgselt kavandatud
86 000 m³-st järele ainult 66 000 m³, s. o. 44 m³ ühe istekoha
kohta, mis kaasajal on äärmiselt vähe. 1969. a. kehtestatud teat-
rite projekteerimise normid näevad juba isegi muusika-draama-
teatrile (mitte aga ühtlasi ooperi-balletiteatrile nagu «Vane-
muine») ette 60 m³ ühele istekohale. Kubatuuri kärpimise tõttu
on mõnevõrra kitsad ka teatri vestibüül ja teatriküllastajate gar-
deroob. Puudub lava mõõtmetele vastav proovilava või proovi-
saal.

Uue teatrimaja pidulik nurgakivipanek toimus 18. septemb-
ril 1960.

Esialgne lavavalgustuse ja lavatehniliste seadmete projekt
koostati «Giproteatri» poolt. Kuna projekteeritud seadmed olid
oma tehniliselt mõttelt aga niivõrd aegunud, et nende teosta-
mine oleks tähendanud 1939. a. valminud lavaga võrreldes
tagasiminekut, siis keeldus teatri juhtkond nende vastuvõtmisest
ja hakkas taotlema luba lavavalgustuse ja mehhaaniliste sead-
mete ümberprojekteerimiseks. See taotlus oli seda rohkem õigus-
tatud, et juba 1961.—1962. aastaks oli meie kodumaine tööstus
hakanud tunduvalt kaasaegsemaid lavavalgustusseadmeid
tootma, kui oli esialgses projektis. Tänu rahvamajanduse üldi-
sele arengule olid tekkinud ka uued võimalused lavatehniliste

seadmete kaasaegsemaks lahenduseks. Need teatri taotlused leidsidki toetamist ja rahuldamist. Uut lavatehnikat hakkas projekteerima Rahvamajanduse Nõukogu Metallitööstuse Valituse Konstrueerimisbüroo. Sealsed töötajad suhtusid teatri soovidesse ja ettepanekutesse suurima tähelepanuga ja uued lavatehnilised seadmed projekteeriti ja ehitati kaasaegsel tehnilisel tasemel. Seadmete valmistamist kergendas asjaolu, et projekteerijad olid kasutanud paljusid teistes rahvamajandusharudes tarvitusel olevaid tüüpsõlmi ja -detaile. Tõsiseks takistuseks oli aga kogu hilisemas projekteerimistöös see, et maja arhitektuurilises lahenduses ei olnud arvesse võetud kaasaegse tehnika paigutamiseks ja kasutamiseks vajalikke tingimusi.

Uue teatrimaja laval on palju tehnilisi uudusi. Nii on uudne pöördlava konstruktsioon. Esmakordselt kasutatakse teatrilaval jõuajamite kiiruse reguleerimiseks elektromagnetilisi võimendeid. Sääraste ajamitega töötavad 24 elektromehhaanilist tõmmikut ja liiguvad eesriided. Kõiki lavaseadmeid juhitakse lavamasinisti puldist.

Lavaava mõõtmed on 11×7 meetrit, nagu see oli 1939. aastal ehitatud teatriski. Lavatorni kõrgus lavapõrandalt kuni nõörüüpinguni on 25 meetrit. Lavapõranda pind 396 m². Pöördlava läbimõõt on 14 meetrit. Pöördlavasse on sisse ehitatud 6 platvormi mõõtmetega 3×3 m, mida võib hüdrauliliselt tõsta kuni 2,5 m üle lavapinna. Platvormid on eriseadmete abil kallutatavad kuni 20°. Orkestriruumi põrand on hüdrauliliselt tõstetav ning seda on võimalik kinnistada automaatselt vastavalt etteantud programmile kolmes eri kõrguses (lava-, saali-, orkestripõrand).

Teatrilaval on valgustuseks installeeritud prožektorite ja teiste valgustusaparaatide koguvõimsus 998 kW, millest korraga ühe stseeni, pildi või vaatuse valgustamiseks kasutatakse muidugi ainult osa.

Lavamehhanismide ja valgustuse projekteerimisel ei lähtunud teater soovist ehitada mingit uut, ainulaadset lava. Mehhanismide ja valgustusseadmete rohkus on teatrile vajalik eeskätt selleks, et maksimaalselt vähendada lava teenindavat personali. Sama sihiga on uude teatrihoonesse paigutatud ka kõik teatrile vajalikud töökojad. Kahjuks on jäänud kubatuur kokkuhoiu kaalutlustel väikeseks teatrihoones asuvate dekoratsiooni-, mööbli-, rekvisiidi- ja laoruumide jaoks, mistõttu tuleb dekoratsioone, mööblit ja rekvisiite ikkagi transportida teatrist eemal asuvatest laoruumidest.

702 istekohta omava teatrisaali sisekujunduses on kasutatud tumedaid toone ja lavaava ümbrus on kaetud peaaegu musta kunstmarmoriga selleks, et vähendada miinimumini valguse ref-

lekterimist seintelt ja keskendada teatrikülastaja kogu tähelepanu laval toimuvale.

Teatrimaja juurde kuuluval 842 istekohaga kontserdisaalil on teatriga ühine veevärgi-, elektri- ja küttesüsteem, mis võimaldas ehitamisel märgatava ökonoomia ja on otstarbekam ka kontserdisaali eksploateerimisel.

«Vanemuise» teatri ja kontserdisaali ehitamise peaettevõtjaks oli Tartu Ehitustrust (juhataja V. Kondratjev). Alates esimesest ehituspäevast on ehitusel töötanud vanem-töödejuhatajana L. Luksepp.

Uue teatrihoone seadmete, detailide ja sõlmede valmistamisest võtsid osa vabariigi paljud tööstusettevõtted: Tallinna Masinaehituse Tehas, Tallinna Laevaremondi Tehas, Silikaltsiidi Uurimise Instituudi Eksperimentaaltehas, tehased «Teras», «Progress», «Standard», «Estoplast», Vineeri- ja Mööblivabriku «Kooperaator» mitmed osakonnad, Tartu Autode Remondi Katsetehas, Aparaaditehas, Mööblikombinaat, Ehitusmaterjalide Tehas jne. jne. Kõik tehniliste seadmete montaažitööd teostas Eesti NSV Teatriühingu Tööstuskombinaat. Üldse võttis teatri ja kontserdisaali ehitamisest osa üle 200 Nõukogudemaa tehase kõikidest liiduvabariikidest. Ühiskondlikus korras on töötanud uue teatri ehitusel tuhanded tartlased, kes oma nimed on jäädvustanud vastavasse suurde raamatusse.

Uus teatrihoone valmis Oktoobrirevolutsiooni 50. aastapäevaks ja avati pidulikult 3. novembril 1967. Regulaarsed etendused algasid E. Tambergi ooperi «Raudse kodu» esietendusega 9. detsembril samal aastal.

Kontserdisaal avati 28. augustil 1970.

Uue maja valmimisest peale töötab «Vanemuise» teater kahes saalis. Endist maja, milles teater töötas kuni uue valmimiseni, rekonstrueeriti järk-järgult teatritöö kõrval. Nüüd, pärast uue maja valmimist, nimetatakse seda väikeseks majaks ja kavatsuse kohaselt peab ta tasapisi kujunema eeskätt laste- ja noorsooetenduste paigaks. Samuti annavad seal pidevalt külalisetendusi vabariigi teised teatrid.

Kontserdisaali lava on tehniliselt lahendatud nii, et seal on akadeemiliste kontsertide kõrval võimalikud ka teatraliseeritud etendused.

Hoolimata mõningatest märgitud puudujääkidest on uus teatrihoone ja kontserdisaal nii ruumiliselt kui ka tehniliselt kõigiti kaasaegne ja «Vanemuise» uue hoone valmimisega on täidetud lubadus ehitada see üles endisest paremana ja kauni- mana.

VEIDI ARVE «VANEMUISE» KÜLASTAJATE KOHTA

Esimese maailmasõja eelses «Vanemuises» käis aastas antaval 60—90 etendusel kuni 33 000 külastajat. 1920-ndatel aastatel suurenes etenduste ja ka vaatajate arv 50 000—60 000 inimesele aastas. Hooajal 1939/1940 saavutas «Vanemuise» külastatavus kodanliku perioodi haripunkti: 400 etendusel käis ligi 104 000 vaatajat.

Sõjajärgsetel aastatel on nõukogude «Vanemuise» aastane etenduste arv kasvanud 540-ni ja külastatavus kahekordseks, ulatudes nüüd üle 200 000. Viimase 25 aasta jooksul (21. detsembrist 1944 kuni 31. detsembrini 1969) on «Vanemuise» teatrit külastanud 3 950 000 inimest.

Ringreisietendused toimusid «Vanemuises» juba K. Menningu tegevuse ajal. Eriti arvukaks on need muutunud nõukogude võimu aastail. Näiteks olid «Vanemuise» poolt ajavahemikus 1944—1969 antud 12 274 etendusest 5224 ehk 42,5% väljasõidu- ja ringreisietendused, sealhulgas ka külalisetendused väljaspool Eestimaad. Statsionaaris antud etendusi on selle aja jooksul vaadanud 2 400 000, väljaspool Tartut antud etendusi 1 550 000 inimest.

Statistika tõendab, et viimase 25 aasta jooksul on «Vanemuine» peale Tartu esinenud Eestimaa 380 asustatud punktis. Kui Tallinn, Viljandi, Pärnu ja Rakvere, kus igaühes on antud kaugelt üle 100 etenduse, maha arvata, siis on kõige rohkem käidud mängimas Jõgeval — 69 korda, Räpinas 81, Põlvas 71, Paides 69, Elvas 63, Antslas 56, Rõngus 55, Kaareperes 52, Vastseliinas 52, Abjas 50 korda jne.

Viimase tosina aasta jooksul on täiesti uuelaadse nähtusena saanud populaarseks kollektiivne sõitmine «Vanemuise» etendustele Tartusse saja ja rohkemagi kilomeetri tagant. Alates 1958. aasta detsembrist, mil «Vanemuises» seati kollektiivse teatrikülastatavuse kohta sisse üksikasjaline arvestus, on kuni 1969. aasta lõpuni teatri statsionaaris käinud 1 200 000 vaatajast sõitnud maalt ja teistest linnadest Tartusse 400 000 inimest ehk 33%.

Nagu kollektiivkülastatavuse andmete alusel koostatud kartoteek näitab, on «Vanemuise» teatrit külastanud kollektiivselt 1600 mitmesugust asutust, kooli, kolhoosi, sovhoosi, tööstust, meditsiinasutust, kultuurimaja jne. jne. Nende hulgas on 360 kooli ja mitmesugust muud õppeasutust, 139 kolhoosi ja 74 sovhoosi. Kõige süstemaatilisemalt käib Tartus muidugi Lõuna-Eesti rajoonide rahvas.

Järjekindlamad teatriskäijad «Vanemuise» etendustel Tartus on Elva Keskkool (204 korda, 6483 vaatajat), Otepää Keskkool (116 — 3290), Jõgeva Keskkool (101 — 3317), Tartu rajooni Vara kolhoos (85 — 3436), Jõgeva rajooni Lembitu kolhoos (59 — 1270), Tartu rajooni Emajõe kolhoos (57 — 1608), Tartu rajooni Ülenurme sovhoos (84 — 2000), Tartu rajooni Luunja sovhoos (79 — 1937), Jõgeva rajooni Ausi sovhoos (65 — 2000), Elva Tarbijate Kooperatiiv (93 — 3891), Laeva Metsapunkt (69 — 1204) jne.

Loendada kollektiive, kes on teatris käinud viiskümmend korda, viiks juba väga pikale. Küllalt arvukalt on «Vanemuise» etendustel Tartus esindatud ka Põhja- ja Lääne-Eesti publik. Üheks järjekindlamaks Tartus käijaks on olnud Tallinna Kultuuriülikool, ikka mitme bussiga ja 200—250 inimest korraga. Ei ole puudunud ka saarlased ja hiidlased. Mõnikord on sellise pika teatrisse sõidu võtnud ette isegi lõunanaabrid lätlased.

Samuti ei ole võimalik loendada neid paljusid teatrientusiaste, kes kollektiivseid teatrikülastusi organiseerivad, nagu näiteks Uderna 8-kl. Kooli direktor Jaak Seeru, kes oma väikesest koolist toob teatrisse mitte ainult lapsi, vaid ka lastevanemaid.

Igal õhtul palistab «Vanemuise» teatrimajade esist külaliste busside rivi. Sellised teatrihuvilised, keda ei takista Tartusse sõitmast ei kauge maa ega talvekülmadki, moodustavad näiteks J. Smuuli näidendi «Kihnu Jõnn» külastajatest 45%.

Nagu eespool juba öeldud, eelistab maapublik, kes moodustab «Vanemuise» statsionaari kollektiivsete külastajate lõviosa, meelelahutuslikku repertuaari. Samal ajal näitab statistika, et sisuliselt kaalukatelgi teostel on olnud arvukalt maapublikut.

Järgnev loetelu näitab, millise protsendi moodustavad nii-sugused teatrikülastajad mõnede teiste etenduste külastajatest:

B. Brechti/K. Weilli «Kolmekrossiooper» — 41%

A. Dargomõžski ooper «Näkingeid» — 40%

A. Milleri «Saalemi nõiad» — 39%

G. Ernesaksa ooper «Tormide rand» — 38%

S. Prokofjevi ooper «Kihlus kloostri» — 37%

A. Steini «Ookean» — 33%

E. Griegi muusikaga ballett «Peer Gynt» — 33%

A. Arbuzovi «Irkutski lugu» — 32%.

KÜLALISESINEMISI VÄLJASPOOL EESTIT

Oma esimese kaugema külalisreisi tegi «Vanemuine» 87 aastat tagasi.

Peterburi, detsember 1883

1883. aasta jaanuarist peale vilksatavad ajakirjanduses teated, et vanemuislased «tahavad Peterburi rännata ja seal näitemängu etendada». Külalisesinemised «Palme» saalis olid mõeldud ainuüksi Peterburi eestlastele. Esinemiste eesmärki tutvustas Ludvig Menning avaetendusele eelnenud värsskõnes:

... Ei ole meie mitte siia ruttanud,
Et paremat teil oleks pakkuda,
Vaid ainult oleme me mõelnud,
Et läbikäies võiks mõnd õppida.

1883. aasta novembri «Olevik» leiab, et vanemuislaste ühevaatuslikest lustmängudest ja koorilauludest koosnev segaeeskava «on rikas ja sisu poolest õige kena».

Seega esines «Vanemuine» juba oma esimesel külalisreisil mitmes žanris.

Refereerides «St. Petersburger Heroldi» külalislahket arvestajat, kirjutab «Olevik»: «Mõlemad, luuleldud avamiskõne kui ka koorilaul, saivad suure ja täieste ära teenitud kiitusega vastuvõetud, sest laulud saivad priskel, heledal ja hästi koolitatud häälele kaunistesti ette lauldud. Kõik kolm ühejärgulist mängu saivad häälel toonil ja tõeste kunstlikult ja suure kiitusega etendatud.»

Kuid hiljem avaldab «Olevik» «Kirjad päälinnast», kus «Vanemuise» etendusi võrreldakse dr. Bergbomi juhitava Helsingi teatri esinemistega. Vanemuislased olevat teinud küll mis suutsid, kuid ei olnud ei soomlaste ega ka Peterburi eesti seltside kõrge näitemängutasemega üldse võrreldavad.

Peterburi, märts 1897

1897. a. riskib A. Wiera uuesti Peterburi sõita. Seekord läks Tartust Peterburi poole teele juba kuuskümmend «Vanemuise» näitemänguseltskonna liiget. Neile lisaks värbas A. Wiera veel

St. Peterburi Kooli Seltsi laulukoorist 35 meest ja 35 naist ning St. Peterburi Keiserliku Maria Teatri orkestrist 32 orkestranti. Niisiis võtsid «Vanemuise» etendustest osa üle 150 tegelase.

Repertuaaris olid «Vanemuise» 1890-ndate aastate menukamad teosed P. A. Wolffi/C. M. v. Weberi «Preciosa ehk Mustlase tüdruk», vaatemäng lauludega «Jenoveva» ja P. Jakobsoni «Udumäe kuningas».

Vaatajad tundsid vanemuislaste etenduste vastu seekord märksa suuremat huvi. Reklaam äratas nähtavasti juba ette küllalt põnevust. Lendlehtedele oli trükitud tükkide sisu nii eesti kui vene keeles.

Arvustajad märkisid, et tegemist on juba tõsiselt arvestatava teatriga. «Preciosa» ja «Jenoveva» puhul kirjutati, et ettekandega võis osalt rohkem kui rahul olla ja «mitmes tükis paisitis juba täielik kunstitundmus välja». Erilise menu osaliseks sai rahvusromantiline muinasjutunäidend «Udumäe kuningas», milles silma paisis Amalie Kõnasa peaosalise Tiina.

Riia, märts 1900

Esinemine Peterburis toimus ajal, mil kodumaine realistliku teatri eest võitlev kriitika suhtus A. Wiera teatrisse kui juba oma aja üleelanud nähtusesse. Edu kodumaast eemal Peterburis elavate eestlaste hulgas tugines järeelärkamisaegsele naiivsele rahvuslikule vaimustusele «oma eesti asja» üle.

Peterburi etenduste menu mõjul lootis A. Wiera samasugust efekti saavutada ka Riia eestlaste hulgas. Repertuaaris olid jällegi «Udumäe kuningas» ja J. Verne'i romaani «Mihhail Strogov» dramatiseering «Keisri käskjalg».

Kuid aeg oli veelgi edasi läinud ning rahvusromantilisel «Udumäe kuningal» ja «Keisri käskjalal» ei olnud enam Riias publikut.

Peterburi, november 1913

«Vanemuine» oli K. Menningu juhtimisel töötanud juba seitse aastat ja kodumaal eesti kunstiteatri nime pälvinud. Vahepeal olid Tartu sidemed Peterburi eestlastega veelgi tihenened. Tartu ajalehed tõid regulaarselt ära sealsete seltside peokuulutusi ja avaldasid arvustusi. Nii olid Tartu ajalehed Peterburi eestlastele nagu omaenda häälekandjad. Aeg-ajalt käisid üksikud vanemuislased Peterburi eesti seltsides esinemaski.

1913. a. novembris peeti nn. Pavlova saalis Peterburi eesti seltsi «Põhjala» aastapäevapidu. Sellest olid kutsutud osa võtma ka neli vanemuislasi — A. Simm, A. Altleis, L. Hansen ja C. Treumundt, kes esitasid kaks näidendit — F. Salteni «Elutõsidus» ja L. Fulda «Leskpreili». Kuigi Peterburi linnavalitsus ei suhtunud «Vanemuise» tookordsesse esinemisse mitte just

lahkelt (nõuti tõendeid, kas «Vanemuine» üldse tohib teatrietendusi korraldada ja kas ta tohib esineda väljaspool kodukubermangu), oli peosaal rahvast tulvil ja vastuvõtt hea.

«Peterburi Teataja» kiitis Ants Simmi «Leskpreilis» ja märkis summeerivalt: «Terve kogumõju kohta, mis «Vanemuise» näitlejad jätsid, võib ütelda, et see hea ja rahuldav oli, kuigi meie publikumile Menningu kooli ühetasane, ilma suurema tõusu ja mõõnata rääkimise viis, vähe võõras ja elumahlata paistis.»

Peterburi, aprill 1914

Ka «Vanemuise» viies ja paljudeks aastateks viimane välisreis toimus Peterburi. See oli nagu omamoodi kokkuvõtteks K. Menningu «Vanemuise» saavutatud tasemest.

Kaasa viidi A. Strindbergi «Surmatants» I ja II, H. Ibseni «Rosmersholm» ja «Kummitused» ning S. Lange «Simson ja Delila».

Kodus oli võitlus «Vanemuise» teatri tõekspidamiste ja suuna ümber jõudnud sel ajal haripunkti ning K. Menning juba esitanud lahkumisavalduse. Need esinemised Peterburi eestlaste ees, kelle maitset oli kujundanud Peterburi teatrite kõrge kunstiline tase, oli K. Menningu «Vanemuises» lõppevale teatritööle suureks tunnustuseks. Arvustajad leidsid, et nad pole Pavlova saali näitelavalt eestlaste esituses kunagi varem midagi nii mõjuvat ja tugevamini kõitvat näinud ega kuulnud.

Riia, mai-juuni 1956

1956. aastal sai Riias alguse teatrifestival — Balti teatrikevad. Sellele eelnenud 42 aasta jooksul oli «Vanemuisel» üksainuke külalisreis. Lätis asuvate eesti organisatsioonide liidu kutsel esineti Riias 1938. a. H. Raudsepa näidendiga «Lipud tormis».

Balti esimesel teatrikevel Riias käis «Vanemuine» E. Tammlaane draamaga «Raudne kodu». Lavastus äratas oma massistseenide ja erilise muusikaalsusega suurt tähelepanu ja tunnistati festivalil ühe esimese koha vääriliseks.

Moskva, detsember 1956

Eesti kunsti ja kirjanduse dekaadil Moskvas esines «Vanemuine» viie teosega. Need olid: A. Hindi näidend «Peibutuslaul», Ed. Vilde draama «Tabamata ime», E. Tammlaane draama «Raudne kodu», B. Kõrveri operett «Ainult unistus», E. Arro ja L. Normeti muusikaline komöödia «Rummu Jüri». Esimesed neli olid Epp Kaidu ja viimane Udo Väljaotsa lavastus.

Etendused anti Laste Keskteatris ja need toimusid pidulikus õhkkonnas, nii nagu dekaadide puhul ikka.

Keskajakirjanduses ilmus «Vanemuise» kohta arvukalt arvamusi ja retsensioone.

NSV Liidu rahvakunstnik Ruben Simonov kirjutas «Pravdas» 22. detsembril 1956: «Teater «Vanemuine»... on omapärane ja originaalne teater, mille laval lähevad draamad, ooperid, balletid, muusikalised komöödiad, operetid. Asi ei seisne muidugi selles, et mitme žanriga teater töötab ühes majas, vaid et me näeme laval näitlejaid, kes valdavad meisterlikult kõiki teatrikunsti žanre...

«Vanemuise» teatris röömustab peale andeka näitlejate ansambli massistseenide haaravus. Kollektiivi suur teene seisneb selles, et sõltumata kohast trupis osutavad näitlejad suurt tähelepanu ka kõrvalosadele, tehes igast pistseenist kunstilise miniatuuri...

«Vanemuise» teatri tegevus on õpetlik meie kohalikele teatritele. Meie maa paljudes linnades, kus on ainult üks teater, oleks niisuguse kollektiivi organiseerimine väga otstarbekas.»

VI. Pimenovi artiklist «Kangelane ja rahvas», mis ilmus 20. detsembril «Sovetskaja kulturas», loeme: ««Vanemuise» teater köidab vaatajat laiahaardelise, mitmekülgse repertuaariga, suurepärase näitlejatööga ja draamateoste targa ning omapärase lavastajakontseptsiooniga. Sel teatril pole lihtsalt juhuslikult kokkukorjatud repertuaar, vaid tal on oma teema, oma huvitav ja individuaalne nägu. Kollektiivi huvitavad need kaasaegsed ja klassikalised näidendid, milles üksiku inimese saatuse kaudu avatuna on meeldejäädvalt ja kujukalt näidatud rahva saatust.»

Pealkirja all «Kuulsate traditsioonidega teater» märkis L. Baratov 17. detsembril 1956 ajalehes «Vetšernaja Moskva»: «... «Vanemuine» on loominguliselt palgelt väga omapärane ja erakordselt huvitav teater. Selle teatri repertuaari universaalsus on tõepoolest hinnatav... Just sellisest žanride mitmekülgisusest ühe teatrikollektiivi raamides unistas omal ajal V. I. Nemirovitš-Dantšenko, kui ta rajas Kunstiteatri muusikastuudiot... Ooperi- ja balletisolistid saavad siin tihti osi draamateostes, draama-näitlejad esinevad sageli muusikalistes komöödiates peaosades.

Andeka teatrikollektiivi loominguliste huvide ja kunstiliste võimete laiahaardelisus võitis esimesest etendusest peale Moskva teatripubliku tänu ja austuse.»

Arvustustes ja aruteludel tõsteti esile lavastajate loomingujulgest ja värskust, tantsude orgaanilist liitumist etenduse kui tervikuga, operettide eredat teatraalsust. Kriipsutati alla lavastuste sotsiaalse külje kujukat esiletoomist.

Kiidusõnade kõrval toonitati niisama üksmeelselt «Vanemuise» muusikalise ja vokaalse külje puudujääke ning nõuti täiel häälel selle perspektiivika ja võimeka teatri töötingimuste parandamist ning eriti muusikakoosseisude suurendamist.

Esinemine dekaadil oli «Vanemuise» omapärase organisatsioonilise vormi ja sellest tuleneva loomingulise palge esimeseks tõsisemaks tunnustamiseks, mis pani aluse edasisele pidevale huvile «Vanemuise» vastu.

30. detsembril 1956 autasustati NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega «Vanemuise» teatrit Tööpunalipu ordeniga.

Kiiev, juuli 1957

Lõpetanud hooaja kodus, sõitis «Vanemuine» 1957. aastal külalisesinemistele tulikuuma suvisesse Kiievisse.

Raudteejaamas võttis vanemuislaste «ešeloni» südamlikult vastu pererahvas — J. Franko nim. Kiievi Riikliku Akadeemilise Ukraina Draamateatri esindajad eesotsas peanäitejuhi NSV Liidu rahvakunstniku Gnat Juraga.

«Vanemuisel» olid kaasas needsamad viis lavastust, millega esineti Moskvas. Programmi oli tihe: kümne päevaga kaksteist etendust, lisaks veel mitmed esinemised televisioonis ja raadios, kohtumised ja kontserdid tehastes.

«Vanemuise» külalisesinemistel viibisid teatriteadlased, kriitikud ja paljud teatriinimesed. Ukraina teatritegelaste huvi etenduste vastu oli tingitud eelkõige sellest, et ukraina rahvuslikus teatris on alati olnud silmapaistval kohal klassikalised muusikalised rahvatükid. Ukraina paljud teatrid on tegelikult muusika-draamateatrid, mille näitlejad esinevad samuti mitmes žanris nagu «Vanemuise» näitlejadki. «Vanemuise» etenduste puhul märgiti, et kaasaegses ukraina dramaturgias ja ka teatris hakkab see žanr unarusse jääma, mistõttu kaob rahvuslik omapära ja väheneb dramaturgia žanriline mitmekesisus. 1957. a. 16. juuli Kiievi «Literaturnaja gazetas» kirjutati: «Ukraina draamaetendused peaksid olema palju mitmekülgsemad, kaugeltki alati ei jätku nende jaoks rahvuslikku omapära. On ju laul ja tants ukraina rahva alatisteks saatjateks. Kuid miks näete ja kuulete neid siis teatrilaval nii harva? Miks vabariigi teatrite enamikul pole tõelist orkestrit, küllaldaselt lauljaid ja tantsijaid? ... Me pole muidugi selle poolt, et pimesi kopeerida «Vanemuise» teatrit, kuigi see on tõepoolest hea, kõrge progressiivse kultuuriga teater. Oleme selle poolt, et ka meil kasvaks näitlejaid, kes oskaksid laval anda edasi oma rahva meisterlikkuse kogu rikkust ja omapära. Sellised mõtted tekki- sid eesti kunstimeistrite etendustel, mis — kordame veel — pakkusid Ukraina teatriküllastajatele suurt rõõmu ja esteetilist rahuldust.»

Sellest reisist on «Vanemuisel» jäänud Ukraina teatrirahvaga tihedad sidemed: Ukraina teatriteadlased ja lavastajad on

«Vanemuises» osa võtnud mitmest üleliidulisest seminarist ja käinud Tartu teatritööga tutvumas ka spetsiaalselt.

Moskva, märts 1960

Etendused toimusid külalisesinemisteks avatud Kremli teatris, kusjuures «Vanemuine» esines selle teatri laval esimese eesti teatrina.

Repertuaaris olid nõukogude eesti algupärased muusikalavastused: G. Ernesaksa ooper «Tuleristsed», E. Kapi laste-ooper «Talvemuinasjutt» ja B. Kõrveri operett «Laanelill». Pärast 1956. aastat oli «Vanemuisesse» tööle asunud hulk võimalikke soliste, ka orkester oli mõnevõrra suurenenud. Ja nüüd oodati, kui võrd teatril on Moskva kriitikute arvates õnnestunud senised puudused kõrvaldada.

Esinemispinge oli erakordselt suur: kuue päeva jooksul oli tarvis teha proove ja anda seitse etendust, kusjuures mitmel tegelasel tuli kõikidel etendustel esineda peaosades. Kõik kolm lavastust võeti soojalt vastu. Eriti tänulikuks ja tähelepanelikuks publikuks osutusid Moskva lapsed E. Kapi ooperi «Talvemuinasjutt» etendustel.

Peale moskvalaste viibis etendustel paljude nõukogude rahvaste esindajaid, kultuuritegelasi, mitmete maade ajakirjanikke, rahvademokraatia- ja kapitalismimaade üliõpilasi, diplomaatilise korpuse esindajaid.

Arutelul Ülevenemaalises Teatriühingus võtsid sõna muusikakriitik G. Poljanovski, Vahtangovi-nimelise Teatri lavastaja I. Rappoport, Suure Teatri dirigent B. Haikin, Stanislavski ja Nemirovitš-Dantšenko nim. Muusikateatri lavastaja P. Zlatogorov, Laste Keskteatri peakunstnik B. Knoblok, ballettmeister K. Karpinskaja, NSV Liidu Kultuuriministeriumi Muusikasutuste Valitsuse toimetaja T. Leontovskaja.

Kõik arutlusest osavõtjad märkisid «Vanemuise» muusikakollektiivide võimete kasvu. Teater tõestas, et ta ei ole võimeline esinema mitte ainult operetižanris, vaid suudab professionaalsel tasemel esineda ka ooperilavastustes. Sedasama rõhutasid kõik keskajakirjanduses ilmunud arvustused, milles anti positiivne hinnang ka repertuaaris olnud nõukogude eesti algupärastele muusikateostele.

Leningrad, november 1965

Senini polnud teater veel kuskil oma «kombinaadi» kõikide «tsehhidega» korruga julgenud esineda. Külalisetendustele Leningradi mindi aga nüüd nii draama, ooperi, opereti kui ka balletiga.

Repertuaaris olid B. Brechti /K. Weilli näidend «Kolmekrossiooper», W. Shakespeare'i tragöödia «Coriolanus», S. Prokof-

jevi ooper «Kihlus kloostri», C. W. Glucki ooper «Orpheus ja Eurydike» koos E. Tubina balletiga «Kratt», A. Kitzbergi ja Ed. Oja rahvatükk «Rätsep Õhk», B. Kõrveri operett «1000 meetrit armastust».

Vanemuislaste esinemisi olid vaatama sõitnud ka üsna mitmed Moskva teatrikriitikud, kes tundsid «Vanemuise» teatrit juba varasemast ajast ja olid sellest teatrist ja tema lavastustest kirjutanud. Neid huvitas nagu vanemuislasi endidki, kuidas Leningradi publik ja kriitika suhtub «Vanemuise» etendustesse.

Külalisesinemised lõppesid arutlusega Ülevenemaalise Teatriühingu Leningradi osakonnas ja kestsid seekord kaks päeva. Sõna võtsid V. Sahnovski, R. Suslovitš, N. Rabinovitš, P. Zlatogorov, B. Zingerman ja paljud teised. Kriitikuid paelus žanride vastastikune rikastav mõju — sõnalavastuste musikaalsus ning näitlejate ilmekas mäng omakorda muusikalavastustes.

R. Suslovitš kirjutas 18. novembril 1965 «Leningradskaja pravdas»: «Seda, et võõras keeles mängiv teater korrapealt mõtted ja meeled nii ära vallutab, juhtub harva! Ilmselt pole selle põhjuseks mitte ainult meile näidatud etenduste andekus ja omapära, vaid ka kõiki võitev tõsidus ja ülim vastutus, mis märgistab «Vanemuise» tegevust. Siin veetleb kõik. Repertuaaris seisavad afišil kõrvuti Shakespeare, Brecht, Gluck, Prokofjev, Ibsen ja Arbuzov. Ooper seltsib operetiga, tragöödia vaheldub kammerballeti või kaasaegse eesti näidendiga. «Vanemuise» teatril on oma kordumatu nägu. Ja eelkõige sellepärast, et tal on oma armastatud kodanikuteema: teda võib inimeste vastutus oma tegude eest... Kohtumine «Vanemuise» teatri omapärase kunstiga rõõmustas leningradlasi. Neil etendustel kohtusime me tarkade, heade, andekate ja sihiteadlike inimestega. Oleks sääraseid rõõmustavaid ja õpetlikke kohtumisi meie kunstis vaid rohkem.»

J. Golovašenko sulest ilmus 18. novembril 1965 artikkel ajalehes «Vetšerni Leningrad»: «Eesti teater «Vanemuine», üks meie maa kõige huvitavamaid teatreid, lõpetab oma külalisesinemised Leningradis... Juba ühe teatri jaoks hämmastav repertuaar iseloomustab tema kunstilist suunda, loomingulise diapasoni julgust ja haaret...»

«Kolmekrossiooperi» lavastus näitab, milliste komplitseeritud kunstiliste ülesannete poole teater püüdleb. Teater teravdab järjekindlalt Brechti raskesti tabatavat mõtet, laskmata end ahvatleda publiku kaasatõmbamisest bandiitide maailma teravate episoodidega või müüdavate naiste ekstsentriliste tantsudega, näidendis näidatava inimühiskonna põhjakihtide eksootikaga. Ja kui «Kolmekrossiooperi» «Vanemuise» laval haarab saali, siis on see intellektuaalse lavakunsti võit...

Ka Shakespeare'i «Coriolanuse» lavastuses ilmneb «Vanemuise» teatri nõudlikkus oma kunsti vastu. Sügavat austust pälvib juba katse mängida suure inglise poeedi üht kõige raskemat tragöödiat, mille keskseks probleemiks on suhted väljapaistva isiksuse ja massi, kangelase ja rahva vahel.

Lavastaja Kaarel Ird ja Coriolanuse osatäitja Einari Koppel näitavad, et kangelase saatus, tema kuritegelik reetmine ja hukkumine on rahvast eraldumise julm tulemus; nad näitavad karakteri arengut kui omaenda tegude võrku takerdunud inimese elulugu. Mõistes Coriolanuse hukka tema ükskõiksuse pärast elu ja rahvamasside hädade vastu, ei lihtsusta teater samal ajal seda šekspiirlikku kuju.

Peale Coriolanuse on lavastuses rohkesti huvitavaid näitlejaid...

«Vanemuise» looming on nõukogude lavakunsti kõrge kultuuri näiteks. Mitte kõik pole teatril õnnestunud, kuid ta otsib visalt ja tõmbab endale pidevalt tähelepanu. Eesti näitlejad püüavad omamoodi lahendada kaasaegse teatri paljusid tähtsaid probleeme ja nad teevad seda tõelise entusiasmiga.»

Analüüsid pikemalt «Rätsep Öhu» lavastust, kirjutab S. Tsimbal ajakirjas «Zvezda» (nr. 11, 1966): ««Vanemuise» teatri lavastustes ühineb rahvuslik kunstikogemus julgelt ja ootamatult lavakunsti kaasaegsete otsingutega, see, mida tavatsetakse nimetada teatrikunsti rahvuslikuks spetsiifikaks, ühineb sellega, mida sõna avaras mõttes peetakse teatri kaasaegseks vormiks.»

Kuigi «Vanemuine» pole Leningradis enam hiljem esinenud, on side Leningradi teatritegelastega tänase päevani püsima jäänud ja kangelaslinna teatritegelased ja kriitikud on «Vanemuises» sagedased külalised.

Riia, mai 1966

Riiga sõideti J. Rainise tragöödiaga «Joosep ja tema vennad» Epp Kaidu lavastuses, mille vanemuislased olid pühendanud J. Rainise 100. sünni-aastapäevale.

Riia Akadeemilise Draamateatri rohkem kui 1000-istmeline saal oli rahvast täis. Kohal olid läti teatrite lavastajad, näitlejaid, kirjanduse- ja kunstirahvast, oli ka neid, kes olid näinud «Joosepi» paljusid erinevaid lavastusi (1956. aastal sai Riia Akadeemiline Draamateater Balti I teatrikevel selle eest esimese preemia).

Pärast etendust toimus teatri- ja kirjanduserahva osavõtul arutelu, milles rõhutati, et «Joosep ja tema vennad» erines vanemuislaste esituses kõigist varemnähtuist ja et lavastaja Epp Kaidul ning kunstnik Mari-Liis Külal oli õnnestunud tragöödia

vabastada traditsioonilisest dekoratsioonide, rekvisiitide ja butafooria kütkest ja ooperlikkusest ning peatähelepanu pöörata teose filosoofilisele küljele.

Konstateeriti, et «Vanemuise» väga kaasaegne ja intellektuaalselt rainislik etendus on uueks ja oluliseks leheküljeks Rainise teoste, eriti tragöödia «Joosep ja tema vennad» lavastamises. Kiideti lavastaja ja kunstniku suurepärasest koostööst, andekaid ja alati konkreetset mõtet väljendavaid plastilisi misanitseene, dekoratsioonide lakoonilisust, kuid samal ajal väljenduslikkust.

J. Rainise nim. Akadeemilise Kunstiteatri peanäitejuht P. Pētersons ütles, et «Vanemuine» pole neid teatreid, kes piirduvad vaid rahvaste sõpruse ja kultuuri vastastikuse rikastamise vajaduse deklareerimisega, vaid on seda kinnitanud tegudega — lavastanud kaks Rainise näidendit.

Moskva, aprill 1967

See oli «Vanemuise» teistkordne esinemine Kremli teatris. Viie päeva jooksul andis teater viie erineva lavastusega kuus etendust. Nende hulgas oli kaks draamateost — J. Smuuli «Kihnu Jõnn» ja W. Shakespeare'i «Coriolanus», kaks ooperit — V. Tormise «Luigelend» ja D. Sostakoviči «Katerina Izmailova», A. Kitzbergi ja Ed. Oja rahvatükk «Rätsep Õhk ja tema õnneloos» ning V. Tormise lauludetsükkel «Meestelaulud», mille puhul kriitikud ütlesid, et see on esitatud lavastaja K. Irdi leiutatud uues žanris.

Eriline tung oli «Coriolanuse» etendusele. Õnnetud piletist ilmajaajad alustasid oma traditsioonilist «liigse pileti» küsimist juba Punase väljaku teises otsas asuva Ajaloomuuseumi juurest.

Arutelu toimus Ülevenemaalises Teatriühingus. Rõhutati, et «Vanemuine» on muutumas ainult rahvuslikust institutsioonist üleliiduliseks kunstinähtuseks.

Kõige üksmeelsema hinnangu osaliseks said «Luigelend», «Meestelaulud», «Kihnu Jõnn» ja «Rätsep Õhk». «Coriolanuse» puhul leiti, et lavastaja tõlgendab Shakespeare'i tragöödiat teosena, mille sotsiaalne teema erutab ka kaasaegset maailma. Konflikt rahva ja auahne despoodi vahel, kes põlgab rahvast, kasvab lavastuses mõttetu rahvavastase sõja tragöödiaks. Ja etendus muutub militarismi, revanšismi, antidemokraatia paljastamiseks. Prof. G. Bojadžijev, kes tõstis esile E. Koppeli mängu peaosalisena ja lavastuse brehtlikkust, arvas, et kogu lahenduse teatav sujuvus ja aeglustatus kippus kohati üle minema ühetoonilisuseks. «Katerina Izmailova» kohta väitsid ühed sõnavõtjad, et nad ootasid «Katerina Izmailovas» suuremat temperamenti ja kirglikkust, teised pidasid lavastuse kargust, rangust, muusi-

kalise lahenduse täpsust, lõivu mittemaksmist ooperistampidele just lavastuse vooruseks.

Need kriitikud, kes «Vanemuise» tööd lähemalt tundsid, nagu näiteks S. Dunina, tõtsid positiivse joonena esile edasitootamist juba esietendunud lavastuste kallal. Näiteks toodi «Coriolanus», mille lõpplahendus oli juba kolmas lavaline redaktsioon.

J. Smuuli «Kihnu Jõnni», W. Shakespeare'i «Coriolanuse», V. Tormise «Luigelennu» ja «Meestelaulude» eest määrati 1967. aastal K. Irdile NSV Liidu riiklik preemia.

Riia, mai 1969

«Vanemuine» esines Riia Ooperi- ja Balletiteatris neljast lühiballetist koosneva balletiõhtuga «Kontrastid», mille oli lavastanud noor ballettmeister Ü. Vilimaa.

Kui «Vanemuise» ballett oli senini esinenud kui üks kombinatiteatris viljeldavaid žanre, mille suhtes ei saa esitada niisuguseid nõudeid nagu puht ooperi- ja balletiteatri puhul, siis seekord tuli tantsijatel kogu teatri eest väljas olla, pealegi veel nii suurte balletitraditsioonidega linnas nagu Riia.

Tulvil teatrisaal, väga soe vastuvõtt publiku poolt ning Riia Ooperi- ja Balletiteatri ettepanek ka edaspidi Riia küllastada tõendavad, et «Vanemuises» on välja kujunenud omailmeline ja küllaltki kõrgetasemeline balletikollektiiv.

Petroskoi, oktoober 1969

Petroskoi Soome Teatri kollektiivil on «Vanemuisega» juba kauaajased sõprussidemed. Soome Teater oli oma etendusi näidanud «Vanemuise» laval. «Vanemuise» lavastaja Epp Kaidu oli mitmel korral olnud külalislavastajana Petroskois. Nende sõprussidemete jätkuna sõitsid vanemuislased Petroskoisse vastukülaskäigule.

Repertuaaris olid H. Raudsepa komöödia «Vedelvorst», N. Haitovi triptühhon «Paadiga metsas», S. Delaney näidend «Mee maik» ning balletiõhtu «Kontrastid».

KÜLALISI «VANEMUISES»

Viimastel aastatel on meie teater korduvalt olnud mitmesuguste teatrilaste nõupidamiste, sümposiumide ja seminaride läbiviimise paigaks. Neil puhkudel on Tartusse sõitnud paljud Nõukogudemaa silmapaistvad teatri- ja muusikategelased, näitejuhid, dirigendid, heliloojad, dramaturgid jt. Enamasti on neid kokkutulemisi organiseerinud Ulevenemaaline Teatriühing koos Eesti NSV Teatriühinguga.

Vanemuislaste osa nende seminaride läbiviimisel on seisnud ühtlasi külaliste elamise-olemise korraldamises, Tartu linna, tema muuseumide ja ülikooli tutvustamises ja mõningate ettekannete pidamises «Vanemuise» tööst. Peaülesanne on aga olnud etenduste näitamine vastavalt kokkutuleku teemale.

Nõupidamised on tavaliselt kestnud nädalapäevad — teatrikollektiivile on see tähendanud kuni kümme-konnan erineva lavastuse näitamist. Juba sellepärast ei ole teatrikollektiiv neil puhkudel saanud esineda erilisel ettevalmistatud pidupäevaetendustega, vaid tal on tulnud nende nõupidamiste väga kvalifitseeritud asjatundjate ette ilmuda oma töömehelikus argipäevavormis. Mitmel puhul on teater seminarist osavõtjatele näidanud ka oma pooleliolevat tööd, mõnikord ootamatult, häda sunnil. Nii näiteks tuli Ulevenemaalise Teatriühingu muusikaetenduste kabineti poolt organiseeritud kaasaegsele ooperile pühendatud sümposiumist osavõtjatele näidata V. Ojakääru ooperit «Kuningal on külm» tingimustes, kus haigestunud naispeaosalist «asendas» dirigent.

Nende kokkutulekute puhul esitatud repertuaaris ei ole kunagi olnud ainult kõige üldtunnustatumad ja üksmeelselt heakskiidetud lavastused, vaid alati on näidatud ühel või teisel põhjusel diskussiooniobjektiks saanud lavastusi. Olgu sellistena nimetatud W. Shakespeare'i «Coriolanus», M. Undi «Phaethon», luuleõhtu «Suits pööriöölultadelt» jne.

Eriliselt põhimõtteline koht nende nõupidamiste sarjas oli 25. jaanuarist kuni 5. veebruarini 1967 Moskva A. Lunatšarski nim. Teatriinstituudi NSV Liidu rahvaste teatri ajaloo kateedri ja Eesti NSV Teatriühingu organiseerimisel toimunud nimetatud

kateedri doktorantide teaduslikul sessioonil prof. G. Gojani juhitud. Sessioon oli otseselt pühendatud «Vanemuise» kogemuste tundmaõppimisele «nende kogemuste rakendamiseks väike- ja keskmiste linnade elanikkonna teenindamiseks teatrikunsti kõikides žanrides».

Sessioonist osavõtjate hulgas oli peaaegu kõigi liiduvabariikide teatriteadlasi, kellele esitati 10 etendust kõigis «Vanemuises» esitatavates žanrides.

Sessiooni lõpul toimunud kokkuvõtlikul arutelul, mida juhtas kunstiteaduste doktor G. Gojan, võtsid sõna teatriteadlased kunstiteaduste kandidaadid G. Barošev (Valgevene), R. Bernatskaja (Ukraina), A. Korsakova (Moskva), A. Ladõgina (Valgevene), R. Madojan (Armenia), V. Naidakova (Burjaatia), P. Nikitin (Karjala), N. Nurdžanov (Tadžikistan), A. Sobolevski (Valgevene), J. Staniševski (Ukraina), J. Feldman (Usbekistan), L. Hodorkovskaja (Moskva), J. Tšurko (Valgevene), G. Tšintšlei (Moldaavia).

Sessiooni kokkuvõttes tunnistati «Vanemuise» saavutused järgimist väärivaks ning leiti, et sessiooni töö kogemusi tuleb üldistada ja populariseerida. Avaldati soovi, et sessioonist osavõtjad oma koduvabriiki tagasi pöördudes neid kogemusi kohalike tingimuste piires kasutaksid. NSV Liidu rahvaste teatri ajaloo kateeder omakorda pöördus kõigi teatriühingute poole palvega ära kuulata Tartus viibinud doktorantide ettekanded.

Otsekui loogilise jätkuna sellele teoreetikute nõupidamisele toimusid kahel korral Ülevenemaalise Teatriühingu draamateatrite kabineti organiseerimisel VNFSV autonoomsete vabariikide ja oblastite muusika-draamateatrite lavastajate seminarid. Seminaridest osavõtjate hulgas olid T. Haimi Petroskoi Soome Teatrist, I. Avramov Sõktõvkari Muusika-Draamateatrist, F. Potapov Jakutski P. Oiuni nim. Muusika-Draamateatrist, B. Šagajev Elista B. Bassangovi nim. Draamateatrist, B. Markov Tšeboksarõ Ivanovi-nim. Akadeemilisest Muusika-Draamateatrist, B. Tohtšukov Tšerkesski Draamateatrist, S. Teuvažev Naltšiki A. Šogentsukovi nim. Draamateatrist, S. Ivanov Joškar-Ola Šketani-nim. Teatrist, Ojun Sin-ool Kõžõli Muusika-Draamateatrist, G. Veretennikov Iževski Muusika-Draamateatrist jt. jt.

Repertuaaris olid jällegi etendused kõikides žanrides: draamad «Kihnu Jõnn», «Leskmees», «Phaethon», laulumängud-operetid «Meie küla poisid», «Kuuba — mu arm», «Kolmekrossi-opper», operitest «Katerina Izmailova» ja «Luigelend», ballettidest «Kevade» jne.

Mõlemast seminarist võttis osa ja esines ettekannetega grupp Moskva teatriteadlasi, nende hulgas professor V. Vanslov, teatrikriitikud M. Strojeva, L. Zukova, S. Dunina, M. Rogatševski,

VNFSV Kultuuriministeeriumi töötajad ja erialase keskajakirjanduse ning ajakirja «Družba narodov» esindajad. Eesti teatri-teadlastest esinesid V. Kivilo, L. Tormis, K. Kask ja M. Ojamaa. Ettekanded olid ka prof. L. Stolovitšilt (Tartu Riiklik Ülikool) ja prof. V. Jadovilt (Leningradi Riiklik Ülikool).

Seminari tööpäev oli äärmiselt pingeline — algas hommikul kell 10 ettekannete ja nähtud etenduste aruteluga ning kestis pärast lühikest lõunavaheaga keskkööni välja, sest arutlused toimusid ka pärast nähtud etendust.

Lisaks nimetatud seminaridele, mille eesmärgiks oli «Vanemuise» kogemuste otsene tundmaõppimine, on olnud veel mitmeid kitsamatele teemadele pühendatud kokkutulemisi. Esimene selline toimus 21.—27. novembrini 1967, mil Ülevenemaalise Teatriühingu muusikateatrite kabineti juures töötav opereti-režissööride laboratoorium, mille juhatajaks on Moskva Opereti-teatri kunstiline juht G. Ansimov, korraldas oma järjekordse õppekogunemise «Vanemuise» teatri juures. See laboratoorium on saanud keskuseks, kus pidevalt tegeldakse nõukogude operetidramaturgia ja kaasaegse operetilavastuse probleemidega. Sellepärast võtavad tema tööst osa kõik operetiteatrite peanäitejuhid ja operetiteoreetikud.

«Vanemuises» toimunud seminaril viibisid näiteks Moskva Operetiteatri režissöörid I. Barbašov, B. Bruštein ja A. Zaks, Leningradi Muusikalise Komöödia Teatri peanäitejuht M. Dotlibov, Volgogradi Muusikalise Komöödia Teatri peanäitejuht J. Genin, Omski Muusikalise Komöödia Teatri peanäitejuht V. Lavrov, Doni-äärse Rostovi Muusikalise Komöödia Teatri peanäitejuht L. Vilkovitš, Voroneži Muusikateatri peanäitejuht S. Stein, Irkutski Muusikalise Komöödia Teatri peanäitejuht A. Sinjavski, Tbilisi Vaso Abašidze nim. Riikliku Muusikalise Komöödia Teatri peanäitejuht S. Meshi, Riia Muusikalise Komöödia Teatri peanäitejuht V. Puce jt.

Ettekannetega esinesid teatri- ja muusikakriitikud M. Kogan, L. Zukova, V. Rõžova ja NSV Liidu Kultuuriministeeriumi töötaja M. Generalova Moskvast. Kohal oli ka NSV Liidu juhtivamaid operetidramaturge J. Satunovski Moskvast.

Jäädes truuks oma mitmežanrilisusele, esitas «Vanemuine» seminarist osavõtjaile operettide ja laulumängude «1000 meetrit armastust», «Kuuba — mu arm», «Kolmekrossiooper» ja «Rätsep Õhk» kõrval ka tragöödia «Joosep ja tema vennad» ja ooperi «Katerina Izmailova». Diskussioonide keskseks teemaks oli võitlus operetiteatrites lokaalse käsitööluku rutiini, näitlejate rangelt amplituudse jagamise ja üldse selle võltsi, oma aja äraelanud «operetlikkuse» vastu, mida sageli püütakse kaitsta kui opereti spetsiifikat.

Näidatud lavastustest tekitas erilist elevust «Rätsep Õhk» oma muheda rahvalikkusega. Seminari kavasse lülitatud draama- ja ooperilavastused kinnitasid aga Stanislavski mõtet, et inimhinge liikumist on laval võrdselt võimalik ja vajalik taotleda kõigis teatrižanrides.

Kõik need seminarid olid «Vanemuise» kollektiivile suurteks eksamiteks: esineti ju neil puhkudel kõige kvalifitseerituma ja asjatundlikuma vaatajaskonna ees. Kuid kõige raskemaks eksamiks kujunes 1969. a. 29. jaanuarist 3. veebruarini toimunud Ülevenemaalise Teatriühingu muusikateatrite kabineti poolt organiseeritud kaasaegse ooperi ja ooperiteatri probleemidele pühendatud sümposion, kus «Vanemuise» teatril tuli oma eluõigust ja oma kohta ooperiteatrina kaitsta üle kogu Nõukogude Liidu kokkusõitnud ooperiteatrite peanäitejuhtide, peadirigentide ja ooperiteoretikute ees. Sümposiooni tööst võtsid osa lavastajad M. Mordvinov (Moskva), I. Keller (Perm), E. Passõnkov (Novosibirsk), T. Miller (Gorki), I. Molostova (Kiiev), M. Minski (Sverdlovsk), dirigendid V. Rutter (Ufaa), T. Žemtšuzin (Moskva), muusikateadlased N. Mihhailovskaja, D. Rabinovitš (Moskva) ja paljud teised. Vastavalt sümposiooni teemale olid repertuaaris ainult nõukogude kaasaegsed ooperid: E. Tambergi «Raudne kodu», V. Tormise «Luigelend» ja «Meestelaulud», V. Ojakääru «Kuningal on külm», G. Ernesaksa «Tormide rand», S. Prokofjevi «Kihlus kloostri» ja peaproovi korras näidatud J. Soloduhho «Meistrite linn». Ooperilauljatele puhkuseandmiseks oli kavas veel balletiõhtu «Kontrastid». Filmide kaudu tutvustati ka «Vanemuise» teisi balletilavastusi ja näidati Ülo Vilimaa äsjavalminud telefili «Katused ja korstnad».

Nagu kõikidel viimastel aastakümnetel toimunud ooperirahva kokkutulemistel, nii olid ka sellel sümposioonil ägedad diskussioonid kahe suuna vahel tänapäeva ooperikunsti. Üks suund tugineb V. Nemirovitš-Dantšenko, K. Stanislavski ja tänapäeval W. Felsensteini «laulva näitleja» teatrile ja teine suund kaitseb — jällegi «spetsiifika» nimel — ooperikunsti kui kostümeeritud kontserti. Teise, aastakümneid aktuaalsena püsinud probleemina kerkis sümposioonil üles küsimus, kes on ooperiteatris tähtsam, kas lavastaja või dirigent.

Arutelud, mis traditsiooni kohaselt toimusid iga päev, olid ägedad, ja kuigi «Vanemuine» mitmetel objektiivsetel põhjustel ei saanud esineda oma parimas vormis (L. Margi haigestumise tõttu jäi ära «Katerina Izmailova» etendus, «Kuningal on külm» tuli näidata proovi korras), olid sümposionist osavõtjate arvamused kõigiti tunnustavad.

Nähtud etenduste mõjul võttis Riia Ooperi- ja Balletiteater oma repertuaari V. Tormise ooperi «Luigelend».

1970. a. 27. veebruarist kuni 1. märtsini korraldasid Ülevenemaalise Teatriühingu sotsioloogianõukogu ja Nõukogude Sotsioloogiaassotsiatsioon «Vanemuises» ühise väljasõiduistungi. Tõuke selleks andsid Tartu Riikliku Ülikooli ja Eesti NSV Teaduste Akadeemia sotsioloogide poolt «Vanemuises» läbiviidud sotsioloogilised uurimused. Peale eesti sotsioloogide võtsid istungist osa veel Moskva, Leningradi ja Kiievi vastava ala teadlased: prof. dr. J. Borev, NSVL Teaduste Akadeemia Konkreetsete Sotsioloogiliste Uurimiste Instituudi vanem teaduslik töötaja V. Olšanski, noorem teaduslik töötaja V. Gajevski, aspirant A. Nevler, Kunstiajaloo Instituudi teaduslik töötaja J. Davõdov, Ülevenemaalise Teatriühingu sotsioloogianõukogu ja Nõukogude Sotsioloogiaassotsiatsiooni liige N. Kalaitis, P. Dertinskaja ja V. Zidkov Leningradi Riikliku Teatri-, Muusika- ja Kinematograafiainstituudi teatrisektorist ning teatritöö organiseerimise ja ökonomika laboratooriumist, I. Zazjun Kiievi T. Ševtšenko nim. Ooperi- ja Balletiteatri loominguiliste protsesside teadusliku organiseerimise laboratooriumist ja V. Kortšanov Ukraina NSV Teaduste Akadeemia Filosoofiainstituudist jt.

Kuigi kõikide nende ürituste läbiviimine nõudis «Vanemuise» teatritl vaeva, tasub kasutegur seda kuhjaga. Teater, mis töötab väikelinnas nagu Tartu, on pidevas kokkupuutes üsna väikese alaliste küllastajate ringiga. Niisugustes tingimustes võivad hõlpsasti tekkida kergelt läbiajamise, minnalaskmise ja vähesega rahuldumise meeleolud. Esinemised aga nii kvalifitseeritud spetsialistide ees, nagu eelmainitud seminaridest osavõtjad, sunnib teatrit end kokku võtma ja pingutama etenduste kvaliteedi nimel, mistõttu «Vanemuise» juhtkond on alati heameelega nõus olnud selliseid üritusi enda peale võtma ja on nende organiseerijatele tänulik. Samuti on «Vanemuine» tänulik neile Moskva, Leningradi ja Riia teatritegelastele, kes alati, kui «Vanemuine» on suutnud midagi tõeliselt uut lavale tuua või kui «Vanemuise» vanal kortsulisel kunstipalgel lööb midagi nooruslikku ja värsket õhetama, on meie teatrit vaatama tulnud ja vastavalt sellele, mis me oleme teinud, meid kas toetanud või teravalt kritiseerinud.

Kõigil eespool toodud põhjustel on meil samuti heameel, et «Vanemuist» külastas 18.—22. detsembrini 1968 grupp Ukraina teatritegelasi eesotsas Dnepropetrovski T. Ševtšenko nim. Muusika-Draamateatri peanäitejuhi I. Kobrinskiga.

SÕPRUSSIDEMED POTSDAMI HANS OTTO NIMELISE TEATRIGA

Püsivad sõprussidemed Potsdami teatriga, mis on fikseeritud ka NSV Liidu ja Saksa DV kultuurialase koostöö lepingus, said alguse 1967. aastal.

Fašistide poolt 1933. a. surnuks piinatud 33-aastast mehist fašismivastast näitlejat Hans Ottot teati 30-ndatel aastatel ka Eestis. Hans Otto nimeline teater, Saksa DV üks silmapaistvaid kollektiive, jätkab neid võitlustraditsioone, mis ta on pärandanud Hans Ottolt.

Nii «Vanemuine» kui Potsdami Hans Otto nimeline teater on mõlemad nõndanimetatud kombinaatteatrid, kus viljeldakse teatrikunsti kõiki liike. «Vanemuises» on ballett rohkem arenenud, see-eest aga annavad potsdamlased süstemaatiliselt suurepäraseid sümfooniakontserte, mis tartlastel on võrdlemisi vaeslapse osas. Niisuguse struktuuri tõttu on mõlemal kollektiivil palju loomingulisi ja organisatsioonilisi probleeme, mille üle mõtteid ja kogemusi vahetada. Vanemuistel valmis hiljuti uus hoone. Potsdami kolleegidel on vastav ettevõtmine alles algusjärgus ja neil on võimalus arvestada «Vanemuise» kogemusi.

Nüüd on asjalikud sõpruskontaktid kestnud juba kolm aastat. Mis on selle aja jooksul toimunud?

1967. a. detsembris saabusid nädalaks Tartusse Hans Otto nimelise teatri intendant Heinz Klingner, peadirigent dr. Peter Gülke, peadramaturg Irmgard Mikisch.

1968. a. veebruaris viibisid omakorda Potsdamis «Vanemuise» peadirigent Erich Kõlar, peakunstnik Meeri Säre ja kirjandusala juhataja Mati Unt.

1968. a. mais külastas Potsdami «Vanemuise» direktori asetäitja Kaarel Sakk. Sama aasta juunis käisid «Vanemuises» sõprusteatri dramaturgid Hans-Dieter Arnold ja Dorothea Gülke ning muusikalavastaja Dieter Reuscher.

Nagu tartlased mäletavad, oli «Vanemuises» pikemat aega avatud Potsdami teatri kunstnike dekoratsiooni- ja kostüümikavandite näitus.

1969. aastal jõudis koostöö kahe teatri vahel nii kaugele, et aprillis saabusid Tartusse lavastaja Günter Rüger ja kunstnik Jürgen Heidenreich, kes tõid «Vanemuises» lavale P. Hacksi opereti draamanäitlejatele «Ilus Helena» (J. Offenbachi muusikaga), mis on saanud menukaks lavastuseks «Vanemuise repertuaaris. «Vanemuise» kollektiivile oli töö andeka lavastaja ja kunstnikuga väärtuslik ja kasulik õppetund. Esietendusele maikuus saabusid Hans Otto nimelise teatri uus intendant Peter Kupke, Potsdami ülelinnapea esimene asetäitja Harry Klapproth, arhitekt Karl-Heinz Birkholz ja uue teatrihoone ehitusgrupi sekretär Horst Lohr. Peale nende kuulusid delegatsiooni koosseisu veel näitlejad Sonja Kupke-Hörbing ja Siglinde Rüger. Külalised tutvusid «Vanemuise» etendustega ja uue majaga.

Juunis käisid omakorda Potsdamis «Vanemuise» peaballettmeister Ida Urbel, lavastaja Epp Kaidu ja kunstnik Georg Sander.

Novembris külastasid Tartut sõprusteatri majandusdirektor Hans-Joachim Zwirner ja Günter Rüger.

Detsembris käisid Kaarel Sahlk ja «Vanemuise» peamehaanik Jaan Koiduaru potsdamlaste palvel nende uue teatrihoone projekti arutamisel.

«Vanemuise» rahvas tutvustas saksa sõpradele ka veel Moskva, Leningradi, Riia ja Tallinna teatreid, potsdamlased aga omakorda vanemuislastest külalistele Berliini ja teiste Saksa DV linnade teatreid.

Seega on need sidemed kujunenud mitte ainult sõpruskontaktideks, vaid ka sõprusmatkadeks, mis lisaks nende kahe teatri omavaheliste kogemuste otsesele vahetamisele aitasid kaasa ka mõlema maa teatrikultuuri laialdasemale tundmaõppimisele.

Ka edaspidiseks on olemas plaanid. Kavatsetakse vahetada etendusi, saata teatritöötajaid pikemaajalistele õppekomanderingutele ja näitlejaid õppe-turismimatkadele.

MEIE VABAÕHUETENDUSTEST

«Vanemuine» kavatses 22. juunil 1941 lõpetada oma esimese hooaja nõukogude teatrina vabaõhuetendusega. Selleks oli R. Kangro-Pooli 1841. a. talurahvarahutusi Lõuna-Eestis käsitlev «Pühajärve sõda», millele muusika kirjutas Eduard Tubin, kes seda ka dirigeeris. Lavastajaks oli Kaarli Aluoja, kunstnikuks Voldemar Peil. Esinemiskohaks valiti «Vanemuise» maja esine trepistik ja mäeküljel asuvad terrassid, osa Vanemuise tänavast ja üle tänava asuv aedki. Lavastuses löid kaasa ka linna koolide pioneerid ning kommunistlikud noored. Kokku ulatus tegelaste arv neljasajani. Laupäeva, 21. juuni öösel oli peaproov, mis õnnestus hästi. Lõpulauluks oli optimistlik «Suur ja lai on maa». Kuid etendus jäi ära, sest oli alanud sõda. Saksa fašistid, kelle eelkäijate — parunite vastast võitlust käsitles vabaõhuetendus, olid tunginud Nõukogude Liidu territooriumile.

«Vanemuise» kui nõukogude teatri esimene vabaõhuetendus sai teoks alles 1949. aastal Tartumaa 6. laulupäeval Tamme staadionil, kus etendati A. Korneitšuki meeleeolukas külakomöödia «Ukraina steppides». Etendus võeti vastu soojalt. Seda vaatas 6361 inimest. Sellest ajast peale on vabaõhuetendused muutunud «Vanemuises» traditsiooniks.

Üheks kõige ideaalsemaks vabaõhuetenduse paigaks oli pea-aegu kesklinnas asuv suurte puudega piiratud Toomeorg. Siin 25. juunil 1950 ettekantud E. Kapi ooper «Tasuleegid» on toorkordsetel vaatajatel veel tänini meeles.

Suveõõ hämaruses joonistuvad Toomemäe kõrgel nõlval taevafoonile ratsanike siluetid. Vanemad kogunevad hiide andma vannet võitluseks röövvalutajate vastu... Sirje ja Neeme pulmad. Mäeharjale ilmuvad raskel sammul raudrüütlid soomustatud hobustel... Kõikide nõlvade ja küngaste tagant hakkab vilkuma põlevaid tõrvikuid. Kaskjalad kihutavad viima ülestõususignaali üle maa... Süttivad tasuleegid...

Tänu heale akustikale oli Toomeorus võimalik ooper ette kanda ilma võimenduseta.

Samas paigas mängiti vabaõhuetendustena veel 1951. a.

B. Aleksandrovi operett «Pulmad Malinovkas», 1952. a. N. Rimski-Korsakovi ooper «Maiöö», 1953. a. V. Solovjov-Sedoi operett «Kõige kallim», 1955. a. F. Jarullini ballett «Šurale» ja 1960. a. L. Austeri ballett «Tiina».

Kuid kahjuks hakati Toomeorus korraldama ka muid massiüritusi, mille tagajärjel kannatas loodus, müra aga segas Toomel asuvate haiglate rahu. Tulemuseks oli, et keelati ära ka vabaõhuetenduste andmine ning «Vanemuine» kaotas Tartus vabaõhuetenduste koha.

Uue paiga otsingul jäädi 1959. aastal peatuma ujula piirkonnas. Emajõe paremale kaldale ehitati 150 meetri pikkune kolmest sektorist koosnev väljak, kus mängiti E. Aava ooperit «Vikerlased». Kaldanõlvast kuni veeni paiknesid trepid ja terrassid. Osa «lavast» asetses koguni parvel. Publik asus vastaskaldal.

Eriti jäid sellest vabaõhuetendusest meelde ohverdamine hiies, Sigtuna põletamine (efekti lisas asjaolu, et see toimus ju öösel), võidukate vikerlaste kojusõit laevadel piki Emajõge ning ooperi lõpp: tõrvikukandjate saatel viiakse Ülo surnukeha parvel asetsevale tuleriidale, mis süüdatakse põlema ja mis siis aeglaselt allavoolu ujudes lõpuks vee alla kaob.

Muide tookordsel vabaõhuetendusel kanti kogu ooper ette helilindilt, mistõttu etenduse muusikaline külg oli eriti hea.

Kui vanemuislased olid oma vabaõhuetendusel senini harjunud nägema 4000—5000—6000 inimest, siis seekord tuli kokku 16 000 inimest. Muidugi ei võimaldanud madal soine jõekallas nii suurele arvule inimestele kõike toimuvat hästi näha. Seepärast pole teater seal hiljem vabaõhuetendusi enam korraldanud. 1961. a. näitas «Vanemuine» «Vikerlasi» veel kord Tallinna lähedal Pirita jõel, kus looduslikud tingimused olid seesuguse etenduse jaoks eriti soodsad.

Eesti NSV 25. aastapäeva tähistamiseks 1965. a. Tallinnas toimunud üldlaulupeo lõpul esitas «Vanemuine» spetsiaalselt selleks puhuks kirjutatud Gustav Ernesaksa lõbusa laulumängu pealkirjaga «Mari ja Mihkel ehk kuidas «Uuspere» ja Vanavere laulupeole läksid». Selles kasutas autor oma koomilise ooperi «Käsikäes» muusikalist materjali. Libretistideks olid Kersti Merilaas, Ardi Liives ja Paul Rummo.

Et vabaõhuetendus toimus Lauluväljakul suurel estraadil, siis tuli tehnilisel personalil lühikese aja jooksul, mis jäi laulupeokontserdi lõpu ja vabaõhuetenduse alguse vahele, võimas laululava muuta Lõuna-Eesti künklikuks maastikuks metsa- ja salude, majade, jõe ja sillaga.

Etenduses lõi kaasa veel hulk Tartu ja Tallinna puhkpilli-orkestreid, segakoore, rahvatantsurühmi ning Riiklik Akadeemi-

line Meeskoor. Vaatajaid oli üle 20 000, mis on jäänud «Vane-
muise» vabaõhuetenduste publikurekordiks.

Palju kordi on vanemuislased vabaõhuetendusena mänginud E. Arro ja L. Normeti muusikalist komöödiat «Rummu Jüri». Kokku on seda Eestimaal looduslikult ilusates kohtades Viljandist Vastseliinani ja Otepääst Orissaareni esitatud 20 korda viiekümnele tuhandele vaatajale.

Sõnalavastustest on vaatajatele hästi meeldinud soome klas-
sikasse kuuluv T. Pakkala toredate lauludega rahvatükk «Parve-
poisid», millega on antud 17 vabaõhuetendust, ja H. Raudsepa
lopsaka keele ja karakteritega komöödia «Mikumärdi», millega
on antud 14 vabaõhuetendust.

1969. a. esitati Tartus laulupidude traditsiooni 100. aasta-
päeva tähistamise peo lõpul vabaõhuetendusena G. Ernesaksa
ooper «Tormide rand». «Kiviseks mererannaks» muudetud Täht-
vere laululaval kõlasid rookatusega kõrtsi juures randlaste
nalja- ja nõokelaulud miljööheatsalt. Jumet lisasid ka õiges ja
vales tuleornis põlevad tõelised lõkked.

Põhiliselt on «Vanemuine» oma vabaõhuetendusteks kasuta-
nud linnade ja rajoonide laululavasid. Kord on laululava muu-
detud mänguväljakuks, kord on jälle pandud sinna istuma pub-
lik, olenevalt konkreetsetest tingimustest ja ka esitatavast teo-
sest. Peaaegu iga uus esituspaik on tinginud sama teose mingil
määral ümberlavastamise.

Ei oska ette kujutada midagi emotsionaalselt mõjuvamat kui
põhjamaal valges suveöös kaunisse loodusesse kogunenud tuhan-
dete inimeste üheskoos kogetud kunstirõõm. Loodus ja kunst —
inimeste esteetiliste muljete põhilähted — ühinevad vabaõhu-
etendusel harmooniliseks tervikuks, tugevdades vastamisi teine-
teise mõju. Nähtavasti on niisuguses esitamismiljöös ja ajas
midagi katalüsaatorlikku, mis aitab esile kutsuda erilisel
sügava elamuse.

Mõndagi muret valmistavad Eestimaal kliimatilised tingimu-
sed: põhilise vabaõhuetenduste esitamise ajana tulevad kõne alla
juuni, juuli ja august. Aga ka neil kuudel on vihmaajad sage-
dased.

Näiteks E. Napravniku ooperit «Dubrovski» püüti paarküm-
mend aastat tagasi kolm korda vabaõhulavale viia, kuid ikka jäi
etendus vihma tõttu ära.

Eestimaal on ka selliseid paiku, kus ilmataadi tujukus pole
vabaõhuetenduste läbiviimist suutnud takistada. Nii oli see
mõned aastad tagasi Saaremaal Orissaares; kogu päev oli sada-
nud vihma ja taevast seisis nii lauspilves, et saju ülejäämisele
polnud lootagi. Eestimaal mandri üheski paigas poleks niisugus-
tes tingimustes etendust toimunud. Kuid saarlased hakkasid

juba paar tundi enne etenduse algust lauluväljakule kogunema. Vanemuislaste imestavate-küsiivate pilkude peale arvasid saarlased rahulikult, et neil olevat vesi kogu aeg ümberringi ja nad on sellega harjunud. Ja nii tuligi 1200 saarlase ees «Rummu Jüri» mängida, laulda ja tantsida vihmast ujuval laval, kus vesi üle tantsijate peade tuiskas.

Selline võitlus ilmaga annab vabaõhuetendustele omamoodi romantilise võlu ja muudab nad mõneti lustakateks õnnemängudeks.

«Vanemuisel» on oma saja-aastase tegevuse jooksul tulnud praktilise teatritöö käigus ise endale kaadrit kasvutada. Seda tegid juba August Wiera ja näitejuht Ludvig Menning. Ja kui me räägime Karl Menningust, «Vanemuise» teatri ansambli ja realistlike traditsioonide loojast, siis on isegi raske öelda, kummana tema panus eesti teatrikultuuris on suurem, kas lavastajana-kunstnikuna või terve plejaadi näitlejaid üleskasvatanud näitejuhina-pedagoogina.

Võib öelda, et «Vanemuise» lavastajate põhienergia on paljudel perioodidel väga suurel määral kulunud puhtpedagoogilisele tööle. Samal ajal on «Vanemuisel» rohkesti kogemusi ka selles, kui raske on teistes teatrites näitlejatõekspidamised omandanud lavajõude «Vanemuise» kollektiivi sulatada.

Paljude «Vanemuises» meistriteks kasvanud lavakunstnike arengutee on alanud teatrikoorist ja kulgenud pisiosade kaudu üha suuremate ülesannete juurde. See on olnud paljude draamanäitlejate ja ooperilauljate tee. Selle tee on läbi käinud Eesti NSV teenelised kunstnikud draamanäitlejad Elo Tamul, Helend Peep, Elmar Salulaht, ooperisolistid Aino Seep, Endel Aimre, Endel Ani jt. Ja see protsess kestab tänase päevani. Niisugune pidev töö koorist pealekasvavate noorte jõududega on dikteerinud «Vanemuise» lavastajate töös stuudiolikkuse printsiibi.

Üksikutel etappidel on nimetatud pideva järelkasvuprotsessi kõrval tehtud katseid ka stuudio te kaudu teatrile ette valmistada näitlejaid.

Kõige tõsisemaks sellelaadseks ürituseks oli 1920-ndate aastate keskel tollaegse teatrijuhi Voldemar Mettuse organiseeritud stuudio, kus oma esimesed teatrikunsti-alased kogemused said Linda Tubin, Kadi Taniloo, Haim Drui ja Mare Leet. Viimane kuulus hiljem «Estonia» teatri draamaansambli juhtivate näitlejate hulka. Kuigi stuudiolastega valmistati ette ka mõned lavastused, oli õppetöö peamiseks vormiks osavõtt teatrietenduste massistseenidest ja väikeste osade mängimine. Samasugused katsed stuudio korras kaadri ettevalmistamist organiseerida olid toimunud mingil määral juba varemgi (1918) ning

toimused ka hiljem (1935, 1942). Nende stuudiote tööst võtsid suuremal või vähemal määral osa mõned juba teatri koosseisus töötavad näitlejad.

Tartus kunagi väljaspool «Vanemuise» teatrit tegutsenud teatristuudiotest on kõige sügavama jälje jätnud nii «Vanemuise» kui ka eesti teatriellu studio, mis sündis õigupoolest protestist tolleaegse «Vanemuise» vastu. Kümnendite 1920/1930 vahetusel jõudis «Vanemuine» oma madalseisu süvapunkti, nii et Tartu demokraatlikud haritlased ja ülikooliringkonnad olid veendunud, et kõik avalikud protestid «Vanemuise» vastu on asjatud ja tõeline kunstihuviline teater võib Tartusse tekkida veel ainult väljaspool «Vanemuist». Selleks asutasid nad 1932. aastal Tartu Draamateatri Seltsi, mille eesmärgiks oli rajada iseseisev draamateater. Kaadri ettevalmistamiseks ja ühtse ansambli loomiseks rajati 1934. aastal Näitekunsti Studio.

Tartu Draamateatri Seltsi kuulusid Tartu kirjanikud, ülikooli õppejõud ja demokraatlikult meelestatud haritlased. Studio juhatajaks oli kõnehäirete arst V. Hion, kes ühtlasi luges ka ansambliõpetuse ja psühhoanalüüsi kursusi, hiljem prof. A. Koort, kes luges psühholoogiat ja karakteroloogiat. Lava-praktika õppejõududena töötasid A. Sunne, A. Suits, V. Hion, J. Sütiste, hiljem ka A. Randviir. Kõnetehnikat õpetasid A. Suits ja K. Ader, laulu ja hääleseadet A. Niitof, koorilaulu helilooja Ed. Oja. Võimlemist, plastilist lavalist liikumist ja balletti juhendasid Tartu tolle aja tugevamad jõud eesotsas A. Kalamehega.

Teoreetilistest ainetest lugesid maailma teatri ajalugu prof. G. Suits, inglise teatri ajalugu dr. A. Oras, prantsuse teatri ajalugu dr. A. Aspel, esteetikat dr. A. Annist, stiiliõpetust kirjanik J. Semper. Peale selle olid veel kursused eesti ajaloost ja kirjanusest, eesti etnograafiast, üldisest kunstiajaloost ja kostüümiajaloost.

Näitekunsti Studio alustas tegevust 1934. aasta jaanuaris ja lõpetas töö 1937. aasta juunis. Studio koosseisus toimus vahepeal muutusi — mõned stuudiolased lahkusid, uusi tuli juurde. Kõige nooremad stuudiolased olid 17-aastased, enamik üle 20 aasta vanad, vanim 33-aastane. Lõputunnistuse said 34 inimest.

Selles studios panid oma teatrialastele teadmistele ja oskustele alused niisugused tänapäeval hästi tuntud teatritegelased, teatrite peanäitejuhid, nagu Kaarel Ird, Aleks Sats, Enn Toona, kadunud Ermu Verme, lavastajad Epp Kaidu, Leo Martin, teatridirektorid Arved Kalvo, Kaarel Sakh, näitlejad Benno Mikkal, Jaan Sammul, Voldemar Ader, Eva Vahur, Maimu

Orgussaar, Salme Kuik, kadunud Paul Ruubel ja Terese Mugasto jt.

Õppetöö stuudios toimus hommikul kella kümnest alates ja jätkus pärast lõunavaheaega kuni kella kümne-üheteistkümnene öhtul. Ruumidena kasutati Saksa Käsitöölise Seltsi teatrihoonet, praeguse «Vanemuise» väikest maja.

Oppelavastustena toodi publiku ette üksteist teost, nende hulgas A. H. Tammsaare «Juudit», H. Raudsepa «Demobiliseeritud perekonnaisa», A. Kallase «Pitseba Saaremaal», Molière'i «Misanтроop» ning mõned laste- ja noorsooetendused. Studio-laste hoolikalt ettevalmistatud lavastused, mille hulgas arvustuse erilise tunnustuse osaliseks sai V. Hioni juhtimisel lavale toodud A. H. Tammsaare «Juudit», sundisid «Vanemuise» seltsi juhatust, kes pidi arvestama lisaks veel näitlejaskonnas üha kasvavat protesti, minema tõsiste reformide teele.

1935. aastal alustasid «Vanemuises» tööd direktorina O. Aloe, peanäitejuhina K. Aluoja, liikumisjuhina (tänapäevase terminoloogia järgi ballettmeistrina) I. Urbel. Uue juhtkonna kunstilised taotlused rahuldasi Tartu intelligentsi ja arvesse võttes suuri majanduslikke raskusi, mida viimasel Näitekunsti Stuudiot luues ja selle tööd korraldades tuli isiklikult kanda, loobus ta uue draamateatri organiseerimisest. Mõned studiolased läksid tööle «Vanemuisesse», mõned teistesse teatritesse, osa aga äratas ellu vahepeal varjusurmas olnud Tartu Töölis-teatri, mille hiljem, 1939. aastal politsei sulges.

Nõukogude «Vanemuiselgi» on tulnud endale kaadrit põhiliselt ise kasvatada, kusjuures see on toimunud ka teatrisestse studiolaravastuste vormis. Nii sai 1941. aastal Kaarel Irdi käe all sel viisil küpseks M. Svetlovi «Muinasjutt» ja 1959. aastal Endla Hermanni juhatusel R. Kaugveri komöödia «Seitse pikka päeva». Viimane valmis ligi aasta kestnud stuudiotöö korras, põhiliselt väljaspool otseseid teatriülesandeid, näitlejate vabal ajal ja sai teatrikülastajatelt sooja vastuvõtu osaliseks. Selles lavastuses omandas oma esimesed esinemiskogemused hulk noori koori- ja balletiartiste, kellest mitmed — L. Merzin, A. Truu, M. Mölder, K. Maidla, M. Koppel — on heade tulemustega esinenud nii draamanäitlejatena kui ooperisolistidena.

Et täiendada teatrikollektiivi noorte andekate ja samal ajal «Vanemuise» loominguliste printsiipide vaimus kasvanud näitlejatega ning ettevalmistatult läbi viia generatsioonide vahetuse valurikas protsess, pidas teatri juhtkond kõige otstarbekamaks organiseerida Lavakunsti Studio, mis tänu Eesti NSV Teatriühingu abile sai teoks 1961. aastal.

Lavakunsti Studio otsustati organiseerida selliselt, et sinna pääsevad õppima ainult inimesed, kes kas töötavad kusagil või

õpivad statsionaarselt ülikoolis või käivad keskkoolis. Lähtudes sellest kujunes ka stuudio töörežiim. Töö on neljal öhtul nädalas à 4 tundi, millele lisandub 1—2 kõnetehnika tundi individuaalselt. Õppeaeg on neli aastat ja õppeaasta kestab 1. septembrist kuni 31. maini.

Õpilasteks võetakse vastu põhiliselt keskkooli noori.

Kuid just stuudio organiseerimise ajal tõstatas NSV Liidu rahvakunstnik Ruben Simonov ajakirjanduses teravalt küsimuse, kas näitlejate ettevalmistamist ei tuleks alustada varasemast east. Ja nii on «Vanemuise» stuudiosse vastu võetud ka keskkoolide vanemate klasside õpilasi.

Eri kord kehtestati stuudiosse astumiseks Tartu Riikliku Ülikooli ja Eesti Põllumajanduse Akadeemia üliõpilaste suhtes, kelle vastuvõtu põhiliseks tingimuseks ei ole mitte nende lavalised eeldused, vaid nõue, et nad peaksid kinni stuudio üldisest töörežiimist ja tingimata lõpetaksid kõrgema kooli. Seda nõuet püstitades lähtus teater seisukohast, et ükskõik mis erialal üliõpilane õpingud lõpetab, võivad teatrikunstialased teadmised ja oskused talle hiljem kasulikud olla nii kooliõpetajana, agroomina või ka muul alal töötades, kui ta vabal ajal tegeleb isetegevusega. Stuudio kunstiline juht ja juhataja Kaarel Ird on talle omase paradoksaalsusega märkinud põhimõtte: «Kui mõnest stuudio lõpetajast peaks tulema pärisnäitleja ja ta loobub oma erialast, siis ei tunnista teater end selles süüdi.»

Arvesse võttes, et kõik stuudiolased kas töötavad või õpivad statsionaarselt, ei rakendata neid teatri lavastuste massistseenides. Sellest põhimõttest on ka tänaseni kinni peetud. Küll aga võivad lavastajad igakordsel kokkuleppel stuudiolasega ja stuudio juhtkonnaga teda rakendada ulatuslikumates osades. Nii mängis Evald Hermaküla, kes 1965. a. lõpetas geoloogina Tartu Riikliku Ülikooli ja ka «Vanemuise» Lavakunsti Stuudio, juba stuudios õppimise ajal R. Rolland'i «14. juulis» Camille Desmoulins'i ja A. Gribojedovi näidendis «Häda mõistuse pärast» Tšatskit.

Kuna stuudio töötab vaid 16 tundi nädalas, on peaaegu pandud praktilistele ainetele — näitlejameisterlikkusele, kõnetehnikale, tantsule ja lavalisele liikumisele. Teoreetilistest ainetest on programmis teatri ajalugu ja muusikaliteratuur. I stuudios juhtis tööd näitlejameisterlikkuse alal Kaarel Ird. Õppejõududeks on seni olnud veel E. Hermann, H. Haravee, L. Laats, B. Mikkal, H. Karro, A. Tammur jt.

1961. a. võeti I stuudiosse 50 näitekunstihuvilist, kellest 21 olid noormehed, 1964. a. II stuudiosse 29, 1965. a. III stuudiosse 35 ja 1967. a. IV stuudiosse 30 inimest.

I stuudiosse astujatest töötasid umbes pooled mingil kutsealal, kolmandik olid üliõpilased ja ülejäänud keskkooliõpilased. Üliõpilaste arv on iga uue stuudioga kasvanud. I stuudios olid kõige vanemad stuudiolased 30-, noorimad 16-aastased. Järgmistes stuudiotēs on vanusevahe vähenenud (II stuudio — 23—16; IV stuudio — 22—16).

Siiani on kolm stuudiot andnud kokku 35 lõpetanut (IV stuudio alustas 1970. a. sügisel viimast õppeaastat): I stuudio 1965. a. — 21, II stuudio 1968. a. — 8, III stuudio 1969. a. — 9. Neist töötavad praegu «Vanemuises» näitlejatena E. Aavik, K. Adlas, R. Adlas, J. Kiho, R. Loo, R. Maiksar, kuna E. Hermaküla on ühtlasi ka lavastaja. Stuudios on õppinud veel näitlejad K. Neem ja A. Peep. Mitmed stuudio lõpetanud töötavad teatris muudel aladel: nii näiteks on V. Samoilov pedagoogikala juhataja, M. Jägala inspitsient ja A. Sütt rekvisiitor. Lepingu alusel esinevad «Vanemuise» lavastustes I stuudio lõpetanud V. Meerits, M. Koost, K. Rätsep, M. Vares ning II stuudio lõpetanud A. Kavalid ja U. Jääger. IV stuudio on samuti juba andnud «Vanemuise» lavastustele osatäitjaid.

E. Mikkal, kes lõpetas üheaegselt Tartu Riikliku Ülikooli ja I stuudio, töötab praegu «Ugala» teatris kirjandusala juhatajana.

«Vanemuise» viimaste aastate lavastustes on eespool nimetatud stuudiolased mänginud palju vastutavaid osi. Järgnevalt mõned neist: E. Aavik — Ants A. Kitzbergi näidendis «Laseb käele suud anda», Porfiri L. Leonovi «Tuisus»; K. Adlas — Mary Warren A. Milleri «Saalemi nõidades», Josephine S. Delaney «Mee maigus»; R. Adlas — Prints P.-E. Rummo «Tuhkatriinumängus», Phaethon M. Undi näidendis «Phaethon, Päikese poeg», Madali Nijazmetov L. Leonovi «Tuisus», John Hale A. Milleri «Saalemi nõidades», Buza N. Haitovi «Koertes»; J. Kiho — Tuli-Jüri A. Kitzbergi näidendis «Laseb käele suud anda», Joseph A. Bushi ooperis «Guajaana Johnny», Orestes P. Hacksi/J. Offenbachi «Ilusas Helenas», Arvo M. Undi näidendis «See maailm või teine»; R. Loo — Eos M. Undi näidendis «Phaethon, Päikese poeg», Helene Agneta Chlopitzky A. Kitzbergi näidendis «Laseb käele suud anda», Veera S. Aljošini «Diplomaadis», Tatjana M. Gorki «Vanamehes», Ingrid M. Undi näidendis «See maailm või teine»; R. Maiksar — Iidam 234-C-02010 A. Kaalepi «Iidamas ja Aadamas», Hans Rähn O. Lutsu «Paunveres», Laur J. Smuuli «Kihnu Jõnnis»; E. Hermaküla — Joosep J. Rainise tragöödias «Joosep ja tema vennad», Marat A. Arbutzovi näidendis «Mu vaene Marat», Junius Brutus W. Shakespeare'i «Coriolanuses», Vladimir Belkin A. Arbutzovi näidendis «Kusagil meid oodatakse».

I stuudiost on välja kasvanud ka tänapäeva eesti noorema põlvkonna silmapaistvamaid lavastajaid Evald Hermaküla. Tema esiklavastuseks «Vanemuises» oli montaaž A. Valtoni novellidest pealkirjaga «Valtoniana» (montaaži koostaja P.-E. Rummo). Suurt tähelepanu äratanud saavutuseks oli ka E. Hermaküla teine lavastus «Vanemuises» — P.-E. Rummo «Tuhkatriinumäng».

Stuudio õpelaavastusteks on olnud A. Arbuzovi «Linn koidikul», W. Shakespeare'i «Suveöö unenägu», S. Maršaki «Kassimaja», teatriõhtu üldpealkirjaga «Mängime, et on talv».

Märkimisväärseks sündmuseks oli Mati Undi ja Ela Undi juhtimisel II ja III stuudioga lavastatud luuleõhtu «Suits pööriööluhtadelt» (I osa — J. Liivi luule, II osa — P.-E. Rummo luule).

Kodanlikus Eestis, eriti Tartu tingimustes, toimus balleti õpetamine ainult erastuudiotel, kus põhiülesandeks ei olnud professionaalsete tantsijate ettevalmistamine, vaid kasvuaalastele tütarlastele elementaarse kehalise kasvatused andmine, kusjuures pearõhk polnud mitte balletil, vaid plastilisel tantsul.

Seetõttu pidi Ida Urbel, kes 1935. a. tuli «Vanemuisesse» balletimeistriks, hakkama teatrile ise kaadrit kasvatama. Juba samal aastal alustasid I. Urbeli juhatusel tööd mitu erinevat ettevalmistusega tantsurühma. 1940. a. asus «Vanemuise» balletirühma treeneriks S. Lipatov. Mitu aastat kestnud suure süstemaatilise töö küpseks viljaks oli 1941. aastal R. Glieri ja C. Pugni ballett «Esmeralda».

Ka balletil tuli 1944. a. sügisel alustada peaaegu tühjast kohast. Kuid tubli tööga kasvasid balleti õpperühmast varsti uued tantsijad, kellega I. Urbel toob õnnestunult üksteise järel lavale suuri ja kunstiväärtuslikke ballette, nagu S. Prokofjevi «Romeo ja Julia», M. Tšulaki «Kahe isanda teener», A. Adami «Giselle», B. Assafjevi «Bahtšissarai purskkaev», N. Rimski-Korsakovi «Scherezade», R. Glieri «Vaskratsanik» jt.

«Vanemuise» balleti õpperühm töötas pidevalt kuni viiekümnendate aastate keskpaigani. Et 1950-ndate aastate algul püüti likvideerida «Vanemuise» muusikaosa, koondati balletirühm 18 tantsijani. Kuid õpperühm aitas tantsijate puudusest üle saada.

Seoses Tallinna Koreograafiakooli asutamisega 1946. aastal ning esimeste lendude andmisega, kust ka «Vanemuine» sai noori tantsijaid, likvideeriti «Vanemuise» balleti õpperühm lootuses, et edaspidi saab tantsijaid Tallinnast. Mõne aasta pärast aga selgus, et Koreograafiakool ei suuda vabariigi kahe teatri vajadusi rahuldada. Ja jällegi jäi ainsaks lootuseks alustada ise tantsijate ettevalmistamist.

1964. a. loodi balletistuudio, esmalt Eesti NSV Teatriühingu, hiljem Eesti NSV Kultuuriministeeriumi toetusel. Praegu töötab balletistuudio kord kolme, kord nelja rühma noorte tantsuhuvilistega, kes esinevad ka balletilavastustes. «Vanemuise» varasemast balletistuudiost on kasvanud välja sellised teenekad tantsijad, nagu M. Maasik, V. Liik, T. Sander, M. Saealle, T. Saealle, A. Rannaste, L. Lutter, M. Koppel, Eesti NSV teene-line kunstnik Ü. Rannaste, E. Raiste, V. Vähk, I. Rätsep jt. «Vanemuise» ballett on omakasvatatud kaadrit andnud ka «Estonia» teatrile. Nimetagem selliseid tantsijaid, nagu A. Hanson, V. Hanson, U. Puusaag, K. Saareke, V. Aren jt.

1961. a. loodi «Vanemuise» ooperikoori täienduseks isetegevuslik õppekoor, mis töötab teatri peakoormeistri Helgi Sirmaisi juhtimisel. Üheksa aastat tööd on tõendanud selle institutsiooni elujõudu ja kasulikkust. Kõik need aastad on kooris laulnud H. Laanekask, V. Luik, J. Juhanson, E. Kivastik, A. Nieländer. Kuueteistkümmel inimesel on kooristaaž üle viie aasta. TRÜ ja EPA üliõpilased, kes on vahepeal õpingud lõpetanud, on seoses tööle suunamisega koorist lahkunud. Ka praegu on kooris, kuhu kuulub 29 lauljat, üliõpilasi, kaubandus- ja meditsiinitöötajaid, kõrgema kooli õppejõude jt.

Õppekoor on kaasa teinud niisugustes lavastustes, nagu V. Tormise «Luigeland» ja «Meestelaulud», E. Tambergi «Kuu-paisteooratorium» ja «Raudne kodu», D. Šostakovitši «Katerina Izmailova», A. Borodini «Vürst Igor», A. Bushi «Guajaana Johnny», G. Verdi «Aida» jt.

Ülevaade «Vanemuise» stuudiotest poleks täielik, kui jätak-sime mainimata staažilt kõige noorema — 1967. aastal loodud vokaalstuudio, kus R. Jõksi, A. Kurtna, E. Ani ja L. Jürgensi käe all õpivad laulu poolteistkümmend asjahuvilist. Sinna kuu-lub «Vanemuise» ooperilauljaid, draama- ja koorirahvast, mõned on ka väljaspoolt teatrit. Tõnis Uiibo, keda publikul on olnud võimalus näha W. A. Mozarti «Armastuse aias», on vokaalstuu-dio kasvandik. Niimoodi toimub «Vanemuises» traditsiooniline solistide pealekasv koorist ka tänapäeval.

Kokku õpib praegu «Vanemuise» neljas stuudios (lavakunsti stuudio, balletistuudio, õppekoor, vokaalstuudio) 82 inimest, kes võtavad samuti suuremal või vähemal määral osa teatri loomin-gulisest tegevusest.

SPORTIMISEST «VANEMUISES»

Kui K. Menning 1906. a. hakkas «Vanemuise» uut draamakollektiivi komplekteerima, sai ta oma trupi südamiku Jurjevi jalgrattaseltsi «Taara» näiteringist. Kui paradoksaalsena see nüüd ka näib, alustas 19. sajandil maailma teatris valitsema pääsenud realistlik teatrikunst süstemaatilist sissetungi eesti teatrikuultuuri just selles Tartu spordiseltsi näiteringis. K. Menning nõudis oma näitlejatelt pidevat vaimuharimist ja tuletas neile järjekindlalt meelde ka näitlejatööks vajalikku kehaarendamist, milleks ta soovitas võimlemist. Kuna aga tema teatri kaasaegne realistlik olustikuline draama ei nõudnud näitlejatelt ei vehklemise, menueti tantsimise ega reveransside tegemise oskust, siis polnud näitlejatel praktilist vajadust ka oma füüsi-sega tegelda. Ja nüüd tagant järele K. Menningu repertuaari vaadates nähtub, et selles polnud 8 aasta jooksul ühtki näidendi, milles oleks vaja läinud vehklemisoskust. Loomulikult pidid K. Menningu soovitused näitlejatele tegelda kehaarendamisega jääma sellistes tingimustes ainult vagadeks soovideks. Ja Stanislavski sõnad, et kõikidest teatriinimestest treenivad kõige vähem draamanäitlejad, kehtivad ka eesti näitlejate kohta.

Lisaks sellele muutus 20- ja 30-ndatel aastatel Eestis teravaks vastuolu vaimukultuuri ja kehakultuuri vahel, mida veelgi soodustas asjaolu, et mõlemaid — nii sporti kui kunsti — finantseeriti ühest ja samast Kultuurkapitalist. See tähendas, et mida rohkem sai üks, seda vähem jäi teisele.

Kuid üldine huvi tõus spordi vastu kogu maailmas nimetatud kümnendeil nakatas tasapisi siiski ka teatreid. Nii said traditsiooniks teatritevahelised jalgpallivõistlused. Lustakad pallilahingud toimusid isegi Eesti ja Soome teatrite vahel. Huvi nende vastu oli suur, kuna mõlemal poolel mängisid kaasa kõige nimekamad näitlejad.

1929. aastal toimus Tartus Raadi platsil kohtumine jalgpallis «Vanemuise» ja eesti ajakirjanike koondise vahel. Kuigi võidu saavutasid ajakirjanikud esotsas J. Sütiste, R. Tiituse ja teistega, väärib nimetamist ka kogu «Vanemuise» meeskond:

J. Simm, R. Ratassepp, J. Pöder, A. Vaino, E. Türk, O. Lipp, V. Kurg, K. Põlde, F. Pettai, J. Kull, V. Lind, K. Kalkun (sen.).

1938. aastal peeti Tartus jalgpallivõistlus «Vanemuise» teatri ja ajalehe «Postimees» toimetuse vahel. Rahvast oli humoorikale teatraliseeritud võistlusele kogunenud palju. Sissetulek aga läks uue teatrihoone ehitusfondi.

Tõeliselt organiseeritud spordiharrastusest saab «Vanemuise» teatris kõnelda siiski alles 1945. aastast peale, kui loodi teatri kehakultuurikollektiiv. Selle tegevuse erilise aktiivsuse esimestel sõjajärgsetel aastatel määras juba see fakt, et «Vanemuise» teatri kollektiiv oli neil aegadel koosseisult vabariigis üks nooremaid.

Kergejõustiku aladest harrastati eriti jookse. Riiklikel tähtpäevadel toimunud läbi linna teatejooksude puhul oli «Vanemuise» võistkond alati stardis ja asutuste-ettevõtete grupis pidevalt võidukas ning 1947. aastal omandas väljapandud rändkarika jäädavalt. Samuti võeti edukalt osa ajalehe «Edasi» kombineeritud teatejooksudest. Omapärase sportliku üritusega tuldi toime 1947. aastal, kui «Vanemuise» kehakultuurikollektiiv algatas mõtte tähistada riiklikke ja üldrahvalikke pidupäevi massiliste pikamaa-teatejooksudega. 1947. a. 20. juuni õhtupoolikul alustasid Tartu Raekoja eest teekonda Tallinna 10 nais- ja 30 meesjooksjat, kaasas Tartu linna läkitus vabariigi valitsusele ja pealinna töötajatele. Naistel tuli läbida ühe- ja meestel kahekilomeetrise etappe. Tallinna jõuti 21. juuni hommikupoolikul. Teatejooksuvõistkonnale, mille koosseisu kuulusid tuntud näitlejad, ooperisolistid ja balletitantsijad, nende hulgas sellised nimekad lavajõud, nagu Aleksander Mälton, Benno Mikkal, Virve Liik jt., korraldati Võidu väljakul pidulik vastuvõtt. Seoses Moskva 800. aasta juubeliga korraldatud teatejooksust Tallinn—Moskva võttis vanemuislased vabariigi koondvõistkonnas osa baleriin Aili Rannaste.

1948. aasta jaanuaris olid vanemuislased jälle teel Tallinna. Seekord startis üheteistkümneliikmeline teatesuusatajate meeskond, kaasas Tartu töötajate läkitus. Teatesuusatamine oli pühendatud kohalike töörahva saadikute nõukogude valimistele.

Viljakalt tegutses neil aastatel ka tõstesportidiseksioon kooriartisti Aleksander Nieländeri juhtimisel. Agarateks kangikangutajateks olid tookord noored, nüüd kogu vabariigis tuntud teatriinimesed, nagu ooperitenorid Johannes Lükki, Heino Otto, Endel Ani, Arli Jõgi.

Väga mitmekülgse sportlasena paistis silma praegune Eesti NSV teeneline kunstnik Johannes Lükki, kes neil aastail «Vanemuise» värvides oli väljas kõikjal, kus sporditi, olgu see siis jooksurajal või suusatajate meeskonnas, võrk- või jalgpalliväl-

jakul, tõstekangi juures või malelaua taga. Ja Johannes Lükki oli siis teatri esimene tenor, kelle õlgadel lasus ooperirepertuaari tenoripartiide raskus. Aga tema pärast ei jäänud ära ükski etendus. Näitena praegustele noorematele teatritegelastele väärib meenutamist Johannes Lükki teatri- ja sporditegevus ainult ühe päeva jooksul. Suvise pühapäeva hommikul viibis Johannes Lükki võrkpallitreeningul ja seejärel esines lõunasel «Kolme musketäri» etendusel Aramise osas. Pärast etendust toimunud jalgpallivõistlusel mängis ta «Vanemuise» meeskonnas paremäärt. Õhtul aga laulis suure eduga Hermani osa «Padamandas».

Innukalt tegutses ka maleseksioon. Paul Kerese Tartus toimunud malesimultaanist võttis osa viisteist vanemuislasi, kes kogu teatrikollektiivi suureks rõõmuks saavutasid suurmeistrilt 2,5 punkti. Erakordne huvi valitses Tamme staadionil läbiviidud P. Kerese ja R. Renteri malematši vastu, kus kostüümides ja rekvisiitrelvadega varustatud elavmalendite osades esinesid «Vanemuise» näitlejad.

Vabariikliku preemia määramine teatri kehakultuurikollektiivi kujunes sõjajärgsete aastate sportliku tegevuse suurimaks saavutuseks.

Kuid teatrirahva peamiseks spordialaks on alati olnud sportmängud. Nende puhul tuleb kõigepealt rääkida muidugi jalgpallist. Sõjajärgseil aastail toimunud teatritevahelised jalgpallivõistlused olid väga populaarsed. Nendeks võistlusteks oli välja pandud Eesti NSV Ministrite Nõukogu rändauhind, mille «Vanemuine» 1956. aastal jäädavalt omandas. 1955. aastast peale toimuvad traditsioonilised karikavõistlused Tartu jalgpalliveteranidega. Ja need on pärvinud Tartu spordipubliku suure huvi ning tähelepanu. Jalgpalliväljakutel on hiigi valanud paljud vanemuislased, kellest eriti tuleb nimetada balletitantsijat Eesti NSV teenelist kunstnikku Ülo Rannastet. Mõödunud kahekümne viie aasta jooksul on kogu jalgpallialane tegevus olnud lahutamatult seotud tema nimega. Kauaaegse kaptenina seisab ta ka tänavusel juubeliaastal väarikana oma meeskonna eesotsas. Sõjajärgseil aastail kaitses kesktormajana jalgpallimurul oma teatri au teatri direktor ja kunstiline juht NSV Liidu rahvakunstnik Kaarel Ird, kes lõi kaasa esimeses teatejooksus ja kuulus ka teatri tennisemeeskonda. Samuti väärivad kunagiste jalgpalluritena esiletõstmist ooperisolistid Viktor Taimre, Sergei Podekrat, Heino Otto, teatri peakunstnik Voldemar Peil, dirigent Aadu Regi, näitlejad Elmar Kivilo, kadunud Haim Drui, nooremad näitlejad Karl Kalkun, Evald Aavik, ooperisolist Jonas Antanavičius jt. Jalgpalliveterani, mitmel korral Eesti rahvusmeeskonda kuulunud Juho Matsalu oskuslik treeneritöö ja

meeskonna ansamblisse sulatamine on olnud aluseks nii mõnelegi võidule.

Ka võrkpallis on nimetamist väärivaid tulemusi. On võetud osa Tartu «Kalevi» Territoriaalnõukogu esivõistlustest ja teatrite spartakiaadidest, mis kõik kokku on kollektiivile hulgaliselt auhinnalisi kohti toonud. 1959. aastal omandas «Vanemuise» võrkpallimeeskond teatri tolleaegse direktori Vambola Markuse poolt väljapandud rändauhinna jäädavalt.

Võrkpallimeeskonna kõrval on vapralt «Vanemuise» värve kaitsnud võrkpallinaiskond. Aastate jooksul on kõige silmapaistvamateks võrkpalluriteks olnud meeskonna omaaegne kapten näitleja Karl Kalkun (jun.) ja praegune kapten koorilaulja Aarne Tõldsepp. Peale nimetatute on võrkpallimeeskonna tugisammasteks olnud veel näitleja Enn Adusson, ooperisolist Lembit Majas ja orkestrant Ado Tamm. Võrkpallinaiskonna põhituumiku on moodustanud teatri administraator Tea Kalkun, baleriin Aili Rannaste, ooperisolist Elsa Lamp, administraator Laine Lepik ja kontsertmeister Mare Altrov.

Korvpall sai «Vanemuises» õige hoo sisse alles 1953. aastal alanud karikavõistlustes RAT «Estoniaga». Ka korvpallimeeskond on osa võtnud paljudest võistlustest ja saavutanud auhinnalisi kohti. Jalgpalli eeskujul alustati 1962. aastal kohtumisi Tartu spordiveteranidega. Ja vanemuislaster tuli jõudu proovida selliste korvpallisuurustega nagu kunagised Nõukogude Liidu koondmeeskonna liikmed NSV Liidu teeneline meistersportlane ja NSV Liidu teeneline treener Ilmar Kullam ning NSV Liidu meistersportlased Ernst Ehaveer, Viktor Laats ning teised teenekad spordimeistrid. Korvpallimeeskonnast väärivad esiletõstmist vaneminsener-elektrik Vello Kuusik, koorilauljad Aarne Tõldsepp, Peeter Volmer ja Heino Ennok.

«Vanemuise» korvpalli- ja võrkpallimeeskonnad on korduvalt sõprusvõistlusi pidanud ka Riia ja Kaunase teatrite meeskondadega.

«Vanemuises» on tegeldud veel tennise, lauatenise ja malemänguga, kusjuures tennisemeeskonda kuulus ka NSV Liidu rahvakunstnik Ants Lauter, «Vanemuise» tolleaegne peanäitejuht.

Võimlemisseksiooni juhhib tänaseni oma ala entusiast Tea Kalkun. Peale aktiivse osavõtu ajakirja «Nõukogude Naine» märginormide täitmisest on varematal aastatel esinetud Tartu linna ja vabariiklikel esivõistlustel, kus on jõutud ka auhinnaliste kohtadeni.

1965. aasta kujunes pöördeliseks teatri jahimeeste elus: ooperisolist Evald Tordiku eestvedamisel taaselustati jahindussekt-

siooni tegevus. Tänapäeval arendab «Vanemuise» jahindussektioon endise balletiartisti, praeguse lavastaja assistendi Ernst Raiste juhtimisel kiiduväärt tegevust ja seisab erialasektioonide esireas.

«Vanemuise» kehakultuurikollektiiv on huvitunud kogu vabariigi teatrite sporditöö arendamisest, algatades juba 1957. aastal teatrite spartakiaadide korraldamise mõtte, mis saigi teoks Eesti NSV Teatriühingu toetusel.

Käesoleva juubeliaasta kõige kaalukamaks spordisündmuseks kujunes vabariigi teatrite 1970. aasta spartakiaad. Eriti pingelised ja tasavägised olid otsustavad kohtumised sportmängudes Riikliku Noorsooteatriga, kellest on kujunenud «Vanemuisele» viimastel aastatel peamine rivaal. Spartakiaadi üldvõitjaks tuli kõigi alade kokkuvõttes «Vanemuine» 23 punktiga, järgnesid Riiklik Noorsooteater — 19 p., RAT «Estonia» — 16 p., «Ugala» — 10 p. ja TRA Draamateater — 7 p.

1970. aasta teatrite spartakiaadi võitmine kujunes «Vanemuisele» juubeliaasta vääriliseks saavutuseks ja nagu krooniks kogu senisele sportlikule tegevusele.

RAT «VANEMUISE» KÜLASTAJATE STRUKTUUR

RAT «Vanemuine» alustas oma külastaja lähemat tundmaõppimist juba 1958. aastal, mil hakati registreerima ühiskülalusi. Vastavasse kaustikusse märgiti, missugused kollektiivid üht või teist etendust külastasid, samuti osavõtjate arv. Aastate jooksul on kogunenud suur hulk materjali, mis annab huvitavat informatsiooni enam külastatavate etenduste kohta, samuti nende asutuste, ettevõtete, kolhooside kohta, kust armastatakse teatris käia.

Siiski ei ole ühiskülalustele abil saadav materjal publiku lähemaks analüüsimiseks küllaldane. Esiteks ei hõlma ta niitelda organiseerimata teatrikülastajat ja teiseks saadakse nõnda ainult andmeid külastaja seosest mingi kollektiiviga, mitte aga tema soost, vanusest ja haridusest, samuti mitte selle kohta, kas ta töötab antud kollektiivis või on sinna kuuluva töötaja perekonnaliige jm. Seepärast ei võinud teater publiku uurimisel piirduda ainult ühiskülalustest saadavate andmetega, vaid pidi rakendama ka teisi meetodeid. Nähtavasti on ühiskülalustele põhjal laekuvat informatsiooni otstarbekas kasutada koos just teiste meetoditega. Kahjuks pole praeguseni veel õnnestunud leida meetodit, mis võimaldaks samaaegselt arvestada selliseid eri teid mööda hangitud andmeid.

Et teatrikülastajast täpsemat pilti saada, hakati 1961. aastal linna ja maa teatrihuviliste seas levitama nn. suurt ankeeti. See esimene ankeet sisaldas näiteks selliseid küsimusi.

Missugused žanrid Teile «Vanemuises» kõige rohkem meeldivad? Kas sõnalavastus, ooper, operett või ballett? (Vastavale sõnale tuli kriips alla tõmmata.)

(Teine ja kolmas küsimus puudutasid lavastuste loetelu, mis sisaldas 37 sõnalavastust, 19 ooperit, 6 operetti, 7 balletti.)

Milliseid nimetatud teostest olete «Vanemuises» näinud? (Vastav nimetus tuli märkida ristikesega.)

Missugused lavateosed on Teid «Vanemuises» kõige enam köitnud? Miks? (Vastavale nimetusele tuli joon alla tõmmata; oli jäetud ruum oma arvamuse põhjendamiseks.) Missugused mitte? (Nimetus tuli maha tõmmata.)

Missuguseid draama- ja muusikalavastusi tahaksite lähemal ajal «Vanemuises» näha?

Edasi küsiti, missugused näitlejad on vaatajale rohkem meeldinud, paluti avaldada arvamus «Vanemuise» lavakujunduse kohta ja esitada oma soove ning ettepanekuid. Ankeedi lõpus olid küsimused vastajale: ankeedi täitja elukutse (soovi korral ka töökoht), elukoht (maal, alevikus, linnas), sugu ja nimi (viimane soovi korral).

Ankeet võimaldas selgitada üksikkülastaja suhtumist paljudesse etendustesse ja saada tema kohta juba lähemaid demograafilisi andmeid.

Ankeetide läbitöötamisel arvestati iga üksikvaataja suhtumist kõigisse etendustesse, mida ta oli näinud (etendus meeldis, ei meeldinud, etendus nähtud, kuid positiivset või negatiivset reaktsiooni ei tekitanud). Seega saadi teatrikülastajatest märksa täielikumat informatsiooni kui teistes analoogilise suunaga uurimistes, kus mõnikord küsitakse vaid näiteks viit rohkem meeldinud etendust.

Kuid nimetatud ankeet andis vastaja kohta siiski vähe demograafilisi andmeid lihtsalt sel põhjusel, et ankeedis puudusid küsimused vastaja vanuse, hariduse, perekonnaseisu kohta.

Kuigi selle ankeediga selgitati teatrikülastaja suhtumine kõikidesse tema poolt nähtud etendustesse, jäi suhtumise määr vähe detailiseerituks (eriti neil juhtudel, kui külastaja jättis märkimata kas «meeldis» või «ei meeldinud»).

Nõndanimetatud suuri ankeete on siiani levitatud üheksal korral, kusjuures küsimuste ring on osaliselt muutunud ning täienenud nii demograafiliste andmete saamiseks kui ka teatrikülastaja etendustesse ja teatrikunsti suhtumise täpsemaks määratlemiseks (näiteks alates 1965. a. on palutud hinnata nähtud etendusi viiepallilises süsteemis). Viimases, 1969. a. ankeedis on 24 küsimust, kusjuures osa küsimusi käsitleb praktilise teatritöö organiseerimist seoses üleminekuga 5-päevasele töö-nädalale, väikeses majas lasteetenduste korraldamist jne.

Põhilisemateks küsimusteks tuleks aga pidada neid, mis iseloomustavad ankeeditäitjat kui teatrihuvilist, tema teatrikülastusi ja suhtumist etendustesse, seega küsimusi loetelu kohta, mis sisaldab 22 sõnalavastust, 12 ooperit, 5 operetti, muusikalist komöödiat, 4 balletti ja 7 lasteetendust. Samuti on küsimus selle kohta, kes on need kirjanikud, heliloojad, lavastajad, kunstnikud (dekoraatorid, kostüümikujundajad) ja näitlejad, kelle lavaloomingut vaataksite võimaluse korral alati ja kas peate vajalikuks ära märkida ka neid, kelle lavaloomingut te ei taha vaadata?

Ankeedis on küsimused süstemaatilise teatriskäimise alguse,

samuti selle kohta, kust on saadud mõjustusi teatriskäimiseks, mis takistab teatriskäimist. Peale nende on veel küsimusi, mis peavad näitama vastaja teatrihuvi (näiteks huvi teatrikriitika vastu, teiste teatrite etenduste vastu).

Kuid nende ankeetide stiihilisel levitamisel saadud andmete põhjal ei olnud võimalik kindlaks määrata, kuivõrd õigesti nad peegeldavad teatrikülastajate struktuuri, missuguses vahekorras peaksid olema ankeetid gruppides, et oleks võimalik määrata representatiivsust.

Teatrikülastajate struktuuri väljaselgitamiseks tuli kasutusele võtta nn. frontaalankeet, mis sisaldab ainult demograafilist laadi küsimusi. Neid levitati otse teatrisaalis ja koguti samas ka kokku, kusjuures tagastatud ankeetide protsent oli väga kõrge. Niisuguste ankeetidega alustas teatriteadlane K. Kask üldse eesti teatrikülastaja struktuuri uurimist 1967. aastal. Frontaalankeete on Tartus levitatud 24 etendusel (1967—1969), neist 10 etenduse andmed on K. Kase poolt analüüsitud ning ei erine oluliselt meie andmetest teatrikülastajate üldstruktuuri kohta. Meie poolt on ankeeteritud järgmised etendused: «Kuningal on külm», «Rigoletto», «Mustlasparun», «Kontrastid» (2 korda), «Naatan Naerukajakas», «Vedelvorst», «Naiste kool», «Vanamees», «Meestejutt», «Saalemi nõiad», «Oi-oi-oi-oi oinalugu» (2 korda, teine kord saal väljamüüdud ainult maa- ja väikelinnade publikule) ning kaks lasteetendust, mille andmeid siin ei analüüsita.

Soo järgi on «Vanemuises» teatrikülastajatest mehi 29,6% ja naisi 70,4%. Selline vahekord on võrdlemisi stabiilne. Arvutused näitavad, et meeste tegelik protsent ei tohiks saadud arvust erineda üle 2% (vt. diagramm 1).

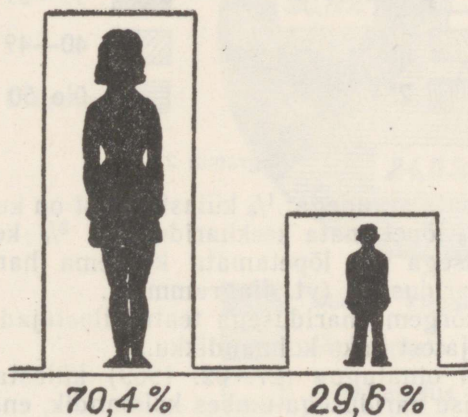

Diagramm 1.

Vanuse järgi jagunevad teatrikülastajad järgmiselt: 19-aastaste ja nooremate rühm moodustab täiskasvanute etendustel 20%, s. o. viiendiku vaatajatest. Ka 20—24 aasta vanused hõlmavad teatrikülastajatest viiendiku. Need kaks rühma moodustavad teatrikülastajate aktiivseima osa. Eriti torkab silma naiste suur ülekaal nendes kahes teatrikülastajate rühmas (1663 naist 497 mehe kohta 15 etendusel). Naiskülastajate tunduva ülekaalu põhjustavad just kuni 25-aastased. Vanemaerialiste puhul meeste ja naiste arv teatris võrdsustub. Teatrisaalis on üle poole (55,2%) teatrikülastajatest nooremad kui 30-aastased (vt. diagramm 2). Hariduse järgi on teatrikülastajate koosseis iseloo-

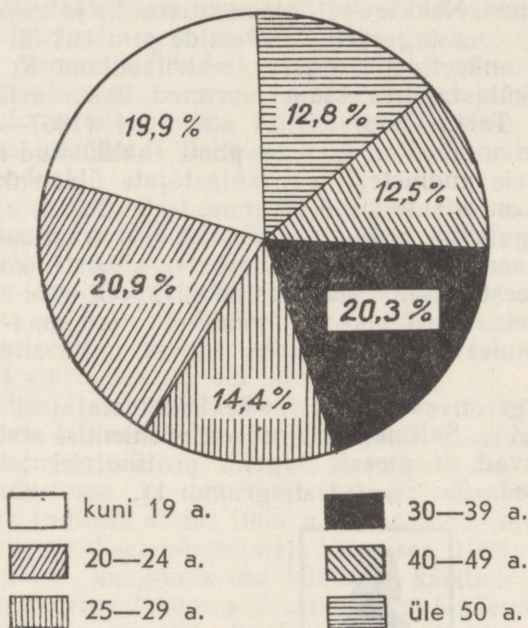

Diagramm 2.

mustatav lihtsate arvudega: $\frac{1}{6}$ külastajatest on kuni 7-klassilise haridusega, $\frac{1}{6}$ lõpetamata keskkharidusega, $\frac{3}{6}$ keskkharidusega, kesk-eriharidusega või lõpetamata kõrgema haridusega ning $\frac{1}{6}$ kõrgema haridusega (vt. diagramm 3).

Kesk- ja kõrgema haridusega teatrikülastajad moodustavad seega külastajatest kaks kolmandikku.

«Oi-oi-oi oinalugu» (27. 02. 1969) külastajaskonnas oli kuni 7-klassilise haridusega umbes kolmandik, enam kui pooltel külastajatest polnud keskkharidust (vt. diagramm 4).

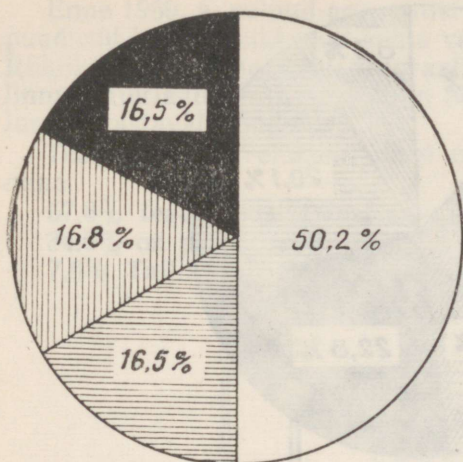

Diagramm 3.

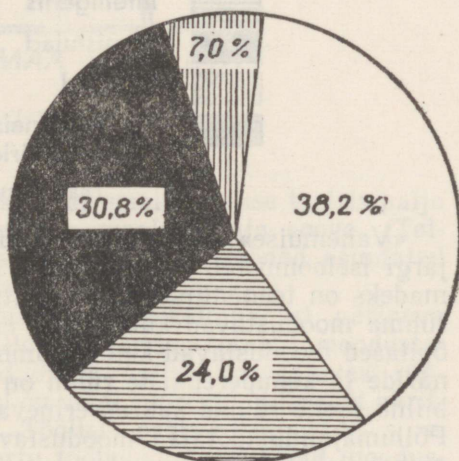
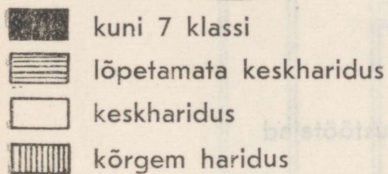
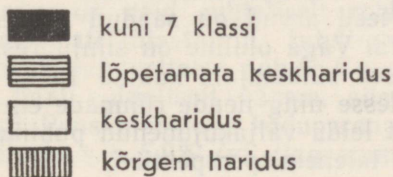

Diagramm 4.

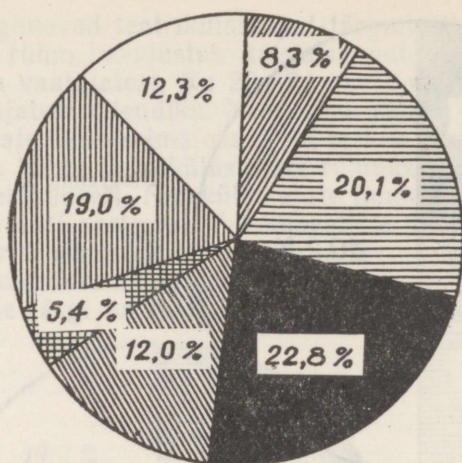

Diagramm 5.

«Vanemuise» küllastajate jagunemist sotsiaalse kuuluvuse järgi iseloomustab diagramm 5. Suuremateks küllastajate rühmadeks on teenistujad, intelligents ja üliõpilased. Need kolm rühma moodustavad küllastajate enamuse (61,9%). Töölised ja õpilased moodustavad kumbki umbes ühe kaheksandiku. Pensionäride ja koduperenaiste rühm on küll väike (5,4%), kuid stabiilne (selle rühma suurus erinevatel etendustel muutub vähe). Põllumajandustöötajad moodustavad 8,3% vaatajatest, s. o. umbes kahesteistkümnendiku.

Need arvud on saadud arvestamata teatriküllastaja elukohta. Väga oluline on siinjuures aga teada, kui palju «Vanemuise» küllastajaid kuulub Tartu elanikkonna üksikutesse rühmadesse ning nende rühmade eneste suurust. See lubab täpselt leida väljakujunenud publiku struktuuri ja hinnata publiku laienemisperspektiivi.

Enne 1969. a. polnud aga sellist analüüsi võimalik teha, sest puudusid linnaelanikkonna kohta vastavad andmed. Tänu Tartu Riikliku Ülikooli majandusgeograafia kateedrile, kes uurib Tartu linna materiaaltehnilist baasi, on nüüd võimalik kasutada võrdluseks vastavaid andmeid.

Teatrikülastaja elukoha järgi on teatrisaali koosseis järgmine:

57,8% teatrikülastajatest elab Tartus,
34,6% on pärit maalt või väikelinnadest, ja
7,6% Tallinnast (vt. diagramm 6).

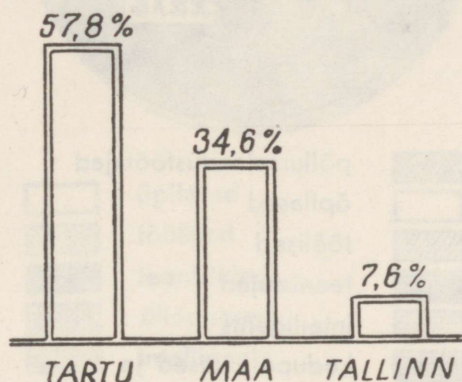

Diagramm 6.

Need arvud räägivad ilmekalt, et maalt käiakse teatris palju ja teater peab muidugi arvestama maakülastaja soove. (Tallinnast on peaaegu igal etendusel vähemalt mõned esindajad ja küllap mängib siin oma osa ka uus teatrihoone.)

Peatume veidi lähemalt maalt ja väikelinnadest pärineva külastajaskonna struktuuril. Põllumajandustöötajad moodustavad nendest külastajatest vaid 26,7%, õpilasi on vastavast rühmast 15,8%, s. o. nende erikaal on veidi suurem kui linnast päritolevate teatrikülastajate seas. Tööliste protsent on 11,9, s. o. peaaegu niisama suur kui Tartu töölistel. Teenistujad moodustavad selles rühmas 25,1%, seega on neid suhteliselt rohkem kui linnas elavaid teenistujaid-teatrikülastajaid. Intelligenti protsent (14,6) on veidi väiksem kui tartlaste puhul. Kui aga arvestada, et intelligenti on maal suhteliselt vähem, siis on tegelik arv suhteliselt suuremgi. Pensionäride ja koduperenaiste protsent on niisama suur kui linnas, s. o. 5,9% (vt. diagramm 7).

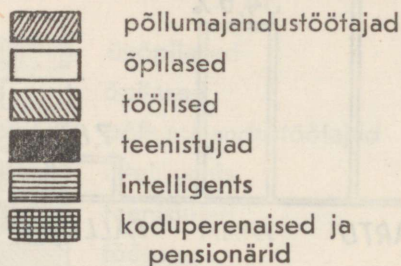
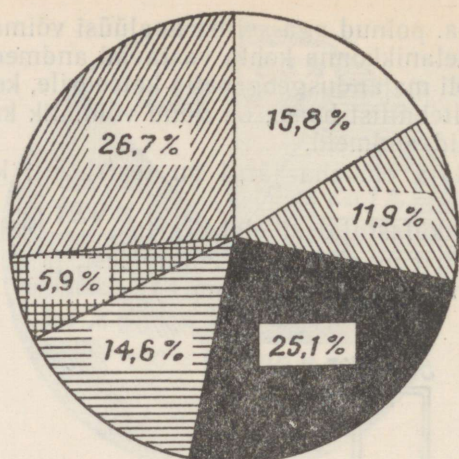

Diagramm 7.

Teatrit huvitab lähemalt ka see osa külastajaskonnast, kes moodustab 57,8%. Missugused linnaelanike grupid on peamiseks teatrikülastajaks ja missugune on Tartu linna teatrikülastajate struktuur? Andmed on järgmised. Õpilased (koos koolieelikutega, viimaste osatähtsus täiskasvanute etendustel on aga minimaalne) moodustavad 11,3%, töölised 12,6%, teenistujad 20,6%, üliõpilased 31,2%, intelligents 17,7%, pensionärid ja koduperenaised 5,8%, põllumajandustöötajad 1,0% (vt. diagramm 8). Nagu näeme, on üliõpilaste osakaal teatrikülastajate hulgas suur. Eks see tulene ka Tartu kui üliõpilaslinnana omapärast.

Üliõpilased ja intelligents moodustavad külastajatest pea-aegu poole. Kui arvestada nende kahe rühma kõrget haridustaset (vähemalt keskharidus, põhiliselt aga lõpetamata kõrgem või kõrgem haridus) ja suuremat külastuste arvu võrreldes teistega, siis peab teater küll oma repertuaaris suuresti orienteeruma nendele (arvestama nende soove näha intellektuaalsemat

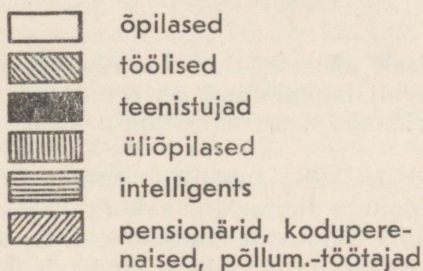
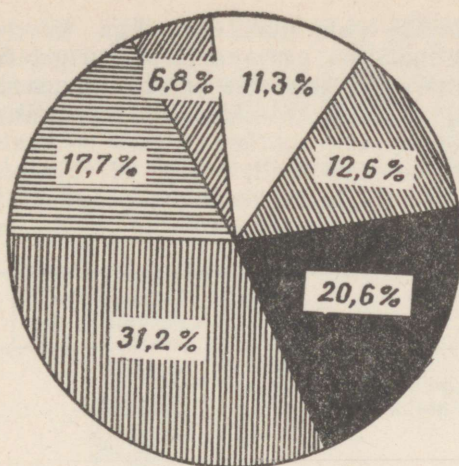

Diagramm 8.

laadi draamateoseid, eksperimentaaletendusi, kaasaegse maailmadraama paremikku, kaasaegset balletti jne.). Need kaks küllastajate rühma on juba tohutult suurema küllastuste arvu tõttu ka kriitilisemad hindajad, orienteeruvad teatrikunstis ning valivad, mida vaadata.

Nii võime öelda, et intelligents ja üliõpilased olid rohkearvulisemalt esindatud järgmistel analüüsitud etendustel: Milleri «Saalemi nõiad», balletiõhtul «Kontrastid» ja Gorki «Vanamees». Töölised küllastasid näiteks rohkearvulisemalt «Mustlasparunit», «Naatan Naerukajakat», «Vedelvorsti». Muidugi on igal etendusel teatriküllastajaid kõigist rühmadest, kuid ühel või teisel konkreetsel etendusel võib arvus olla olulisi erinevusi. See annab aluse väita, et on vaja eri žanrides ja eri liiki etendusi, et võimalikult suuremale osale elanikkonnast meeldivaid elamusi pakkuda.

Teatrikülastajate struktuuri on väga huvitav kõrvutada Tartu linna elanikkonna vastava struktuuriga. Siin on arvestatud Tartu linna elanikkond olenemata rahvusest (sest potentsiaalse külastajana tuleb ta vähemalt teoreetiliselt tervikuna arvesse; transleerimine vene keelde teeb võimalikuks jälgida etendust, tundmata eesti keelt, samuti ei vaja ballett ja teised muusikalavastused tingimata eesti keele tundmist).

	Linnaelanike struktuur %-des	Teatrisaali struktuur %-des
Linnaelanikest moodustavad:		
õpilased (ilma koolieelikuteta)	16,0%	11,3%
üliõpilased	6,1%	31,2%
töölised	29,0%	12,6%
teenistujad	20,4%	20,6%
intelligents	7,1%	17,7%

Proportsionaalselt on esindatud teatrisaalis vaid teenistujate rühm. Tunduvalt madalamalt on esindatud aga töölised, seega on nende rühmas teatrikülastajate reserv veel küllalt suur.

Üliõpilasi on teatrisaalis suhteliseltunduvalt rohkem, võrreldes nende erikaaluga linnaelanike hulgas. Ka intelligentsirühm on teatrisaalisunduvalt suurem, kui ta on linnaelanikkonna seas. Juba antud arvude põhjal võime öelda, et intensiivsemaiks teatrikülastajaiks on üliõpilased, intelligents ja teenistujad. Milline on nendes rühmades siis tegelik külastussagedus? Kõige kõrgem näitaja on üliõpilastel, kes külastavad aastas keskmiselt 5,1 etendust, intelligents vastavalt 2,6, teenistujad 1,1 etendust. Alla ühe korra (0,5) käivad aastas teatris õpilased, töölised ning pensionärid ja koduperenaised. Keskmiselt käib iga Tartu linna elanik aastas teatris üks kord ja kulutab selleks ainult ühe rubla. See näitaja on üsna tagasihoidlik kui võrrelda sellega, et Eestis, järelikult ka Tartus, kulutab iga inimene aastas raamatute ostmiseks 5 rubla («Looming», nr. 4, 1970, lk. 630).

Paljudel põhjustel oleks väga huvitav teada, kuidas Tartu elanikkond jaguneb teatrikülastuste arvu poolest: mitu inimest pole aasta jooksul teatris üldse käinud, mitu inimest on seal käinud üks või kaks korda aastas jne. Täielikke andmeid selle kohta võiks anda vaid kogu linna elanikkonna küsitlus. Nii-suguse küsitluse korraldamiseks pole teatril muidugi võimalusi. Võib aga kasutada ka kaudset teed. Eeldades, et elanikkonna

teatrikülastuste arv allub mingile jaotusseadusele, võib arvutada teatrikülastuste keskmise arvu põhjal, kui palju peaks olema tartlasi, kes on aastas antud arv kordi teatris käinud. Selliseid arvutusi tegi oma diplomitöös TRÜ Matemaatikateaduskonna lõpetanu H. Sonn. Toome samasuguste arvutuste tulemused täpsustatud lähteandmete korral. Kui võtta aluseks, et tartlaste keskmine teatrikülastuste arv 1968. a. oli 1,0, siis peaks tartlastest olema 1968. a. teatris käinud

0 korda	30 800	inimest
1 kord	30 800	"
2 korda	15 400	"
3 korda	5100	"
4 korda	1280	"
5 korda	252	"
6 korda	43	"
7 korda	6	"
8 korda	1	inimene

Tuleb aga arvata, et selles tabelis on vähendatud kujul nende elanike arv, kes ei käi teatris kordagi (on suuri elanikkonna rühmi, milles külastuste keskmine arv on väiksem — töölised ja õpilased). Samuti on nähtavasti vähendatud ka nende külastajate arv, kes rohkem teatris käivad (mõned elanike rühmad käivad teatris märksa enam). Tehes arvutused sotsiaalsete rühmade jaotuses eraldi, saame, et Tartu elanike vastavast rühmast külastas 1968. a. teatrit:

	Õpilased, kooli- eelikud	Töölised	Kodupere- naised, pensio- närnid	Teenis- tujud	Intelli- gents	Üliõpi- lased	Kokku
0 korda	13 550	15 200	6320	6320	570	32	41 992
1 kord	6760	7580	3160	6380	1300	166	25 346
2 korda	1690	1900	803	3440	1530	427	9790
3 korda	282	315	133	1305	1250	720	4005
4 korda	35	40	17	410	798	912	2212
5 korda	3	4	2	107	421	927	1464
6 korda	—	—	—	30	192	787	1009
7 korda	—	—	—	5	74	574	653
8 korda	—	—	—	1	25	362	388

Tuleb arvata, et see tabel annab täpsema pildi tartlaste teatrikülastustest, kuid ka siin ei tarvitse suure külastuste arvuga rühmade suurused olla õiged. Siiski võimaldavad tabeli andmed meil orienteeruda selles, kuidas tartlased tegelikult oleksid pidanud jaotuma oma teatrikülastuste arvult 1968. a. (vt. diagramm 9).

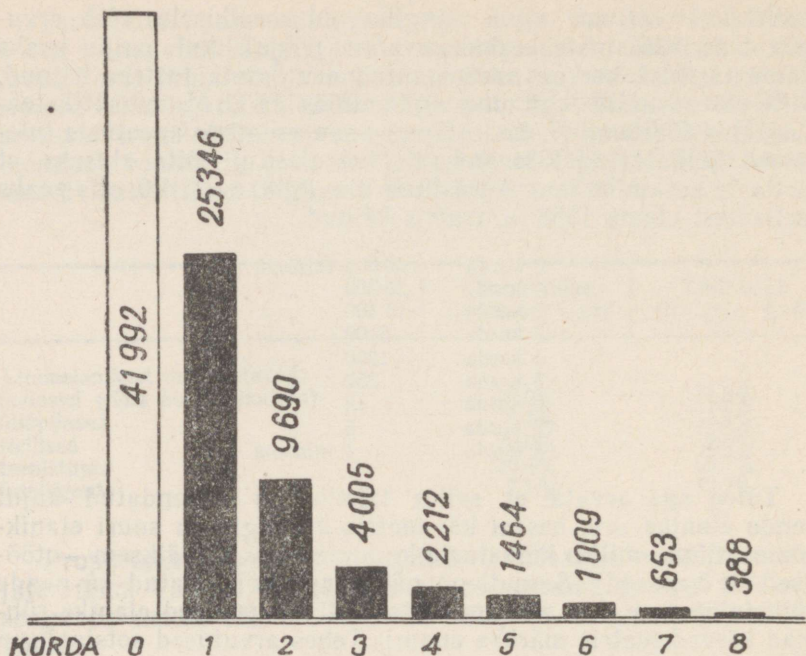

Diagramm 9.

Seega oleks 87 779 tartlasest siiski 41 992 sellist, kes 1968. a. on kas väga vähe või pole üldse teatris käinud. Tartlaste teatrikülastustest langeb umbes kolmveerand (62 000) nende 30 000 linlase arvele, kes käisid teatris vähemalt 2 korda. Pooled (43 000) tartlaste teatrikülastustest kuuluvad 11 000 elanikule, kes käisid teatris üle kahe korra.

Sellised on mõningad järeldused RAT «Vanemuise» publiku struktuuri kohta, mis on saadud frontaalankeetide andmete töötlemisel. Muidugi pakuks huvi analüüsida teatri külastajaskonda detailsemalt (näiteks mitme tunnuse järgi korraga), vaadelda publiku sõltuvust etenduse žanrist ja tüübist. Ka oleks oluline tösta järelduste usaldatavusastet, mida võib saavutada ankeetide korraldamisega veel mõnedel etendustel.

Peatume lõpuks lühidalt sellel, kuidas «Vanemuise» publik etendusi hindab. Vastavad andmed on saadud suurte ankeetide põhjal. Tuleb märkida, et nende andmete representatiivsus pole praegu tõestatud. Frontaalankeetide tulemuste põhjal saaks ka suurtest ankeetidest saadud andmed viia representatiivsele kujule, kuid see küllaltki mahukas töö on seni veel tegemata.

Toome kõigepealt mõningad üldised tulemused 1965. a. ankeetide põhjal (hilisemate aastate osas on vastavad üsna ulatuslikud arvutused lõpetamata). Nimetatud aastal täitis ankeedi 494 teatrikülastajat, kes olid näinud kokku 6288 etendust. Nendest etendustest oli hinnatud 5412 (seega hinnati meelsasti), kusjuures hinded olid järgmised: 1973 «viit», 2196 «nelja», 960 «rahuldavat» ja 283 «puudulikku». Kõigi etenduste keskmiseks hindeks tuli 4,06. Niisiis võib öelda, et vaatajaskond hindas «Vanemuise» etendusi heaks.

Vaatajate suhtumine eri žanrides etendustesse oli üsna erinev. Kõige kõrgemalt hinnati balletti (418 «viit», 223 «nelja», 46 «kolme» ja 13 «kahte»), keskmine hinne 4,49, järgnevad ooper (4,14), sõnalavastus (4,03) ja operett (3,87). Osutub, et kõik need erinevused on olulised ega saa olla tingitud juhuslikest kokkulangemistest (erinevused ületavad tunduvalt nn. aritmeetilise keskmise vea).

Loomulikult ei või neid andmeid kasutada otseselt eri žanride kunstilise taseme võrdlemiseks «Vanemuises». Saab tuua küllalt näiteid heade etenduste kohta, mis ei leidnud head vastuvõttu või vastupidi. Siiski on antud žanri poolt saadud keskmine hinne üsna reaalne näitaja (keskmine viga on väga väike) ja peaks pakkuma teatrile suurt huvi.

On täiesti ootuspärane, et igal külastajate rühmal on oma lemmiktükid või koguni lemmikžanrid. Vaatleme näiteks erinevusi meeste ja naiste suhtumises etendustesse. Meeste poolt antud keskmine hinne kõigi «Vanemuises» nähtud etenduste kohta tuleb 3,91, naistel 4,15 (ka siin on erinevus oluline). Seega naised mitte ainult ei külasta teatrit sagedamini, vaid ka hindavad seda kõrgemalt. See erinevus on küllaltki sügav, sest ta kehtib üksikute žanride ja peaaegu kõigi üksiketenduste suhtes (ainult mõnede harvade etenduste puhul on meeste keskmine hinne kõrgem kui naiste oma). Žanridele antud keskmised hinded on järgmised:

	Ballett	Ooper	Sõnalavastused	Operett
Naised	4,54	4,27	4,08	3,91
Mehed	4,36	3,88	3,90	3,76
Kokku	4,49	4,14	4,03	3,87

Väärrib veel märkimist, et eriti tugevasti erineb naiste ja meeste hinnang ooperižanrile «Vanemuises» (meestel keskmine hinne 3,88, naistel 4,27).

Osutub, et erinevate sotsiaalsete rühmade poolt üksikžanrile

antud keskmised hinded tavaliselt palju ei erine. See tähendab, et lemmikžanrid (kõrgema keskmise hinde mõttes) on küllastajate sotsiaalsetel rühmadel enam-vähem ühesugused. Erinevused avalduvad suhtumises operetižanri: õpilastelt kogutud hinnete keskmine on siin 4,07, tööliste ja teenistujate hinnete keskmised on lähedased (3,87 ja 3,91). Intelligents hindab operette madalamalt (3,77), kõige madalama hinde panevad üliõpilased (3,55).

Toome mõningaid näiteid vaatajate suhtumisest üksikutesse etendustesse. Siin kasutame 1969. a. korraldatud ankeedi andmeid (üle 250 ankeedi). Vaatleme näiteks sellist palju vaidlusi tekitanud etendust nagu «Tuhkatriinumäng». Üliõpilased hindavad seda üksmeelselt kõrgelt (keskmine 4,36; 24 «viit», 9 «nelja», 2 «kolme», 4 «kahte»). Ka intelligentsi hinnang etendusele on küllaltki kõrge (4,11). Samal ajal on õpilaste poolt keskmine hinne 3,96, teenistujatel 3,19. (Viimastel 4 «viit», 9 «kahte».) Sellised andmed näitavad mitte ainult vastukäivate suhtumiste olemasolu, vaid lubavad ka analüüsida, kellele etendus meeldis ja kellele mitte ja millisel määral.

Hoopis teine on suhtumine rahvatükis «Oi-oi-oi-oi oinagu». Teenistujad on seda tükki hinnanud 3,76-ga. Õpilastel on keskmiseks hindeks 3,95. Kuid intelligentsi esindajatelt saadud keskmine hinne tuleb 3,00 ja üliõpilastelt isegi 2,86.

Veidi ootamatu on operetile «Ilus Helena» antud hinnete jaotus. Kõige kõrgemalt on seda hinnanud õpilased (peamiselt 11. kl.) — 4,18, neile järgnevad üliõpilased — 3,88. Teenistujate ja intelligentsi poolt antud keskmised hinded on tagasihoidlikumad (vastavalt 3,71 ja 3,50). Seega on ka mittetraditsioonilise lahendusega operett meeldinud rohkem noortele, kuna teised küllastajad hindavad seda tagasihoidlikumalt.

Traditsioonilise lahendusega operetti «Mustlasparun» võtsid vaatajad paremini vastu. Õpilaste poolt oli keskmine hinne 4,42, teenistujatel 4,11, kõrgema haridustasemega vaatajaid rahuldab etendus vähem (üliõpilastel keskmine hinne 3,50, intelligentsil 3,34).

Piirdume nende põgusate näidetega vaatajaskonna suhtumisest «Vanemuises» esitatud žanridesse ja üksiketendustesse. Selle küsimusteriingi uurimine pole veel lõpetatud. Suurt huvi pakuks näiteks üksikute küllastajarühmade põhiliselt küllastatavate ja põhiliselt hinnatavate etenduste selgitamine. Tähtis oleks üksikute žanride ja etenduste vaatajas- ja hindajaskonna kindlakstegemine.

MEIE SOOVID ALGAVAKS SAJANDIKS

Et säiliks loominguline kontakt kõikide seni meile kirjutanud autoritega ja et kasvaks teatrile kirjutavate autorite ring.

Et väikesest majast saaks laste- ja noorsooteater, kus toimuksid etendused kõikides «Vanemuisele» traditsioonilistes žanrides.

Et Tartu Toomeorg ehitataks välja tõeliseks looduslikult kauniks vabaõhuteatriks.

Et Tallinna Riiklik Konservatoorium ning Tallinna ja Tartu Muusikakool valmistaksid küllaldasel hulgal ette orkestrante.

Et teatri noortel lavastajatel ja näitlejatel oleks sama madal ühiskondlik valulävi, nagu oli L. Koidulal, K. Menningul ja ka sellel põlvkonnal, kes on lõpetamas oma tegevust teatris. Ja et nad oma loomingulistest otsingutes liiga vara ei rahulduks juba leituga.

Eriti sooviksime, et noored suudaksid töölistes teatri vastu senisest suuremat huvi äratada ja et tööliste % teatrikülastajate hulgas kasvaks praegusega võrreldes mitmekordseks.

Et kõik Tartu linna organid, organisatsioonid, ametiisikud ja asjamehed ei unustaks kunagi ära, et nüüd juba enam kui 100-aastane «Vanemuine» ei ole mitte ainult teatritegelaste oma asi, vaid ka kõikide nende asi.

RAT «VANEMUISE» KOOSSEIS
(Seisuga 1. juuli 1970)

KUNSTILINE JUHTKOND

- Direktor-peanäitejuht: **Kaarel Ird**,
NSV Liidu rahvakunstnik, NSV
Liidu riikliku preemia laureaat
1967
- Peadirigent: **Erich Kõlar**, Eesti NSV
teeneline kunstitegelane
- Peaballettmeister: **Ida Urbel**, Eesti
NSV rahvakunstnik
- Peakunstnik: **Meeri Säre**
- Peakoormeister: **Helgi Sirmais**
- Lavastaja: **Epp Kaidu**, Eesti NSV
rahvakunstnik
- Lavastajad-näitlejad: **Evald Herma-
küla, Kulno Süvalep**
- Dirigent: **Valdeko Viru**
- Kunstnikud: **Liina Pihlak, Georg
Sander**, Eesti NSV teeneline kunstitegelane
- Näitejuhid-assistendid: **Endla Her-
mann***, **Ernst Raiste**
- Peanäitejuhi abi muusikateoste alal:
Evald Kampus,
draamateoste alal: **Mati Unt**
Trupijuht: **Maire Kuusk**
Kontsertmeistrid: **Mare Altrov, Hilja
Kangro, Viiu Maimik*, Helve Raid,
Made Sõlg*, Tiiu Usk***
Pedagoogika-ala juhataja: **Viktor
Samoilov**
Vokaal- ja balletistuudio õppeala-
juhataja: **Kuno Otsus**
Hääleseadjad: **Rudolf Jõks***, ENSV
teeneline õpetaja, **Alma Kurtna***
Balletirepetiitorid: **Maie Maasik*,
Valentina Zaitseva**
Näitejuhi abid: **Mai Jägala, Erik Lin-
numägi, Maimu Sonn**
Diktor: **Valeria Barsova**
Noodi- ja raamatukoguhoidja: **Tiina
Einasto**

DRAAMANÄITLEJAD

Naised

- Kais Adlas**
Herta Elviste
Endla Hermann
Milvi Koidu
Milvi Koppel
Lia Laats, Eesti NSV teeneline
kunstnik, NSV Liidu riikliku pree-
mia laureaat 1948
- Raine Loo**
Kersti Neem
Ande Rahe
Aili Rannaste*
Hilda Sooper, Eesti NSV teeneline
kunstnik
Elo Tamul, Eesti NSV teeneline
kunstnik, NSV Liidu riikliku pree-
mia laureaat 1952

* — töötavad poole koormusega.

Kaarel Ird, NSV Liidu rahvakunstnik, direktor-peanäitejuht.

Erich Kõlar, Eesti NSV teeneline kunstitegelane, peadirigent.

Ida Urbel, Eesti NSV rahvakunstnik, peaballettmeister. Töötab «Vanemuises» 1935. aastast. Tema juhtimisel on ballett «Vanemuise» «kombinaadis» kujunenud professionaalseks, võrdväärseks kunstiliigiks.

Meeri Säre, peakunstnik.

Helgi Sirmais, peakoormeister.

Epp Kaidu, Eesti NSV rahvakunstnik. «Vanemuise» näitleja ja lavastaja 1940. aastast. On «Vanemuises» ja külalisena väljaspool Eestit lavastanud draamat, ooperit ja ka ooperit.

Evald Kampus (paremal) ja Mati Unt, «Vanemuise» peanäitejuhi kaks abi kirjanduse alal.

Paul Kangro, Eesti NSV teeneline kunstitegelane, kunstnik-jumestaja. Alates 1927. aastast tänase päevani on ta «Vanemuise» näitlejatele kujundanud tuhandeid uusi nägusid.

Dirigent **Valdeko Viru** ja kontsertmeister **Hilja Kangro** töö juures.

«Vanemuise» kunstnikud Eesti NSV teeneline kunstitegelane **Georg Sander**, kes on «Vanemuises» töötanud juba 25 aastat, ja **Liina Pihlak**, kellel hiljuti täitus siin alles 5-aastane tööstaaž.

Valter Ojakäär ooperi «Kuningal on külm» esietendusel laval vanemuislaste hulgas. (Foto tehtud varjatud kaameraga.)

Noored mehed **Veljo Tormis**, **Paul-Eerik Rummo** ja **Enn Vetemaa** «Luigelend» ja «Meestelaulud» esietendusel.

Eino Tamberg ooperi «Raudne kodu» esietendusel.

Ülo Vinter ja Juhan Saar muusikali «Oli kevad, suvi, sügis» esietendusel.

Ungari helilooja **Reszö Sugár** koos vanemuislaste **Ida Urbeli** ja **Arved Kalvoga** balleti «Mere tütar» etendusele minemas.

«Meestejutu» autor **Afanassi Salõnski** Vellavere kolhoosi esimehe **Vadim Želniniga** mehejuttu ajamas.

Luuletaja **August Sang** ja kirjandusteadlane **August Annist** «Vanemuise» uue hoone ees roose istutamas.

Boris Kõrver peab nõu **Erich Kõlariga**, kes on «Vanemuises» dirigeerinud kõik tema operetid.

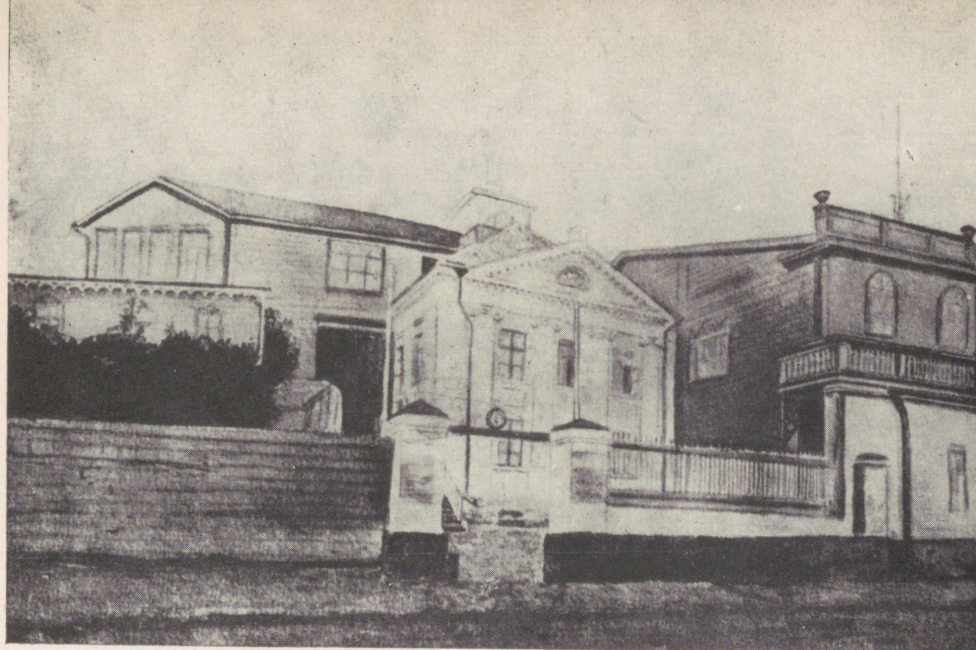
Ralf Parve «Õndsuse labürindi» tegelastega.

Gustav Ernesaks ühe oma ooperi peaproovil.

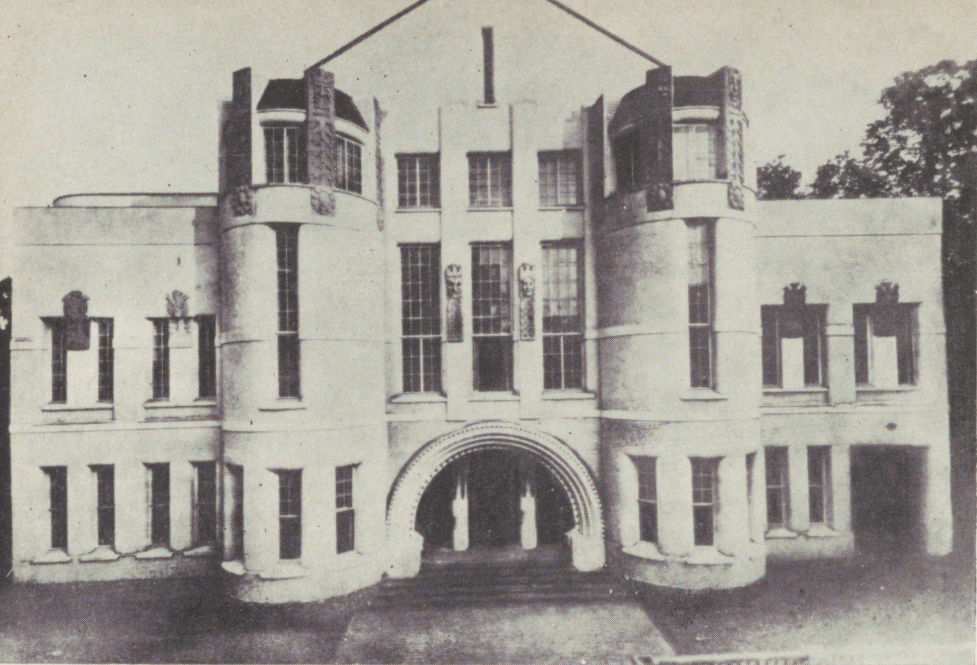
Inglise helilooja **Alan Bush**, Nõukogude Liidu suur sõber. Autor, kellega «Vane-
muise» teatril oli erakordselt hea koos töötada. Ta on rahul, et tema ooper «Gua-
jaana Johnny» tuli nüüd ka Nõukogude Liidus lavale.

«Vanemuise» hoone Jaama tänavas, kus 24. juunil 1870 toimus esimene etendus — Lydia Koidula «Saaremaa onupoeg» — ja kus teater hiljem töötas August Wiera juhtimisel.

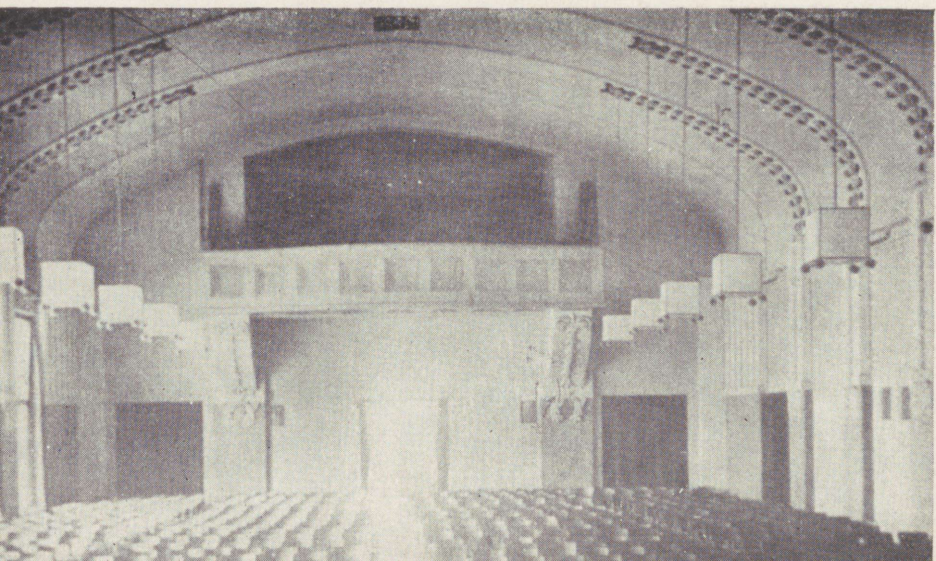
Nurgakivi panek «Vanemuise» uuele hoonele 15. mail 1905.

«Vanemuise» 1906. a. valminud hoone peasissekäik.

Sama hoone teatrisaal.

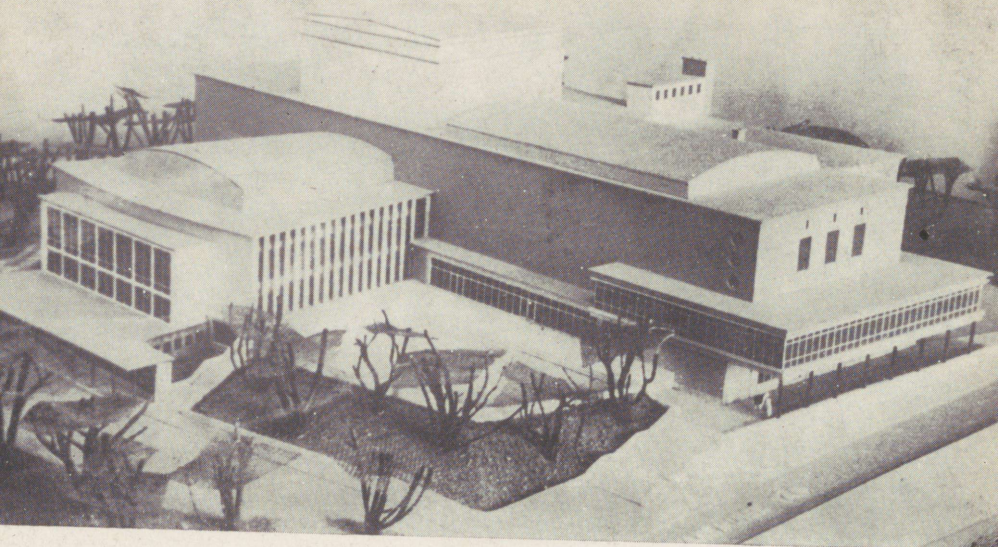

1939. aastal ümberehitatud «Vanemuine».

Sama hoone pärast 28. augustit 1944.

Uue teatrihoone makett.

Vanemuislased 18. septembril 1960 nurgakivi alla pandavale ajaloolisele ürikule nimesid kirjutamas.

Eesti NSV kultuuriministri asetäitja Paul Uusman nurgakivi panemas.

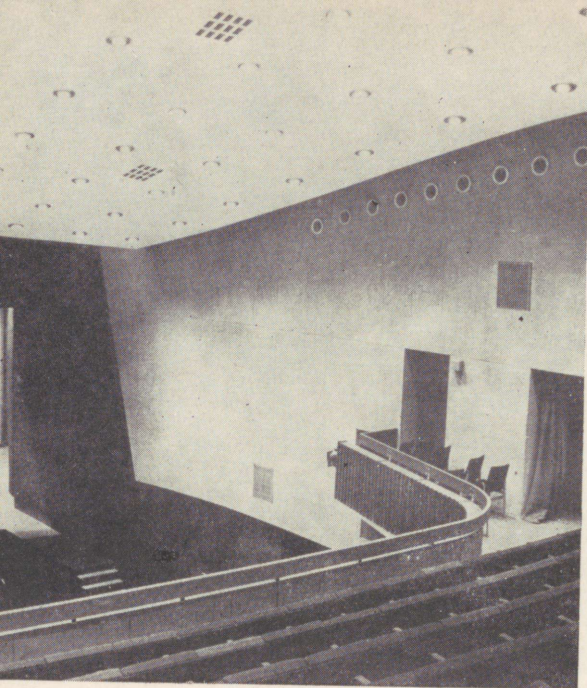

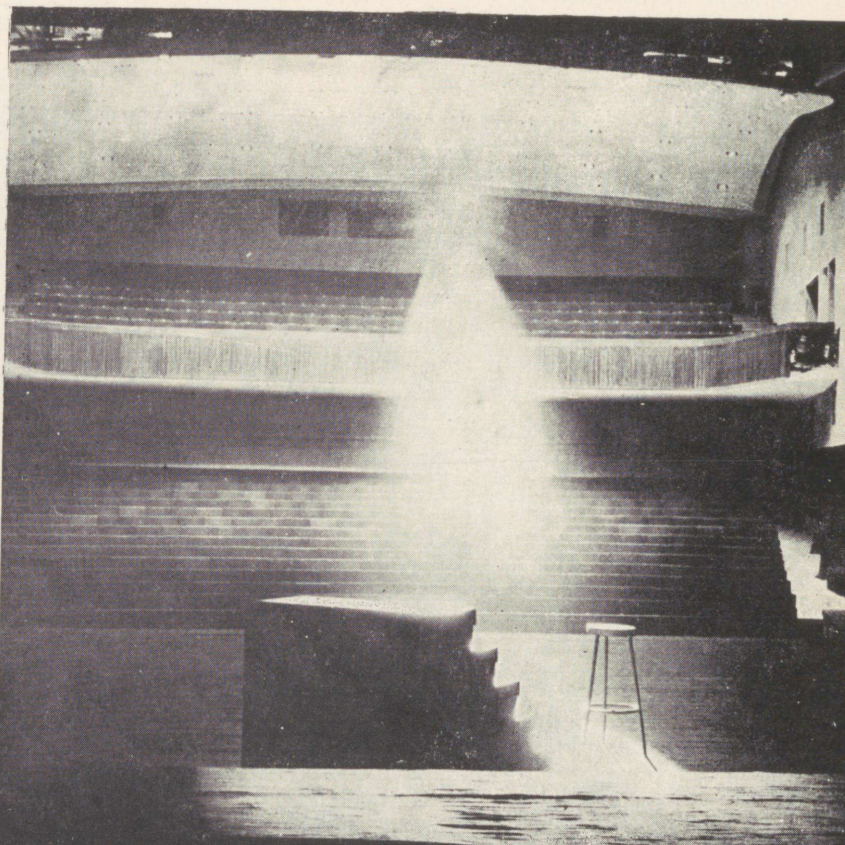
«Vanemuise» uus teatrimaja on valmis.

Eesti NSV kultuuriminister **Albert Laus** võtab 3. novembril 1967 Tartu Linna Ehitustrusti juhatajalt **Valentin Kontratjevilt** vastu uue hoone sümbolise võtme.

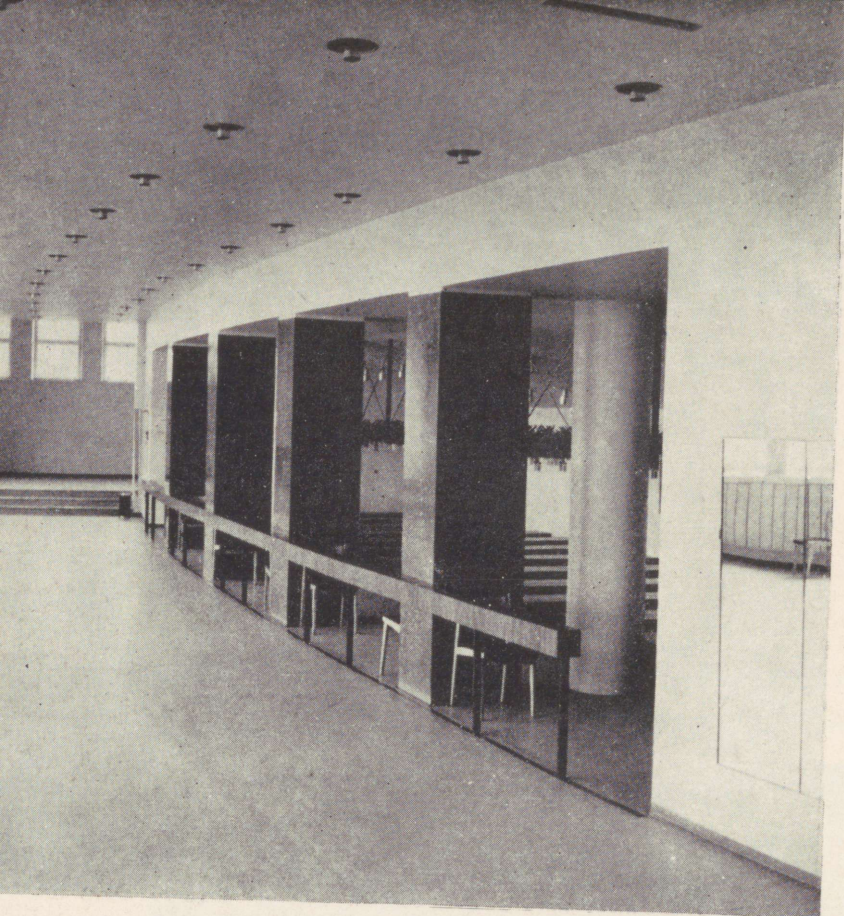
Vaade rōdult teatrisaali.

Vaade lavalt teatrisaali.

Teatrisaali fuajee.

Teatrisaali riidehoid.

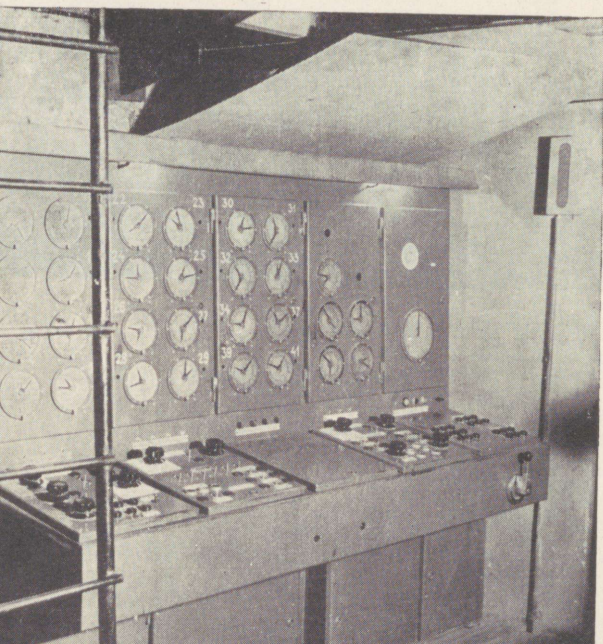
Üks teatrisaali fuajee treppidest.

Esimest korda avanes uue lava eesriie.

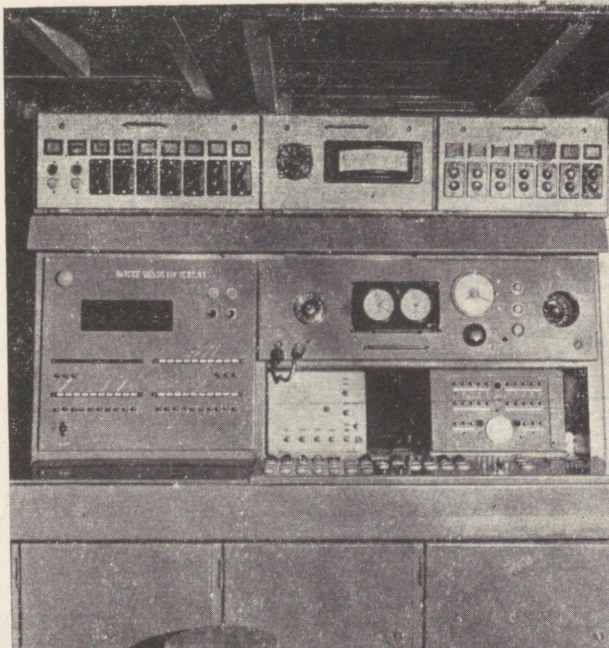
Teatrihoone elektrisead-
mete peakilp.

Siit juhitakse lavamehha-
nisme.

Lavavalgustuse kontaktorpaneel.

Näitejuhi abi töökoht.

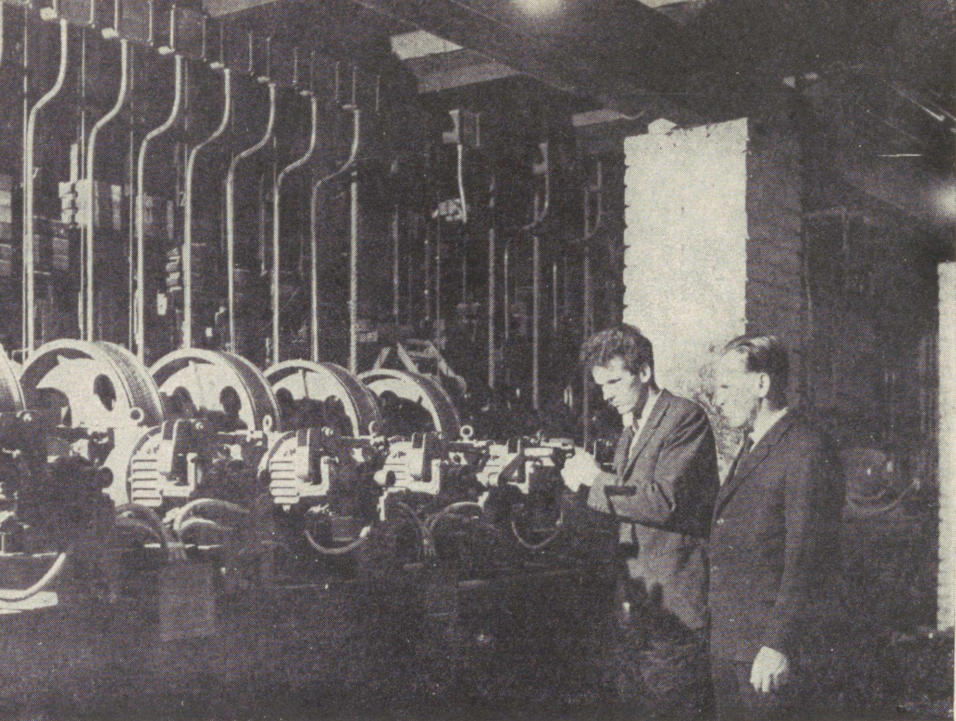

Sissekäik kontserdisaali.

Kontserdisaali sisevaated.

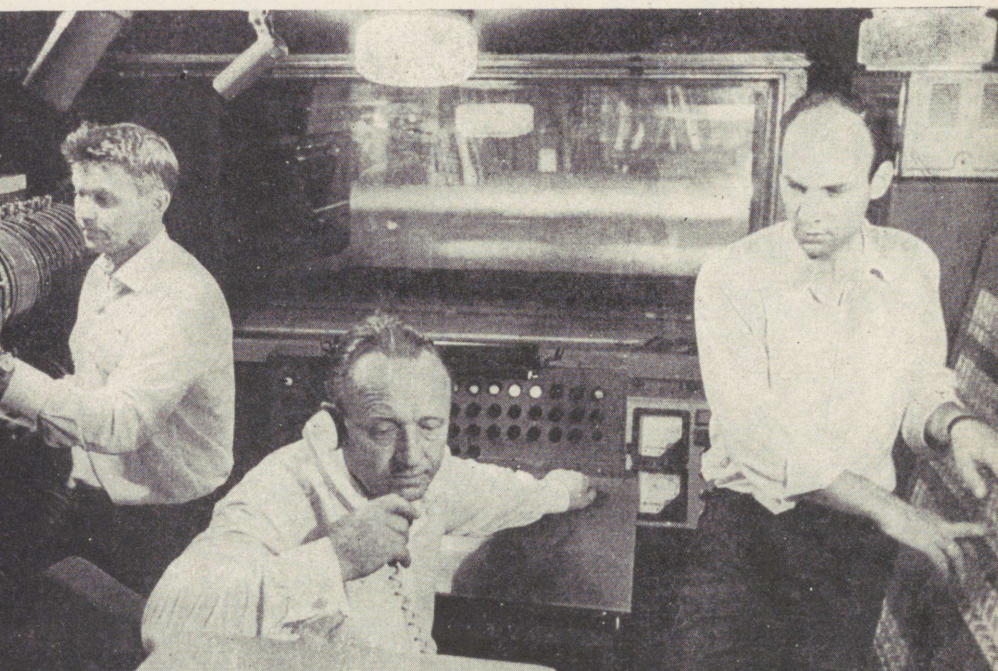

Peamehhaanik **Jaan Koiduaru** (paremal) ja pealavamasinist **Lui Lääts** lava all asuvate mehhanismide rivi ees.

Kunstnik-valgustaja **Evald Maidra** (keskel) ning insener-elektrikud **Udo Peedius** (vasakul) ja **Vello Kuusik** saalitaguses regulaatoriruumis ootamas näitejuhi abi märguannet järjekordseks valgusemuutmiseks.

Helimeistrid Jüri Tamm (paremal), Valdek Peedosaar (vasakul) ja Heino Mutso helisalvestusruumis.

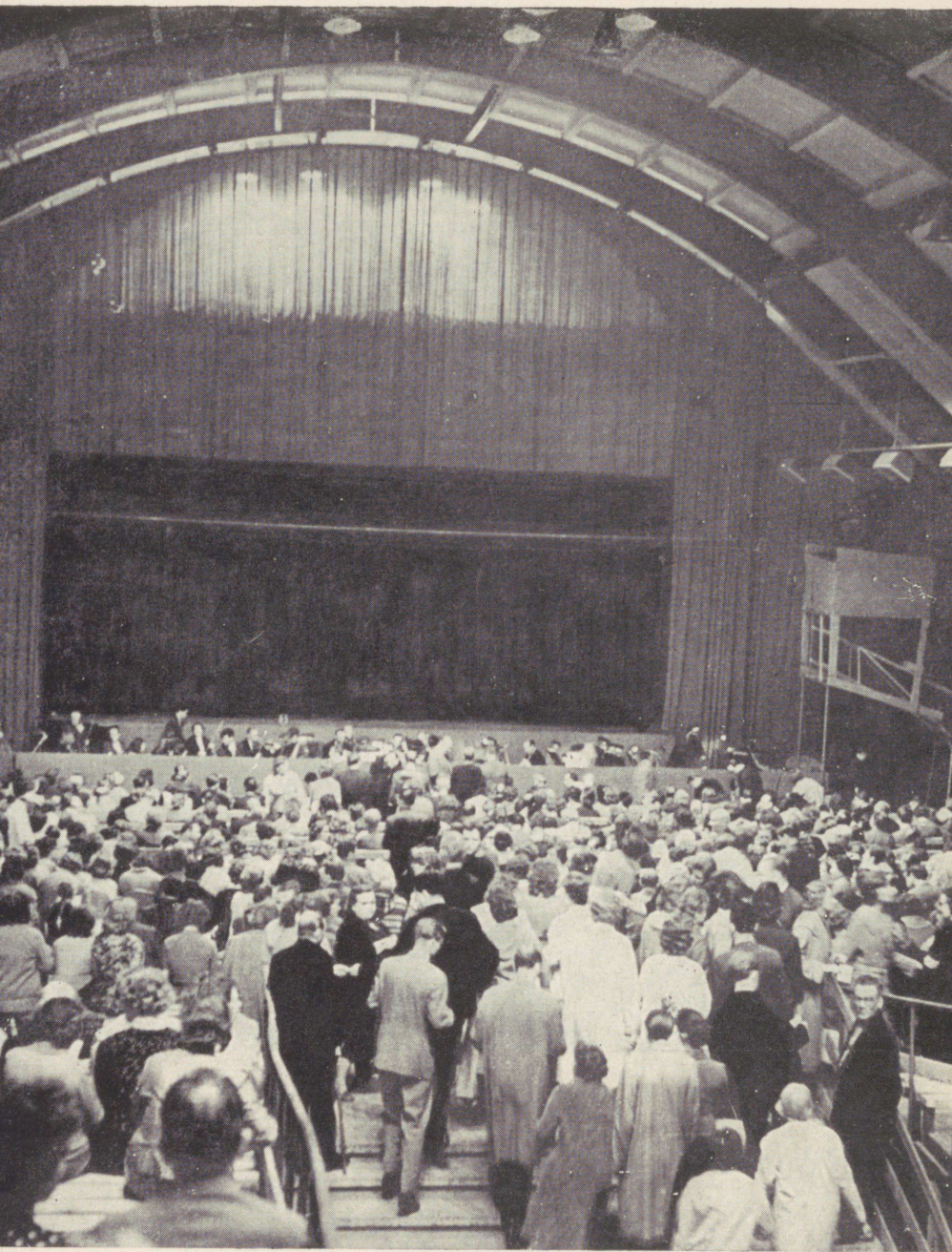

Hoone, kus «Vanemuine» töötas aastail 1944–1967 ja mida praegu nimetatakse «Vanemuise» väikeseks majaks. Siin annavad etendusi nii «Vanemuine» ise kui ka vabariigi teised teatrid.

Ukraina teatri üks suuremaid meistreid, NSV Liidu rahvakunstnik **Gnat Jura** tervitab KiiEVisse saabunud vanemuislasi.

See foto on ajast, mil vanemuislased püüdsid Tallinnas «Kalevi» Spordihallis etendusit anda.

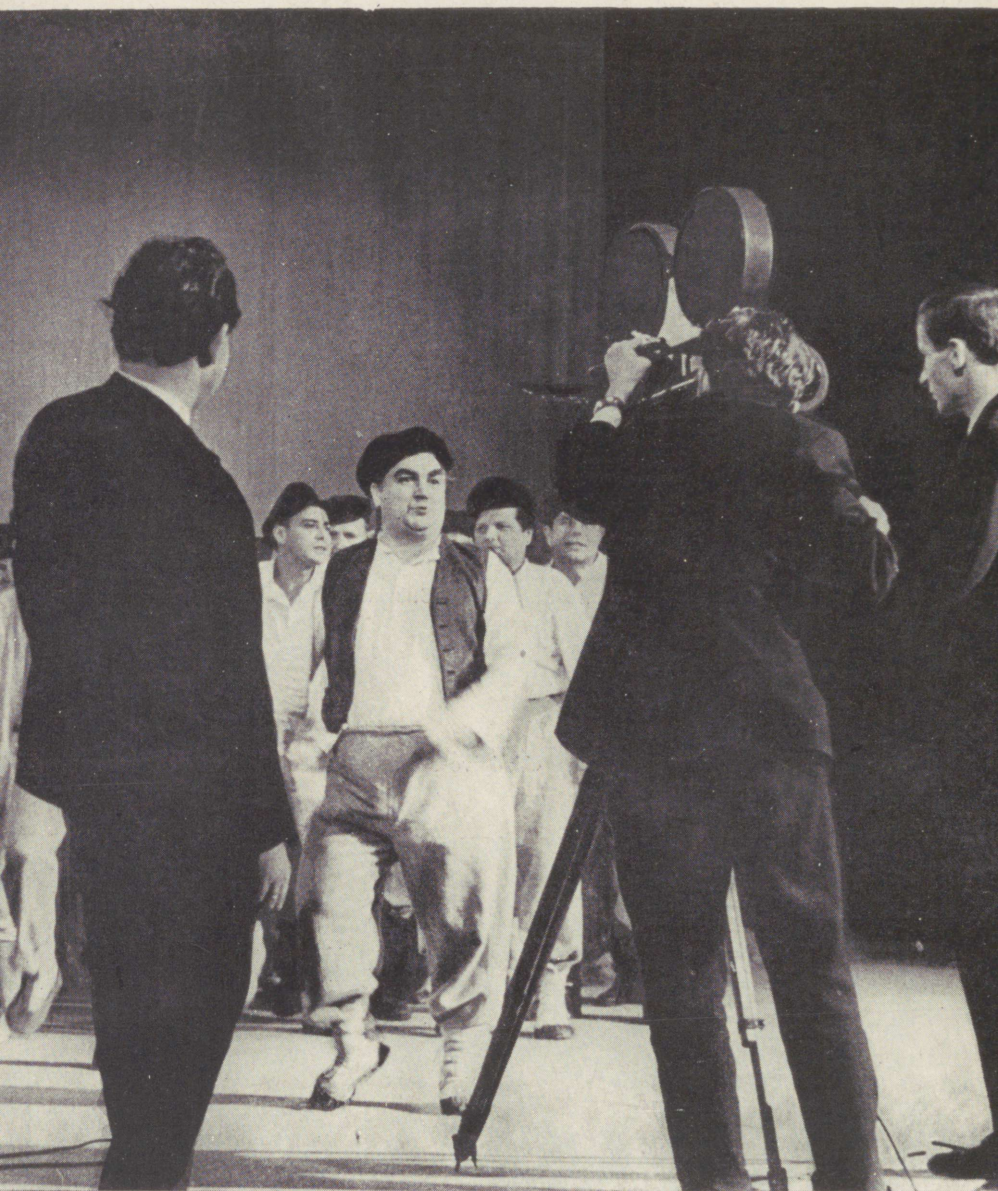

Pilk publikule «Vanemuise» ühe etenduse ajal Moskvas Kremli teatris. Mees, kes vasakul nurgas naerab, on **G. Subramanian** Madrased osariigist Indias.

Vanemuislased Hugo Raudsepa «Vedelvorstiga» Petroskoi televisioonistuudios esinemas.

Vändatakse filmi «Eesti muusikateater».

Kunstiteaduste kandidaat **Karin Kask** kõneleb ühel «Vanemuises» toimunud seminaril. Teda kuulavad prof. dr. **Viktor Vanslov**, **Lidia Zukova** jt.

Prof. dr. **Georg Gojan**, A. Lunatšarski nim. Teatriinstituudi NSV Lijdu rahvaste teatriajaloo kateedri juhataja kõnelemas kateedri doktorantide teaduslikul sessioonil «Vanemuises».

Sõbrad Potsdami Hans Otto nimelisest teatrist tutvumas varakevadise Tartuga.

«Mikumärdi» vabaõhuetendus Porkunis.

Nii algas Tartus «Rummu Jüri» tegelaste rongkäik läbi linna vabaõhuetendusele.

«Parvepoisid» Põlva lauluväljakul.

Vahel istub rahvas vabaõhuetendustel puude all maas.

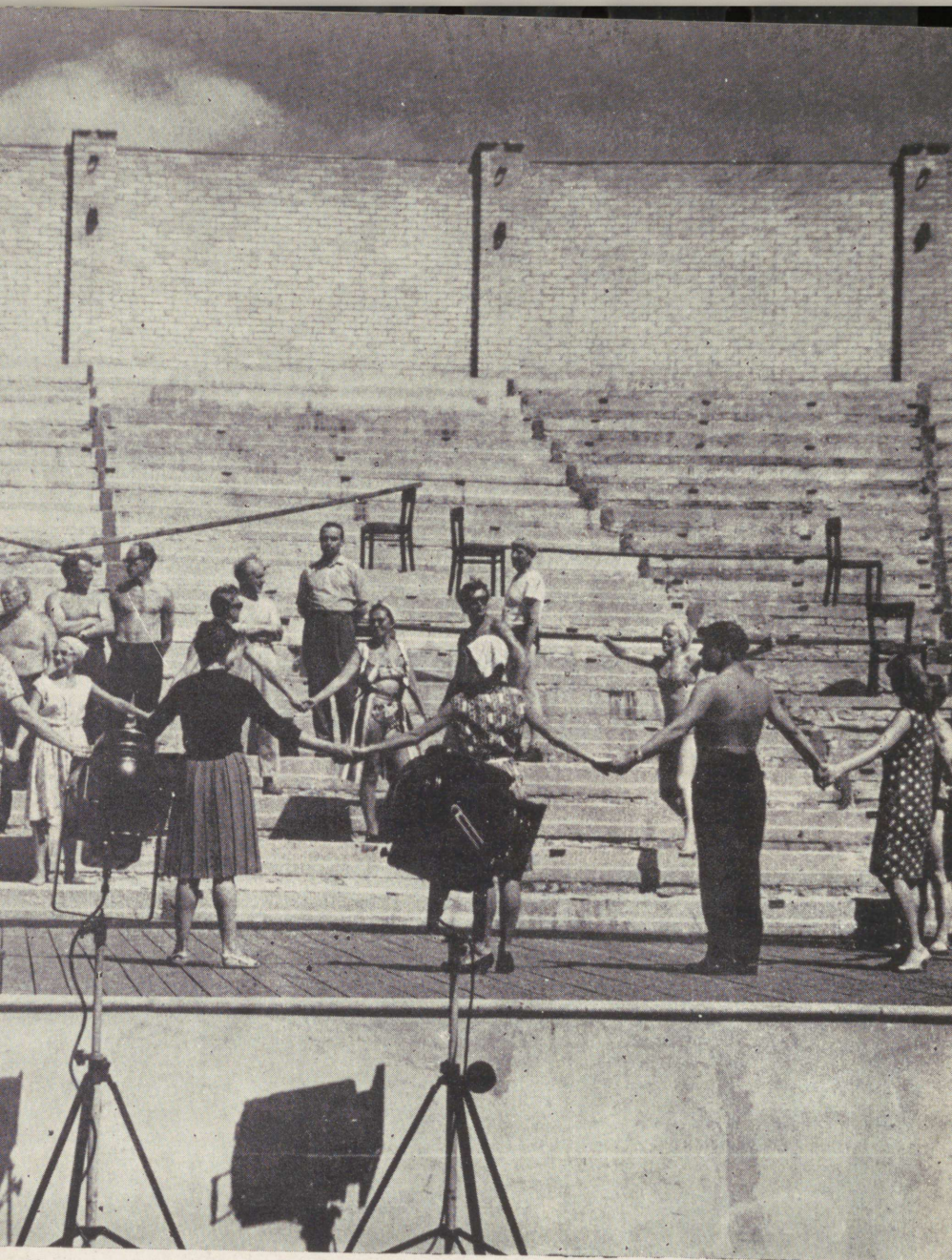

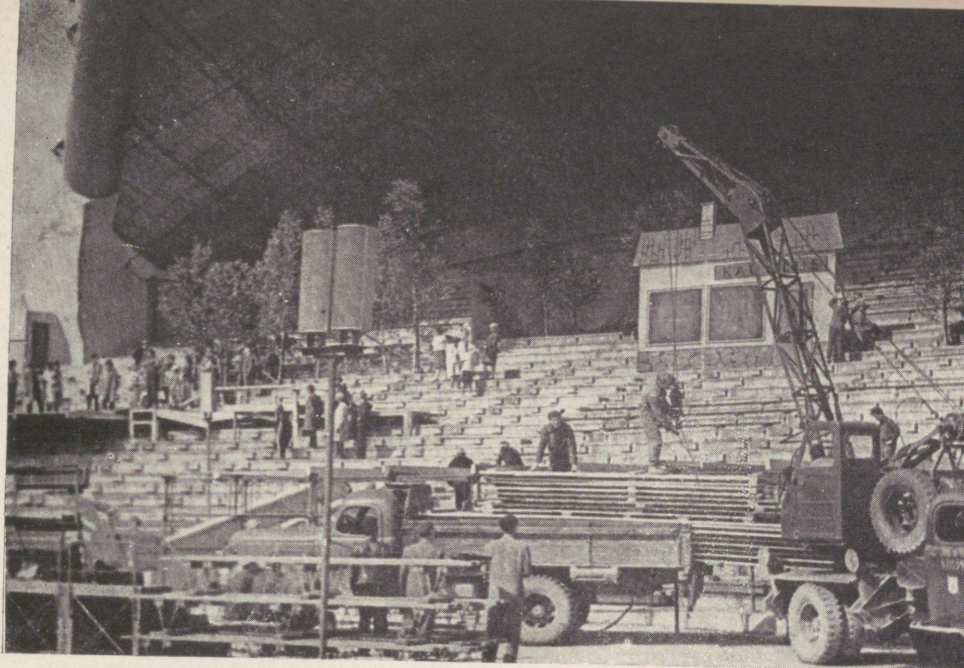
«Meie küla poisid» marsivad läbi Võru järjekordset vabaõhuetendust andma.

Ooper «Windsori lõbusad naised» Viljandis vabas õhus.

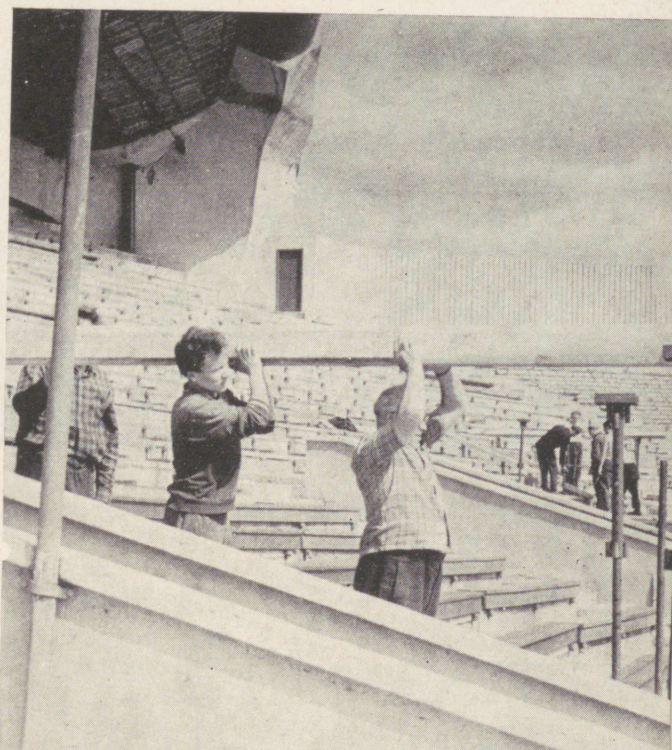

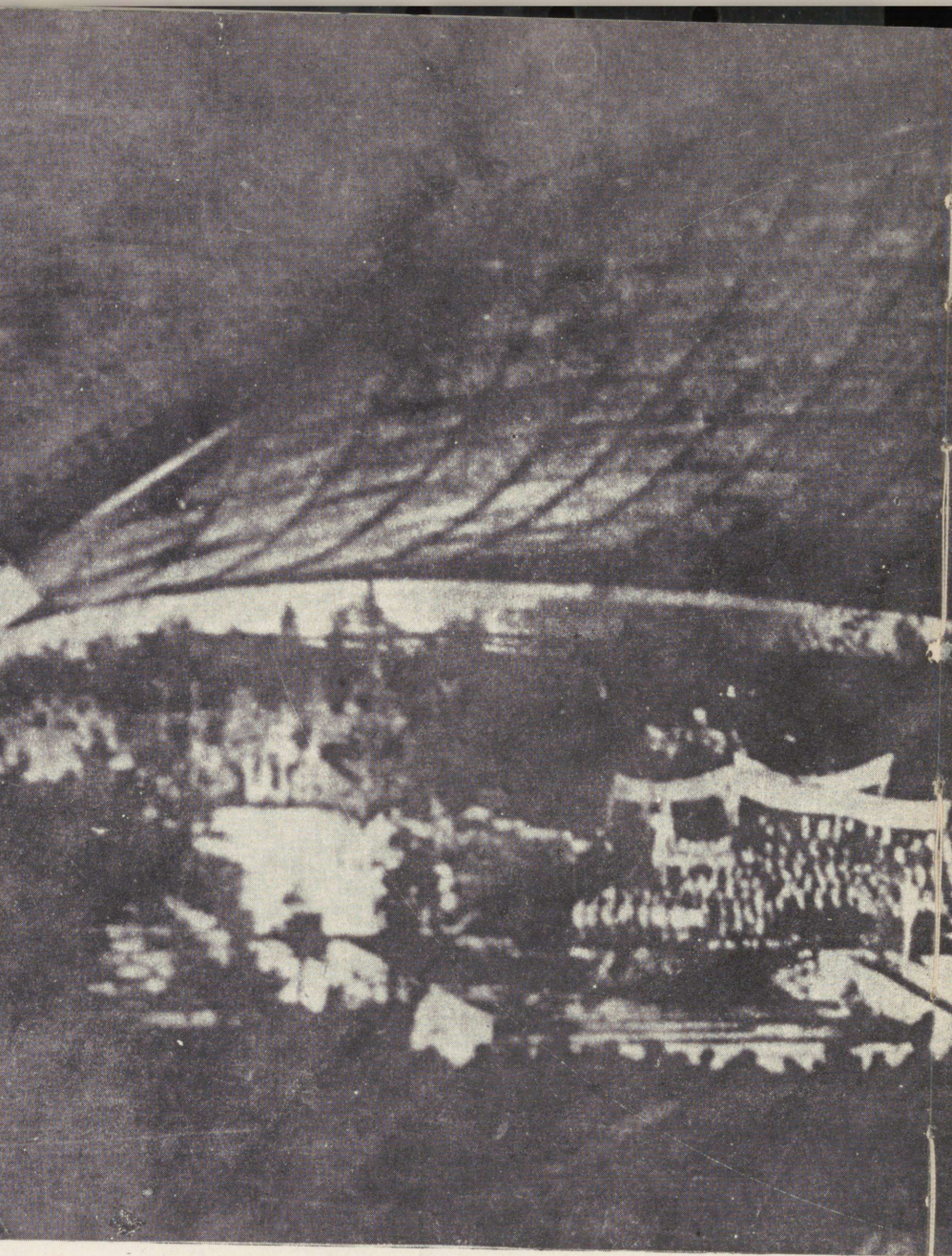
Päikesepaistelise ilmaga on vabaõhuetenduse proov Tartu laululaval ka suvitamise eest.

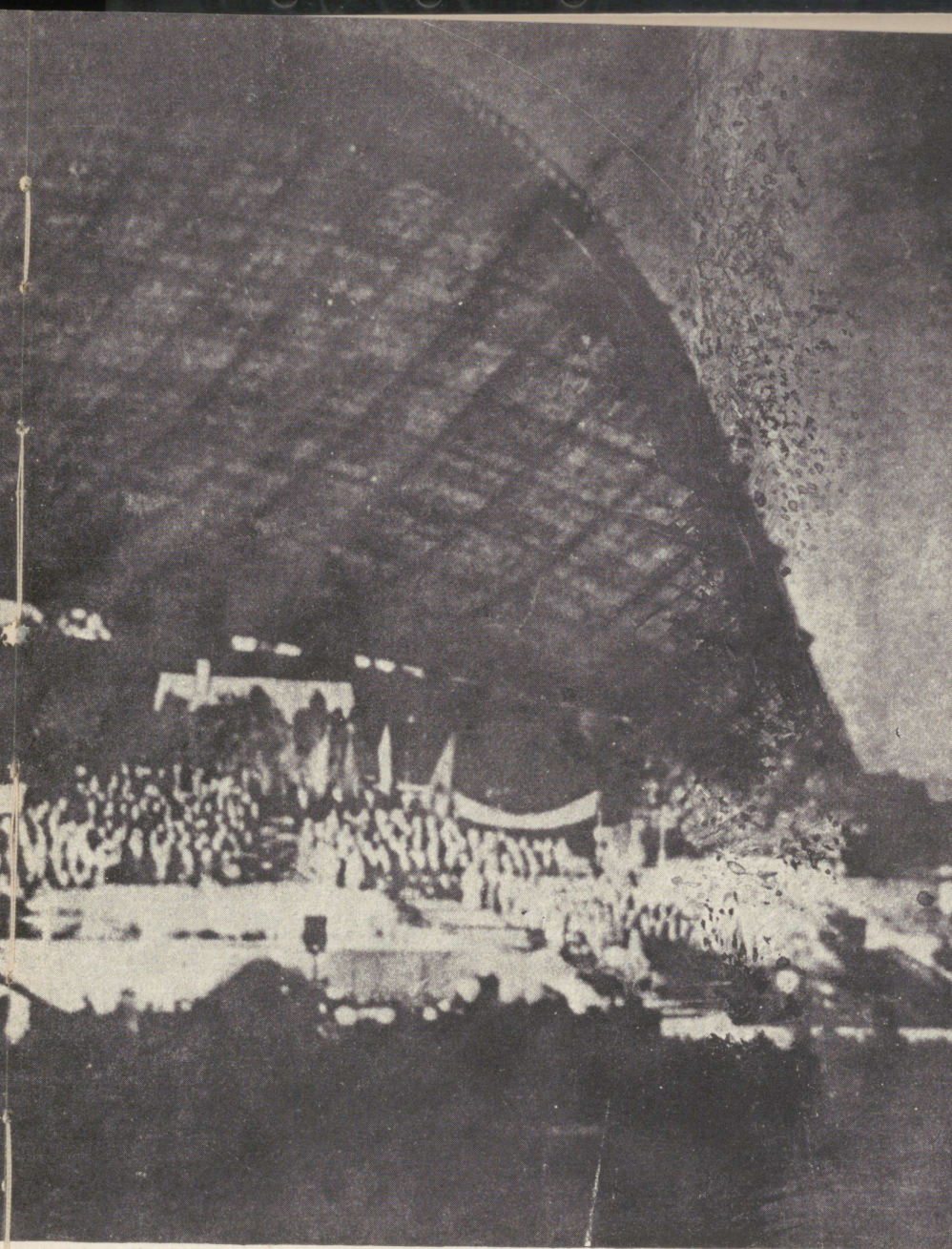
«Mari ja Mihkli» vabaõhuetenduse monteerimiseks jäi Tallinna laululaval 1965. aastal aega ainult 2 tundi.

Monteerimine algas mängupodiumide talade paikapanemisega.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

«Mari ja Mihkli» vabaõhuetenduse finaali 1965. a. 18. juuli öösel.

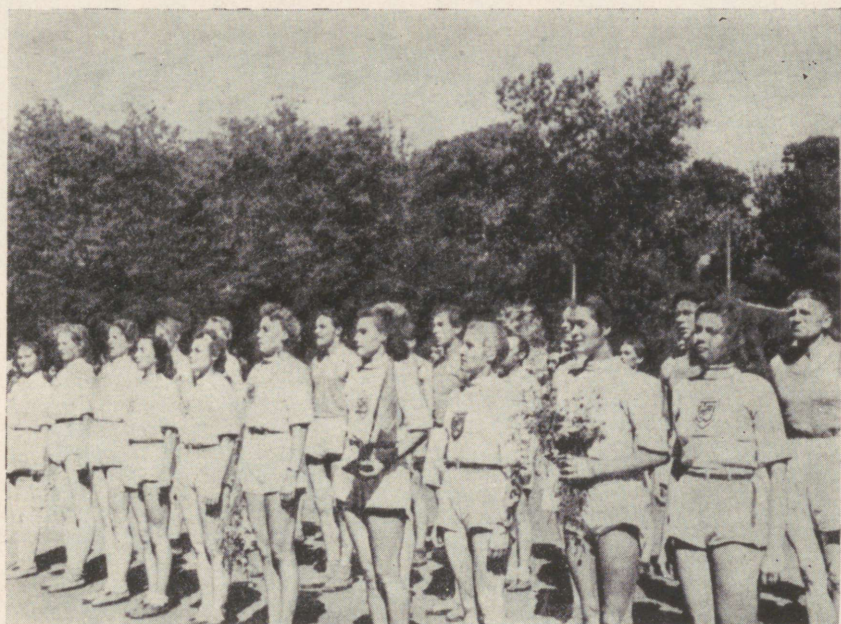
«Parvepoiste» vabaõhuetenduse lava Tartu lauluväljakul.

Järvede ehitamine sama vabaõhuetenduse jaoks.

«Vanemuise» Tartu—Tallinn teatejooksjate ärasaatmine 20. juunil 1947 Tartu veel varemetest ümbritsetud Raekoja väljakult.

Teatejooksjad on 21. juunil rivistunud Tallinnas Võidu väljakul.

«Vanemuise» suusameeskond alustab teekonda Tallinnasse. Vasakult teine Eesti NSV teeneline kunstnik **Johannes Lükki**.

1970. aasta teatrile spartakiaadi võitnud «Vanemuise» korpallimeeskond: **Peeter Volmer, Ants Sulg, Heino Ennok, Arne Töldsepp, Vello Kuusik**.

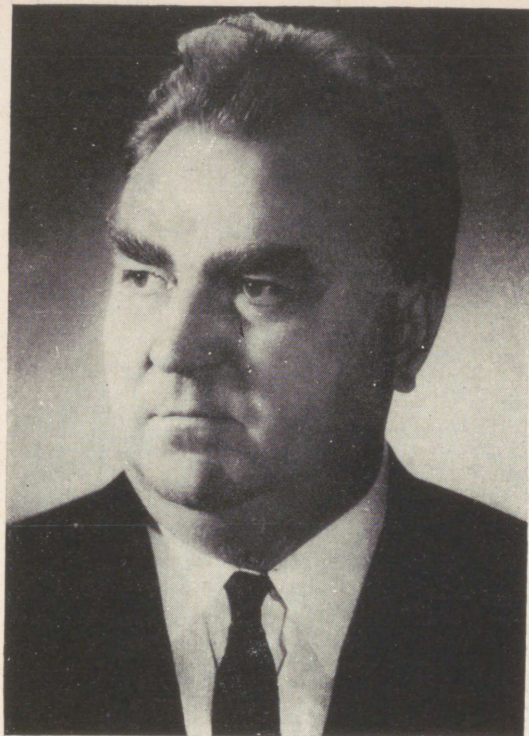
«Vanemuise» jalgpallurid. Paremalt esimene näitejuhi abi **Erik Linnumägi**, teatri sportmängude innustaja ja organiseerija juba palju aastaid.

RAT «Estonia» ja RAT «Vanemuise» võrkpallurid kohtumise eel. Vasakult neljas Eesti NSV teeneline kunstnik **Hendrik Krumm**, kelle hea mäng on «Estonia» võit-
mise teinud «Vanemuisele» väga raskeks.

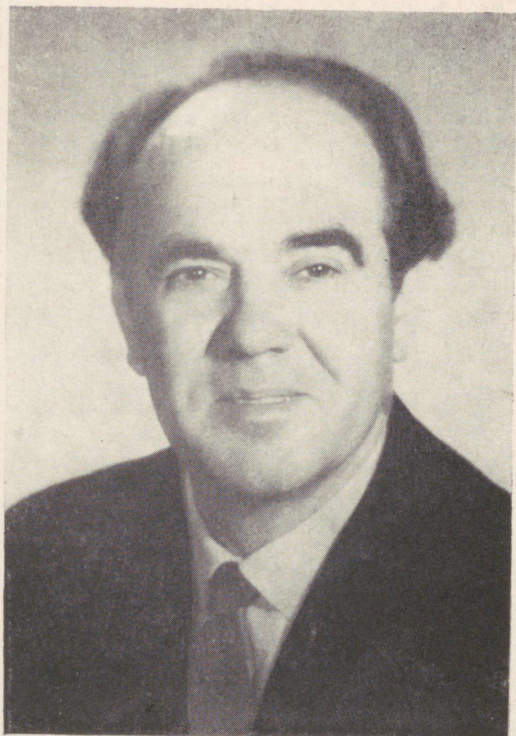
Endel Ani

ENSV teeneline kunstnik. «Vanemuises» 1943. aastast. Tähtsaimaid osi: Paul Kalla («Laanelill» 1959), Radames («Aida» 1961), Turiddu («Talupoja au» 1961), Don Jerom («Kihlus kloostri» 1962), Pedro («Madalik» 1963), Sergei («Katerina Izmailova» 1966), Kuningas («Kuningal on külm» 1967), Panasar («Guajaana Johnny» 1969), Don Anchise («Armastuse aed» 1970).

Endel Aimre

ENSV teeneline kunstnik. «Vanemuises» 1944. aastast. Tähtsaimaid osi: Krušina («Müüdüd mõrsja» 1950), Almaviva («Figaro pulm» 1950), Schounard («Boheem» 1952), Tomski («Padaemand» 1953), Mihkel («Mari ja Mihkel» 1965), don Carlos («Kihlus kloostri» 1965), Jim Kenyon («Rose Marie» 1947), Jüri («Rummu Jüri» 1954), Oskar («Ainult unistus» 1955), August Urni («Laanelill» 1959), Kálmán Zsupán («Mustlasparun» 1968), Peeter («Raudne kodu» 1954), Huotari («Parvepoisid» 1956).

Rudolf Jõks

Eesti NSV teeneline õpetaja. «Vanemuises» ooperisolistina vaheaegadega 1918–1943. Alates 1954. a. hääleseadjana.

Elmar Kivilo

ENSV teeneline kunstnik. «Vanemuises» 1944. aastast. Tähtsaimaid osi: Harpagon («Ihnus» 1944), Kaval-Ants («Põrgupõhja uus Vanapagan» 1944), Rasplujev («Kretšinski pulm» 1949), Lible («Kevade» 1953), Gobbo («Veneetsia kaupmees» 1958), Rahaminister («Vari» 1959), Engstrand («Kummitused» 1965), Leevi («Joosep ja tema vennad» 1966), Hamlet («Iidamast ja Adamast» 1967), Skobelev («Meie küla poisid» 1967), vana sõdur («Phaethon» 1968), Giles Corey («Saalemi nõiad» 1969).

Einari Koppel

ENSV teeneline kunstnik. «Vanemuises» 1958. aastast. Tähtsaimaid osi: Protassov («Elav laip» 1960), Lapeteus («Andres Lape-teuse juhtum» 1964), Coriolanus («Coriolanus» 1964), Väitsa-Mackie («Kolmekrossiooper» 1964), Ispravnik («Katerina Iz-mailova» 1966), Tšadajev («Leskmees» 1967), Narr («Kuningal on külm» 1967), Vanamees («Vanamees» 1968), Kudinov («Meestejutt» 1968), John Proctor («Saalemi nõiad» 1969), Lopotuhhin («Tuisk» 1970).

Aleksander Laar

ENSV teeneline kunstnik. «Vanemuises» 1950. aastast. Tähtsaimaid osi: Glunov («Pöörane raha» 1951), Stalin («Unustamatu 1919» 1951), Vronski («Anna Karenina» 1952), Lucio («Mööd mõõdu vastu» 1954), Spekin («Revident» 1955), Ants («Mikumärdi» 1957), Salarino («Veneetsia kaupmees» 1958), Mercurius («Amphitryon» 1960), Voznessenski («Elav laip» 1960), Freiberg («Paunvere» 1957).

Lia Laats

ENSV teeneline kunstnik. «Vanemuises» 1960. aastast. Tähtsaimaid osi: Anja («Ookean» 1961), Jokaste («Kuningas Oidipus» 1963), Roze («Olen 30-aastane» 1962), Asta («Hüpe üle oma varju» 1963), Reet («Andres Lape-teuse juhtum» 1964), Polly («Kolmekrossiooper» 1964), Kaja («Minu silmad ja sinu silmad» 1965), Liisa («Leskmees» 1966), Abigail («Saalemi nõiad» 1969), Helena («Ilus Helena» 1969).

Johannes Lükki

ENSV teeneline kunstnik. «Vanemuises» 1942. aastast. Tähtsaimaid osi: Don José («Carmen» 1945), Cavaradossi («Tosca» 1945), Hermann («Padaemand» 1946), Grigori («Vaikne Don» 1947), Canio («Pajatsid» 1949), Rudolfo («Boheem» 1952), Alfredo («Traviata» 1954), Ülo («Vikerlased» 1955), Othello («Othello» 1956), Aadu («Tuleristsed» 1958), Elystaf («Kihlus kloostris» 1962), Theo («Teie soov, palun» 1962).

Lehte Mark

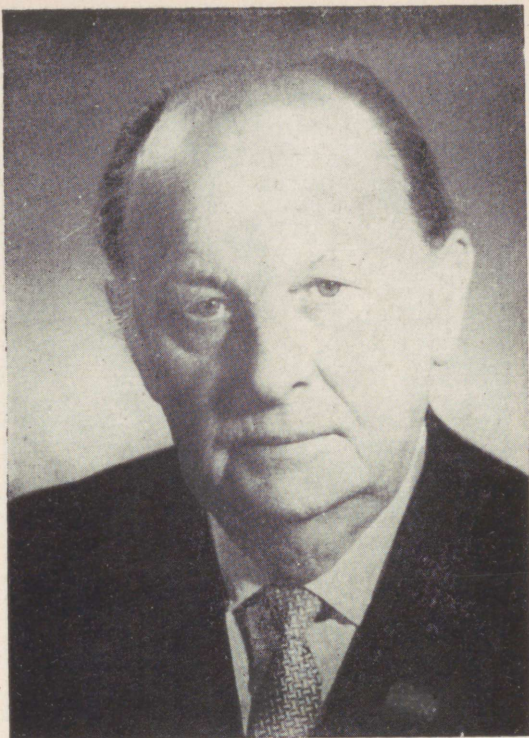
ENSV teeneline kunstnik. «Vanemuises 1957. aastast. Tähtsaimaid osi: Fiordiligi («Cosi fan tutte» 1959), Orpheus («Orpheus ja Eurydike» 1960), Veronika («Veronika» 1960), Santuzza («Talupoja au» 1961), Amneris ja Aida («Aida» 1961), Marta («Madalik» 1963), Katerina («Katerina Izmailova» 1966), Naine («Inimhääli» 1967), Tosca («Tosca» 1969), Ella («Guajajana Johnny» 1969) Carmen («Carmen» 1969).

Benno Mikkal

ENSV teeneline kunstnik. «Vanemuises» 1942. aastast. Tähtsaimaid osi: Bessemenov («Väikekodanlased» 1946), Maurus («Mauruse kool» 1955), Seeliohv («Mikumärdi» 1957), Amphitryon («Amphitryon» 1960), Melder («Seitsmemagajapäeval» 1962), Kreon («Kuningas Oidipus» 1963), Hades («Phaethon» 1968), Haritonov («Vanamees» 1968), Hathorne («Saalemi nõiad» 1969), Merihein («Kärbes» 1969), Siim Pungerjas («Roosad prillid» 1970).

Aleksander Mälton

ENSV teeneline kunstnik. «Vanemuises» 1944. aastast. Tähtsaimaid osi: Jürka («Pörgupõhja uus Vanapagan» 1944), Samuel Kondor («Võitlus rindejooneta» 1947), Falstaff («Windsori lõbusad naised» 1948), Doolittle («Pygmalion» 1948), Orgon («Tartuffe» 1950), Dostigajev («Jegor Bulõtšov ja teised» 1950), V. I. Lenin («Unustamatu 1919» 1951), Vaik («Tabamata ime» 1952), Oblonski («Anna Karenina» 1952), Rank («Nukukodu» 1953), Kapten («Raudne kodu» 1954), Sosia («Amphitryon» 1960), pastor Kimball («Kolmekrossiooper» 1964), Admiral («Kihnu Jõnn» 1965).

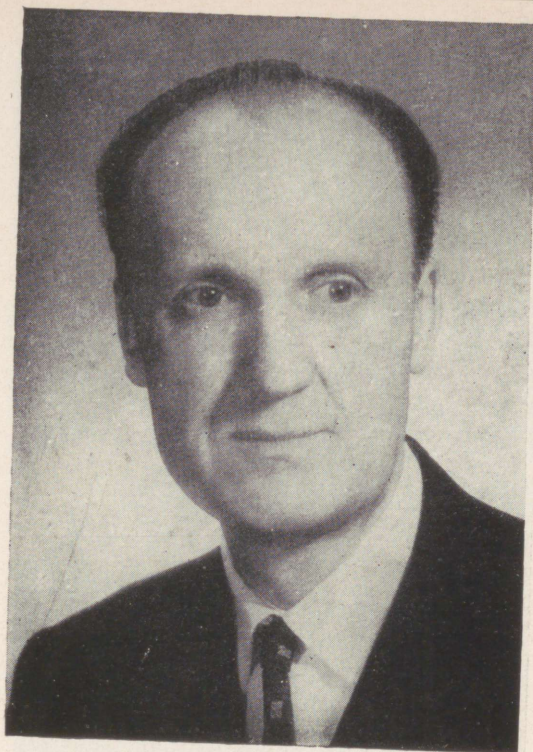

Helend Peep

ENSV teeneline kunstnik. «Vanemuises» 1946. aastast. Tähtsaimaid osi: Tamino («Võlulööd» 1948), Lenski («Jevgeni Onegin» 1950), Leo Saalep («Tabamata ime» 1952), Rätsep Õhk («Rätsep Õhk» 1962), Galilei («Galilei elu» 1961), Menenius («Coriolanus» 1964), Peachum («Kolmekrossiooper» 1964), Jakob («Joosep ja tema vennad» 1966), Švejk («Švejk Teises maailmasõjas» 1967), Piibeleht («Mees pisuhännaga» 1968), Vlašo («Teerajad» 1968), Cheever («Saalemi nõiad» 1969), Potšov («Tuisk» 1970).

Eduard Poolakene

ENSV teeneline kunstnik. «Vanemuises» 1945. aastast kontsertmeistrina.

Jelena Poznjak

ENSV teeneline kunstnik. «Vanemuises» 1955. aastast. Tähtsamaid osi: Esmeralda («Esmeralda» 1957), Tiina («Tiina» 1958), Anitra («Peer Gynt» 1959), Jeanne d'Arc («Orlean'i neitsi» 1962), Sirin («Legend armastusest» 1964), Mere tütar («Mere tütar» 1965), Ööbik («Ööbik» 1967), Printsess («Puuprints» 1969), Ester («Romeo, Julia ja pimedus» 1970), Giselle («Giselle» 1970), peaosi balletiõhtutes «Kontrastid» (1967) ja «Maalid» (1969).

Ülo Rannaste

ENSV teeneline kunstnik. «Vanemuises» 1946. aastast. Tähtsamaid osi: Girei («Bahtšisarai purskkaev» 1950), Kalevipoeg («Kalevipoeg» 1950), Jevgeni («Vaskratsanik» 1952), Prints («Pähklipureja» 1955), Margus («Tiina» 1958), Peer Gynt («Peer Gynt» 1959), Noormees («Balettsümfoonia» 1960), Viktor («Irkutski lugu» 1960), Peremees («Kratt» 1961), Köster («Kevade» 1967), Keiser («Ööbik» 1967).

Elmar Salulaht

ENSV teeneline kunstnik. «Vanemuises» 1936–39, 1940–42 ja 1943. aastast. Tähtsamaid osi: Nil («Väikekoodanlased» 1941, 1946), Sarastro («Võlulflööt» 1948), Kontšak («Vürst Igor» 1948), Tolari («Parvepoisid» 1956), Jaak Jooram («Mikumärdi» 1957), Plock («Kellel on raha vaja» 1959), Serdjuk («Irkutski lugu» 1960), Tõistre Toomas («Rätsep Öhk» 1962), Kihnu Jõnn («Kihnu Jõnn» 1965), Rinaldo («Oi-oi-oi-oi oinalugu» 1967), Natšo («Koerad» 1969), Homeros («Ilus Helena» 1969), Tjotkin («Tuisk» 1970).

Aino Seep

ENSV teeneline kunstnik. «Vanemuises» 1949. aastast. Tähtsaimad osi: Adele («Nahkhiir» 1949), Musette («Boheem» 1952), Gilda («Rigoletto» 1953), Violetta («Traviata» 1954), Norina («Don Pasquale» 1957), Nelli («Laanelill» 1959), Eurydike («Orpheus ja Eurydike» 1960), Luisa («Kihlus kloostriks» 1962), Tšio-Tšio-San («Madame Butterfly» 1964), Margarete («Faust» 1965), Violante («Armastuse aed» 1970).

Hilda Sooper

ENSV teeneline kunstnik. «Vanemuises» 1948. aastast. Tähtsaimad osi: Jelena Gornostajeva («Ljubov Jarovaja» 1957), Maie («Mikumärdi» 1957), Polina Andrejevna («Kajakas» 1959), proua Sarti («Galilei elu» 1961), Proua Peachum («Kolmekrossi-oooper» 1964), Mari («Vedele-vorst» 1967), Rebecca Nurse («Saalemi nõjad» 1969), Marfa Kasjanovna («Tuisk» 1970).

Eelo Tamul

ENSV teeneline kunstnik. «Vanemuises» 1935. aastast. Tähtsamaid osi: Mari («Libahunt» 1941), Carmen («Carmen» 1945), Amneris («Aida» 1947), Anna Lichta («Hukkamõistetute vandenõu» 1949), Melanie («Jegor Bulõtšov ja teised» 1950), Belisa («Nupukas armunu» 1955), Mahta («Uusaasta öö» 1958), Solohha («Kuldkingakesed», 1958), Volunnia («Coriolanus» 1964), Helene Alving («Kummitused» 1965), Czipra («Mustlasparun» 1968), Lizaveta («Tuisk» 1970).

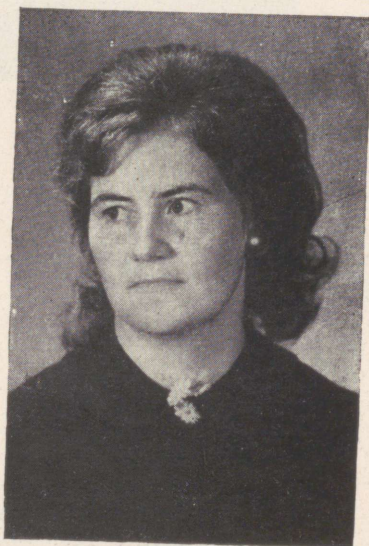

Ülo Vilimaa

ENSV teeneline kunstnik. «Vanemuises» 1962. aastast. Lavastused: «Kontrastid» (1967), «Muinasjutud» (1969), «Maalid» (1969), «Romeo, Julia ja pimedus» (1970). Tähtsamaid osi: Paganini («Paganini» 1963). Kiir («Kevade» 1967), Prints («Puuprints» 1969), Pavel («Romeo, Julia ja pimedus» 1970), Albert («Giselle» 1970).

Direktori asetäitja Kaarel Sahk.

Direktor-asjaajaja Lia Kevvai.

Draamarühm. Seisavad vasakult: «Vanemuise» lavastaja Eesti NSV rahva-
kunstnik Epp Kaidu, Eesti NSV teeneline kunstnik Lia Laats, Raivo Adlas,
Herta Elviste, Eesti NSV teeneline kunstnik Elmar Kivilo, Eesti NSV teene-
line kunstnik Benno Mikkal, Kuno Otsus, Voldemar Paavel, Johannes Saar,
Ants Ander, Lembit Eelmäe, Eesti NSV teeneline kunstnik Einari Koppel,
Kulno Süvalepp, Eesti NSV teeneline kunstnik Aleksander Laar, Arnold
Kasuk, Raimu Maiksar, diktoria Valeria Barsova, näitejuhi abi Mai Jägala.

Istuvad vasakult: Kersti Neem, Milvi Koidu, Kais Adlas, Eesti NSV teeneline kunstnik Hilda Sooper, Ande Rahe, Jaan Kiho, Lembit Anton, Eesti NSV teeneline kunstnik Elo Tamul, Raine Loo, Heikki Haravee, Paul Maivel, Eesti NSV teeneline kunstnik Aleksander Mälton, Aili Rannaste. Fotolt puuduvad Eesti NSV teeneline kunstnik Helend Peep, Eesti NSV teeneline kunstnik Ülo Rannaste, Eesti NSV teeneline kunstnik Elmar Salulaht, Evald Aavik, Harry Karro, Milvi Koppel, Leonhard Merzin, Endla Hermann ja Eero Tari.

«Vanemuise» ooperisolistid. Istuvad vasakult: Ernst Kruuda, Valentina Hein, Eesti NSV teeneline kunstnik Endel Aimre, Eesti NSV teeneline kunstnik Lehte Mark, Evald Tordik, Eesti NSV teeneline kunstnik Aino Seep, dirigent Valdeko Viru. Teises reas vasakult: Mait Robas, Ivo Kuusk, Eesti NSV teeneline kunstnik Endel Ani, lavastaja assistent Ernst Raiste, kontsertmeister Hilja Kangro, Lembit Soone, Avo Hinno. Kolmandas reas vasakult: Arli Jõgi, Viktor Taimre, Eesti NSV teeneline kunstnik Johannes Lükki, Endel Vunk.

Osa balletirühmast.

Orkester vasakult vaadates.

Orkester paremalt vaadates.

Ooperikoori meesrühm.

Ooperikoori raudvara. Vasakult: **Peeter Briedis**, **August Lomp**, **August Kiho**, **Volde-
mar Viller**, **Mihhail Iljon** Eesti NSV teenelise õpetaja **Rudolf Jõksi** juures hääle-
seadetunnis.

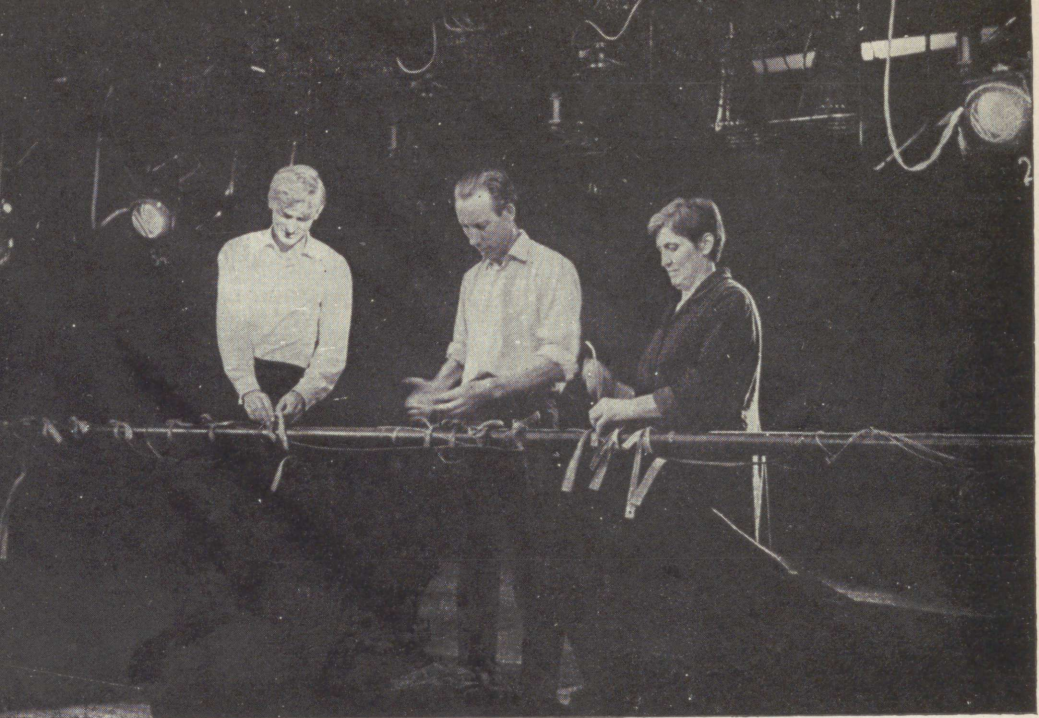

Ooperikoori naisrühm.

Ooperikoori naisrühma kullafond. Vasakult: Aino Lilla, Ella Pajo, Ludmilla Tarm, Ludmilla Hussar, Hilja Viru, Linda Kasuk Alma Kurtna juures hääleseadetunnis.

Dekoratsioonimonteerija **Liisa Toodo** ja lavamasinist **Jaan Lilla** (keskel) on «Vanemuises» juba kaua töötanud. Dekoratsioonimonteerija **Kalev Plado** on alles teist aastat teatris.

Kunstnik-jumestaja **Galinduhha Kangro** (vasakul) töötab «Vanemuises» juba 1935. aastast.

Juurdelõikaja **Lidia Teder**, kostüümitöökoja juhataja asetäitja **Felicitas Ani**, kostüümitöökoja juhataja **Mae Kosk** ja juurdelõikaja **Ludvig Prans** vaatavad uusi kostüümikavandeid.

Õmblejad ja rätsepad kostüümitöökojas.

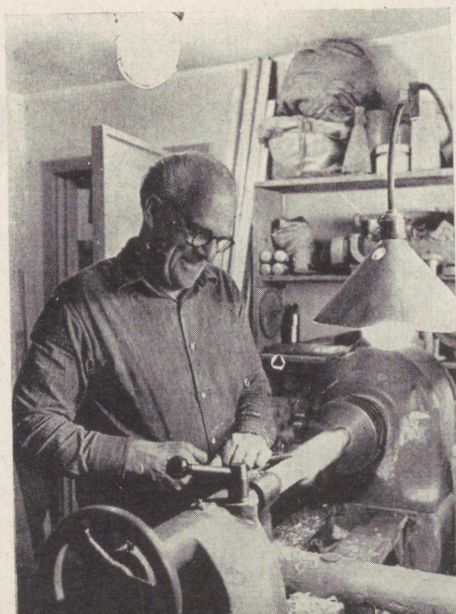

Kunstnikud-maalijad **Aare Paap** (vasakul) ja **Louis Paavel** tööol.

Ooperikoori bass **August Lomp** on kuldsete kätega mees, kui ta teatrile rekvisiite teeb.

Treial **Evald Ruusaar** paneb uut kaela-keed kokku. Kõik stendil olev on tema kätetöö.

Tisleritöökoda. Esimene vasakult: mööbelsepp-brigadir **Ernst Korro**, tema kõrval
tisler **Arnold Valgerist**, kes töötab «Vanemuises» 1947. aastast.

Pesupesija **Linda Molodova** kaasaegse tehnikaga varustatud nõiaköögis, kus särk
saab veerand tunniga pestud ja kuivatatud.

Administratsioon. Istuvad vasakult: kassapidaja **Eda Hinno**, raamatupidaja **Tiiu Kozlova**, tehnik **Silvia Vilt**, insener-komplekteerija **Helgi Luik**, trupijuht **Maire Kuusk**, masinakirjutaja **Helmi Randviir**, asjaajaja-direktor **Lia Kevvai**, hoonete eksploatatsiooni insener **Virve Tamm**, transpordiinspektor **Hilja Väljaots**. Taga seisavad peadministraator **Jaan Mikkel**, ökonomist **Maret Kikas**, sekretär **Kaja Täpsi**.

Kontrolöride ja riidehoidjate vana kaardivägi eesotsas Hilja Viktoriga, kes töötab «Vanemuises» juba 1928. aastast alates.

«Vanemuise» töökad autojuhid pidurõivais. Istuvad vasakult: **Friedrich Toots** («Vanemuises» 1950. aastast), lukksepp-keevitaja **Villu Park** (1955. aastast), **Richard Arb** (1968. aastast), **Artur Treial** (1952. aastast); seisavad: **Peeter Kellamov** (1964. aastast), **Voldemar Veide** (1970. aastast), **Mati Käro** (1969. aastast), **Johannes Muru** (1952. aastast).

Tuletõrjekomando ülem **Elmar Rootsi** oma meeskonda instrueerimas.

M e h e d

Evald Aavik
 Raivo Adlas
 Ants Ander
 Lembit Anton
 Lembit Eelmäe
 Heikki Haravee
 Harry Karro
 Arnold Kasuk, NSV Liidu riikliku
 preemia laureaat 1952
 Jaan Kiho
 Elmar Kivilo, Eesti NSV teeneline
 kunstnik, NSV Liidu riikliku pree-
 mia laureaat 1952
 Einari Koppel, Eesti NSV teeneline
 kunstnik
 Aleksander Laar, Eesti NSV teeneline
 kunstnik, NSV Liidu riikliku pree-
 mia laureaat 1952

Paul Maivel
 Raimu Maiksar
 Leonhard Merzin
 Benno Mikkal, Eesti NSV teeneline
 kunstnik
 Aleksander Mälton, Eesti NSV teene-
 line kunstnik, NSV Liidu riikliku
 preemia laureaat 1952
 Voldemar Paavel
 Helend Peep, Eesti NSV teeneline
 kunstnik
 Ülo Rannaste, Eesti NSV teeneline
 kunstnik
 Johannes Saar
 Elmar Salulaht, Eesti NSV teeneline
 kunstnik
 Eero Tari
 Jaan Tooming

OOPERISOLISTID

N a i s e d

Valentina Hein
 Leida Jürgens
 Maimu Krinal
 Lehte Mark, Eesti NSV teeneline
 kunstnik
 Mare Puusepp
 Aino Seep, Eesti NSV teeneline
 kunstnik

Avo Hinnõ
 Kalju Johannson
 Arli Jõgi
 Ernst Kruuda *
 Ivo Kuusk
 Johannes Lükki, Eesti NSV teeneline
 kunstnik
 Lembit Majas *
 Henn Pai
 Mait Robas
 Lembit Soone
 Viktor Taimre
 Evald Tordik
 Endel Vunk

M e h e d

Endel Aimre, Eesti NSV teeneline
 kunstnik
 Endel Ani, Eesti NSV teeneline
 kunstnik

OOPERIKOOR

S o p r a n i d

Olga Bunder
 Ivi Ervin
 Aino Haav
 Aili Jürissaar
 Linda Kasuk

Nieves Lepp
 Aino Lilla
 Anu Lomp
 Ella Pajo
 Liia Ritsing
 Aida Truu
 Linda Täht *

Aldid

Ludmilla Hussar
 Helgi Kattai
 Aino Kõiv
 Eva Linnumägi
 Milvi Mölder
 Anne Nirk
 Marta Otti *
 Siiri Ronimois
 Ludmilla Tarm
 Helgi Uiboupin
 Hilja Viru

Tenorid

Heino Ennok *
 Mihhail Iljon
 Tõnis Kattai *
 August Kiho

Tiit Koldits *
 Aleksander Müller
 Ao Peep
 Viktor Tenno
 Arne Tõldsepp *
 Tõnis Uibo
 Voldemar Viller
 Ülo Vähi

Bassid

Peeter Briedis
 Eduard Külvet
 Juha Liira
 August Lomp
 Kaido Maidla, kooriinspektor
 Viktor Mägi
 Kalju Tee
 Kaul Tomera *
 Peeter Volmer *

BALLETITANTSIJAD

Naaised

Urve Andrejeva
 Inessa Barlotti
 Rufina Kozlova
 Kalli Kukk
 Anne Kuldva
 Eha Lepik
 Elena Martinson *
 Mallika Moks *
 Vanda Nemillo
 Jelena Poznjak, Eesti NSV teeneline
 kunstnik
 Epp Randla
 Irina Ranniku
 Veera Rogožina
 Maie Saealle
 Tiia Saealle
 Heidi Salmi
 Regina Tõško
 Alla Udovenko
 Vizma Vitols

Mehed

Gunnars Ärness
 Guido Ivandi
 Rait Laidre
 Jüri Latko
 Tõnis Lepp
 Vladimir Litovtšenko
 Leonid Pankin
 Endel Poom
 Sergei Prilutski
 Uno Ratt
 Illar Rätsep, balletiinspektor
 Liivo Savi
 Gevorg Stepanjan
 Ülo Vilimaa, Eesti NSV teeneline
 kunstnik
 Villu Vähk

Masseerija: Valter Korol

ORKESTER

I viiulid

Eduard Poolakene, Eesti NSV teene-
line kunstnik, kontsertmeister
Vladimir Annikov
Ingrid Truve
Imbi Kuus
Heino Kaldvee
Arnold Kohv
Tõnu Mina

II viiulid

Elmar Värv
Niina Mets
Johanna Znamenskaja
Kai Sukk
Elmar Laos

Aldid

Arnold Ots
Tatjana Zaozjornaja
Leonid Kogan
Felix Randel

Tšellod

Endel Kangro
Andres Einasto

Kontrabassid

Endel Ainla
Leo Kullam

Flöödid

Ervin Tikk
Jelena Judina
Margus Kits

Oboed

Ando Rannu, orkestriinspektor
Valter Klaus

Klarnetid

Armond Pajo
Sulev Unt
Aarne Songissepp

Fagotid

Riho Altrov
Elle Randmäe

Trompetid

Mati Kirsimäe
Pendo Saarne
Hugo Kull

Metsasarved

Ado Tamm
Martin Kruus
Osvald Iisjan
Rein Sõlg
Kalle Kauksi

Tromboonid

Valdek Rebane
Boriss Judin
Rudolf Meier

Tuuba

Friedrich Mihkelsoo

Löökriistad

Aleksei Kudrjartsev
Raimo Tappo
Raivo Rebane

Harf

Ludmilla Dmitrenko

Klaver

Marina Sabašvili

Kitarr

Harry Hannula
Kontsertklaverite häälestaja:
Ferdinand Veermäe

ADMINISTRATIIVJUHTKOND

Asjaajajadirektor: Lia Kevvai
Direktori asetäitja: Kaarel Sakh
Direktori asetäitja kapitaalehituse
alal: Mihkel Ratas
Kaadriosak juhataja: Lilian Ustav
Peaadministraator: Jaan Mikkel
Administraatorid: Tea Kalkun, Laine
Lepik

Vanem-raamatupidaja: Oie Seim
Ökonomist: Maret Kikas
Raamatupidajad: Erna Adov, Tiiu
Kozlova
Kassapidaja: Eda Hinnos
Sekretär: Kaja Täpsi
Masinakirjutaja: Helmi Randviir

KUNSTILIS-TEHNILINE KOOSSEIS

Lavatehnikud

Peamehhaanik: **Jaan Koituduaru**
Pealavamasinist: **Lui Lääts**
Elektrik-energeetik: **Harri Pärn**
Lavamasinistid: **Jaan Lilla, Jüri Pärn,**
Harald Pärnassaar, Eino Reinapu,
Ilmar Ritari

Dekoratsioonimonteerijad: **Jaan Edel,**
Lembit Kukk, Hillar Musta, Kalev
Plado, Ville Sonn, Ants Tikk, Liisa
Toodo, Vello Vahkal, Jaago Vest-
maa

Valgustajad

Kunstnik-valgustaja: **Evald Maidra**
Insener-energeetik: **Paavo Sild**
Insener-elektrikud: **Vello Kuusik, Udo**
Peedius

Elektrikud-valgustajad: **Mati Aaloe,**
Rein Anon, Tiina Kulasalu, Mati
Kuusik, Osvald Sälik, Tiiu Venes-
saar

Helitehnikud

Insener-akustik: **Jüri Tamm**
Heliinsener: **Heino Mutso**
Helirežissöörid: **Joosep Klemets,**
Valdek Peedosaar

Dekoratsiooni-, rekvisiidi- ja mööblitöökojad

Lavastusala juhataja: **Tiit Lilleorg**
Insener-komplekteerija: **Helgi Luik**
Kunstnikud-maalijad: **Aare Paap,**
Louis Paavel

Dekoraatorid: **Maret Keerak, Mari**
Verme, Viivi Võik

Tehnik: **Silvia Vilt**
Mööbelsepp-brigadir: **Ernst Korro**
Tislerid: **Ain Jurs, Elmo Lokuta,**
Endel Luigujõe, Karl Tammin,
Arnold Valgerist

Rekvisiitorid: **Allan Jaas, Salme**
Renn, Anu Sütt
Treial: **Evald Ruusaar**
Lukksepp-keevitaja: **Villu Park**
Laohoidja: **Endel Villemson**
Abitöölised: **Margarita Balahhonova,**
Benno Luik

Kostüümitöökoda

Töökoja juhataja: **Mae Kosk**
Juhataja asetäitja: **Felicitas Ani**
Juurdelõikajad: **Ludvig Prans, Lidia**
Teder

Rätsepad: **Olev Lumi, Arnold Prans**
Õmblejad: **Magda Kalder, Aasa Karu,**
Endla Koppel, Irene Karpaviciene,
Aliis Kotselainen, Salme Kuusk,
Ellen Leht, Linda Peep

Kingsepp: **Aleksander Mill**
Värvija: **Evald Erm**
Pesupesija: **Linda Molodova**
Riieturid: **Elsa Kans, Olga Kägo,**
Helgi Maluste, Aurelie Paavel

Jumestustöökoda

Vanemkunstnik-jumestaja: **Paul**
Kangro, ENSV teeneline kunstite-
gelane

Kunstnik-jumestaja: **Galinduhha**
Kangro

Jumestajad-parukategijad: **Tiina Kuu-**
sik, Milvi Lainen, Kersti Merzin,
Küllike Upsi

Transpordiala

Transpordiinspektor: **Hilja Väljaots**
Autobussijuhid: **Peeter Kellamov,**
Johannes Muru, Friedrich Toots,
Artur Treial

Veoautojuhid: **Richard Arb, Ants**
Peetsmann, Voldemar Veide
Sõiduautojuht: **Mati Käro**

MAJANDUSTEHNILINE KOOSSEIS

Hoonete eksploatatsiooni insener: Virve Tamm Laojuhataja: Asta Jürgenson Vesivarustuse lukksepp: Oskar Pere Torulukksepp: Hans Sild Keskküttekütjad: Salme Aava, Mihkel Arula, Leonhard Dreinhan, Lembit Klaus, Harry Rehema, Rein Timp- mann Majatööline: Olev Serg Majahoidjad: Heljo Parv, Laine Parv, Natalie Raaven, Herta Tiker- beri Uksehoidjad: Endla Kruuda, Milja Metsoja, Lidia Paal, Elli Paikre, Vanda Rootsi Vanem-koristaja: Alice Kuusik Koristajad: Lydia Aasa, Valentine Dreinhan, Tatjana Ignatjeva, Tiina	Kampus, Anna Kirjanen, Marta Mölder, Ruth Penner, Anne Türk Piletikassapidaja: Alice Meier Vanemkontrolörid: Linda Toru, Hilda Viktor Piletikontrolör: Astrid Vikera Vanem-riidehoidja: Amanda Anso Riidehoidjad: Alma Fuksis, Meeta Leesik, Loreida Lepikov, Leondina Lind, Ida Palgi, Alma Polli, Elvine Schneide, Alide Sulbi, Helmi Val- gepea, Elfriede Vedo <p style="text-align: center;">Tuletõrje</p> Komandoülem: Elmar Rootsi Tuletõrjujad: Herta Laidmets, Tiina Lauristo, Nikolai Lomp, Laine Tamm, Viivi Timpmann, Hilja Tomis
--	--

ÕPPEKOOR

<p style="text-align: center;">Sopranid</p> Juta Juhanson Helbe Laanekask Virve Luik Tiia Lõhmus Mari Lääne Eve Müür Heli Piller Maie Vardja <p style="text-align: center;">Aldid</p> Maie Ainz Ellen Kivastik Mare Müür Malle Pruunsild Oie Põvvat Sirje Raba Astrid Ronk	Maie Sild Vally Tooming Ludmilla Tuberg <p style="text-align: center;">Tenorid</p> Lembit Kuus Aleksander Nieländer Peeter Näkk Johannes Prii Valdeko Tusti <p style="text-align: center;">Bassid</p> Ants Kook Paul Lääne Armand Mark Lennard Piller Väino Pöder Kalju Raudsepp
--	---

RAT «VANEMUISE» REPERTUAAR 1944—1970

78

Autor	Teose pealkiri	Lavastaja	Kunstnik	Esietenduse kuupäev
Sõnalavastused				
A. Afinogenov	Mšaake	A. Poljakov	V. Peil	16. 02. 1952
M. Aliger	Muinasjutt tõest	G. Kilgas	G. Sander	29. 12. 1951
S. Aljošin	Diplomaat	H. Haravee	M. Säre	18. 11. 1967
A. Arbuzov	Irkutski lugu	E. Kaidu	V. Peil	30. 04. 1960
A. Arbuzov	Kusagil meid oodatakse	E. Kaidu	G. Sander	14. 04. 1963
A. Arbuzov	Linn koidikul	K. Ird	L. Pihlak	17. 05. 1964
A. Arbuzov	Mu vaene Marat	E. Hermann	M. Säre	03. 10. 1965
A. Arbuzov	Tanja	E. Kaidu	V. Peil	22. 02. 1953
H. de Balzac	Võorasema	A. Lauter	G. Sander	28. 12. 1952
M. Birjukov	Tüliõun	K. Süvalep	V. Peil	22. 06. 1962
B. Brecht	Gaillei elu	K. Ird	G. Sander	16. 04. 1961
B. Brecht	Kolmekrossioper	E. Kaidu	M.-L. Küla	25. 10. 1964
B. Brecht	Svejk Teises maailmasõjas	K. Ird	L. Pihlak	07. 05. 1967
S. Delaney	Mee maik	E. Kaidu	L. Andreste	15. 02. 1969
N. Djakonov	Pulmad kaasavaraga	B. Mikkal	V. Peil	10. 02. 1951
I. Fejér	Seotud silmadega	E. Kaidu	M. Säre	22. 02. 1959
A. Fredro	Daamid ja husaavid	A. Lauter	A. Vardi	30. 09. 1956
W. Gibson	Kaks kiigelaual	E. Kaidu	G. Sander	09. 06. 1963
N. Gogol	Naisevõtt	P. Maivel	M.-L. Küla	28. 03. 1947
N. Gogol	Revident	A. Lauter	K. Korovaikov	08. 05. 1955
C. Goldoni	Põikpead	K. Ird	M. Lõhmus	23. 09. 1949

* — esiklavastus toimunud «Vanemuises»

M. Gorki	Jegor Bulõtšov ja teised	K. Ird	V. Peil	14. 01. 1950
M. Gorki	Vanamees	K. Ird	E. Alberg	
M. Gorki	Väikekodanlased	K. Ird	L. Pihlak	17. 03. 1968
A. Gribojedov	Häda mõistuse pärast	H. Haravee	V. Peil	03. 01. 1946
N. Haitov	Koerad	E. Kaidu	G. Sander	20. 01. 1963
	Paadiga metsas		L. Pihlak	15. 12. 1968
	Teerajad			
L. Hellman	Villa Farelli	K. Ird	A. Lepik	27. 11. 1945
A. Hint	Peibutuslaul *	E. Kaidu	V. Peil	15. 09. 1956
H. Ibsen	Kummitused	H. Haravee	G. Sander	14. 02. 1965
H. Ibsen	Nora	E. Kaidu	A. Vardi	13. 12. 1953
K. Issajev	Teid kutsub Taimõr	K. Ader	E. Maaser	07. 06. 1949
A. Galits				
A. Jakobson	Elu tsitadellis	K. Ird	V. Peil	29. 09. 1946
A. Jakobson	Kaitseingel Nebraskast	E. Kaidu	G. Sander	11. 04. 1953
A. Jakobson	Kaks leeri	E. Kaidu	E. Sööro	30. 11. 1948
			G. Sander	
A. Jakobson	Meie elu *	E. Kaidu	V. Peil	17. 06. 1950
A. Jakobson	Rooste	K. Ird	V. Peil	27. 12. 1947
A. Jakobson	Suremine *	A. Lauter	V. Peil	30. 01. 1954
A. Jakobson	Saakalid	A. Lauter	V. Peil	26. 01. 1952
A. Jakobson	Vana tamm	G. Kilgas	Ä. Vardi	28. 06. 1955
A. Jakobson	Viirastused	E. Kaidu	V. Peil	25. 06. 1954
A. Jakobson	Võitlus rindejooneta	E. Kaidu	A. Lepik	03. 06. 1947
M. Jotuni	Mehe küljeluu	M. Tapio	M. Säre	26. 02. 1961
A. Kaalep	Iidamast ja Aadamast *	K. Süvalep	I. Malin	19. 02. 1967
A. Kaalep	Minu silmad ja sinu silmad *	E. Kaidu	M.-L. Küla	31. 01. 1965
A. Kahhar	Siidsüzanee	A. Poljakov	A. Vardi	04. 10. 1952
R. Kaugver	Seitse pikka päeva *	E. Hermann	M. Säre	03. 05. 1959
A. Kitzberg	Enne kukke ja koitu	K. Ird	V. Peil	21. 12. 1944

Autor	Teose pealkiri	Lavastaja	Kunstnik	Esiatenduse kuupäev
A. Kitzberg	Laseb käele suud anda (Enne kukke ja koitu)	J. Tooming	M. Säre	14. 12. 1969
A. Kitzberg	Laurits	K. Ird	G. Sander	26. 12. 1955
P. Kohout	Kaksteist	E. Kaidu	L. Pihlak	23. 04. 1967
L. Koidula	Kosjakased	E. Kaidu	V. Peil	28. 09. 1945
L. Kompus	Eerika päev *	K. Süvalep	V. Peil	21. 06. 1963
L. Kompus	Eksamid *	K. Ird	M. Säre	22. 09. 1957
L. Kompus	Ümberaetud tindipott *	H. Haravee	V. Peil	30. 12. 1960
A. Korneitsük	Miks tähed naeratasid	E. Kaidu	M. Säre	20. 09. 1958
A. Korneitsük	Platon Kretšet	E. Kaidu	V. Peil	19. 12. 1947
A. Korneitsük	Tiivad	K. Ird	V. Peil	26. 02. 1956
A. Korneitsük	Ukraina steppides	E. Kaidu	V. Peil	21. 02. 1949
F. Kotta	Päasukesed lendavad koju *	K. Ird	M. Säre	31. 05. 1961
E. Krusten	Mina elan *	K. Ird	M. Säre	12. 02. 1961
P. Kuusberg	Andres Lapeteuse juhtum *	E. Kaidu	G. Sander	21. 05. 1964
B. Lavrenjov	Ameerika hääl	B. Mikkal	V. Peil	07. 10. 1950
B. Lavrenjov	Murrang	E. Toona	V. Peil	07. 11. 1946
H. Laxness	Müüdüd hällilaul	E. Kaidu	V. Peil	27. 06. 1957
L. Leonov	Tavaline inimene	A. Lauter	A. Vardi	07. 11. 1955
L. Leonov	Tuisk	E. Kaidu	T. Eliava	15. 02. 1970
A. Liives	Oi-oi-oi oinalugu *	K. Süvalep	G. Sander	31. 12. 1967
A. Liives	Robert Suur *	G. Kilgas	M. Säre	12. 05. 1957
A. Liives	Trepp	H. Haravee	G. Sander	13. 12. 1964
A. Liives	Tundmatu naise portree *	K. Ird	M. Säre	29. 12. 1959
A. Liives	Uusaastaöö *	E. Kaidu	M. Säre	29. 03. 1958
Lope de Vega	Koer heintel	E. Kaidu	G. Sander	07. 04. 1951
O. Luts	Kapsapea	K. Ird	A. Lepik	14. 06. 1946

O. Luts	Kapsapea	E. Kaidu	V. Peil	28. 11. 1954
O. Luts	Kevade	G. Kilgas	V. Peil	17. 09. 1953
O. Luts	Onu paremad päevad	K. Ird	A. Lepik	14. 06. 1946
O. Luts	Paunvere	K. Ird	M. Säre	22. 06. 1966
O. Luts	Ärimehed	K. Ird	A. Lepik	14. 06. 1946
G. Mdivani	Kes on süüdi?	K. Ader	V. Peil	11. 05. 1950
S. Mihhalkov	Ma tahan koju	A. Poljakov	M. Dreifeld	22. 11. 1950
A. Miller	Saalemi nõiad	E. Kaidu	L. Pihlak	06. 04. 1969
V. Minko	Nimesid nimetamata	E. Kaidu	V. Peil	21. 03. 1954
Y. Mishima	Hanjo	H. Haravee	L. Pihlak	10. 11. 1968
Molière	Amphitryon	K. Ird	G. Sander	30. 06. 1960
Molière	Ihnus	K. Aluoja	A. Lepik	27. 12. 1944
Molière	Naiste kool	K. Otsus	L. Pihlak	24. 11. 1968
Molière	Tartuffe	K. Ird	M. Dreifeld	26. 02. 1950
A. Ostrovski	Kaasavaratu	A. Poljakov	G. Sander	24. 11. 1951
A. Ostrovski	Omade vahel — ajame läbi	G. Kilgas	G. Sander	16. 05. 1953
A. Ostrovski	Pöörane raha	A. Poljakov	M. Dreifeld	09. 01. 1951
A. Ostrovski	Tulus amet	K. Ader	E. Sõõro	21. 01. 1949
T. Pakkala	Parvepoisid	E. Kaidu	G. Sander	
R. Parve	Pimedus tähendab ööd *	E. Kaidu	M. Säre	15. 04. 1956
R. Parve	Seitsmemagaja päeval *	K. Ird	M.-L. Küla	26. 04. 1970
R. Parve	Ondsuse labürint *	K. Ird	V. Peil	16. 12. 1962
P. Põtersons	Olen 30-aastane	E. Kaidu	V. Peil	19. 04. 1959
J. Petrov	Rahu saar	E. Kaidu	M.-L. Küla	04. 11. 1962
		E. Kaidu	E. Sõõro	20. 02. 1948
J. B. Priestley	Ta tuli	I. Tammur	G. Sander	
J. Rainis	Joosep ja tema vennad	E. Kaidu	A. Lepik	24. 04. 1946
J. Rainis	Puhu, tuul	A. Lauter	M.-L. Küla	10. 04. 1966
E. Rannet	Südamevalu	K. Ird	G. Sander	16. 03. 1952
			V. Peil	15. 03. 1957

Autor	Teose pealkiri	Lavastaja	Kunstnik	Esietenduse kuupäev
H. Raudsepp	Mikumärdi	K. Ird	E. Alberg	21. 04. 1957
H. Raudsepp	Roosad prillid	K. Ird	G. Sander	25. 01. 1970
H. Raudsepp	Tagatipu Tiisenoosen	K. Ird	L. Rull	03. 01. 1947
H. Raudsepp	Vedelvorst	K. Ird	M. Säre	30. 08. 1967
R. Rolland	14. juuli	E. Kaidu	G. Sander	18. 03. 1962
B. Romašov	Võimas jõud	E. Kaidu	V. Peil	19. 09. 1948
E. Rostand	Cyrano de Bergerac	L. Kalmet	G. Sander	19. 03. 1946
P.-E. Rummo	Tuhkatriinümäng *	E. Hermaküla	V. Peil	19. 02. 1969
A. Salõnski	Meestejutt	K. Ird	L. Pihlak	01. 12. 1968
A. Salõnski	Ohtlik kaaslane	A. Lauter	V. Peil	07. 11. 1953
W. Saroyan	Hei, on seal keegi!	H. Haravee	L. Pihlak	10. 11. 1968
M. Schwarz	Hüpe üle oma varju*	E. Kaidu	G. Sander	17. 11. 1963
J. Semper	Aja käsk	K. Ird	V. Peil	22. 02. 1946
J. Semper	Inimesed risttuultes *	E. Kaidu	M. Säre	21. 06. 1960
J. Semper	Murrang *	E. Kaidu	V. Peil	16. 04. 1949
W. Shakespeare	Coriolanus	K. Ird	G. Sander	08. 03. 1964
W. Shakespeare	Mõõt mõõdu vastu	A. Lauter	G. Sander	30. 12. 1954
W. Shakespeare	Suveöö unenägu	I. Tammur	A. Lepik	27. 11. 1946
W. Shakespeare	Tõrkosa taltsutus	K. Ird	L. Pihlak	06. 04. 1965
W. Shakespeare	Veneetsia kaupmees	K. Aluoja	A. Lepik	30. 09. 1945
W. Shakespeare	Windsori lõbusad naised	K. Ird	M. Säre	13. 04. 1958
B. Shaw	Pygmalion	A. Särev	V. Peil	09. 06. 1948
R. B. Sheridan	Keelepeksukool	K. Ird	N. Espe	16. 01. 1948
K. Simonov	Ta oli neljas	A. Särev	N. Espe	02. 11. 1948
K. Simonov	Vene inimesed	K. Suvalep	M. Säre	07. 01. 1962
		K. Ird	P. Aavik	03. 06. 1945
			A. Lepik	

K. Simonov	Vene küsimus	K. Ird	V. Peil	11. 05. 1947
J. Smuul	Kihnu Jõnn	K. Ird	L. Pihlak	28. 11. 1965
J. Smuul	Lea *	V. Panso	M. Säre	14. 02. 1960
J. Smuul	Polkovniku lesk	K. Süvalep	M. Säre	02. 05. 1966
Sophokles	Kuningas Oidipus	V. Panso	G. Sander	17. 02. 1963
A. Suhhovo-Kobõlin	Kretšinski pulm	K. Ird	M. Lõhmus	30. 10. 1949
	Suits pööriööluhtadelt (luuleõhtu)	E. Unt	E. Sõõro	24. 01. 1967
A. Surov	Kaugel Stalingradist	M. Unt	L. Pihlak	
A. Surov	Koit Moskva kohal	K. Ird	V. Peil	07. 03. 1947
K. Süvalep	Naatian Naerukajakas ja teised *	I. Feldman	G. Sander	17. 05. 1952
K. Süvalep	Naeratus *	K. Süvalep	G. Sander	24. 03. 1968
K. Süvalep	Vasikatants *	K. Süvalep	E. Alberg	16. 06. 1965
L. Seinin	Provintsi kuberner	K. Ird	L. Pihlak	24. 05. 1970
Vennad Tut.		E. Kaidu	V. Peil	09. 04. 1948
L. Seinin	Saatuslik pärandus	E. Kaidu	V. Peil	17. 12. 1949
L. Seinin	Sajandi keskel	A. Poljakov	G. Sander	04. 10. 1951
A. Stein	Leskmees	E. Kaidu	M.-L. Küla	18. 12. 1966
A. Štein	Ookean	E. Kaidu	V. Peil	21. 10. 1961
J. Švarts	Vari	V. Panso	V. Peil	14. 03. 1959
L. Zorin	Avameelne kõnelus	E. Kaidu	A. Vardi	21. 06. 1953
E. Tammlaan	Raudne kodu	E. Kaidu	G. Sander	12. 12. 1954
E. Tammlaan	Valge legendik	G. Kilgas	M. Säre	22. 11. 1958
A. H. Tammsaare	Kärbes *	K. Süvalep	G. Sander	06. 06. 1969
A. H. Tammsaare	Mauruse kool	K. Ader	A. Vardi	20. 02. 1955
A. H. Tammsaare	Põrgupõhja uus Vanapagan	K. Ird	V. Peil	15. 03. 1945
B. Thomas	Charley tädi	K. Otsus	L. Pihlak	31. 05. 1970
L. Tolstoi	Anna Karenina	A. Poljakov	G. Sander	03. 05. 1952
L. Tolstoi	Elav laip	E. Kaidu	G. Sander	20. 11. 1960
K. Trenjov	Ljubov Jarovaja	E. Kaidu	V. Peil	03. 11. 1957

Autor	Teose pealkiri	Lavastaja	Dirigent	Kunstnik	Estetiduse kuupäev
D. Trumbo	Suurim varas linnas	G. Kilgas		A. Vardi	25. 09. 1954
A. Tšehhov	Kajakas	E. Kaidu		M. Säre	18. 10. 1959
A. Tšehhov	Kolim õde	A. Lauter		G. Sander	01. 05. 1954
B. Tširskov	Võitjad	K. Ird		V. Peil	17. 10. 1947
I. Turgenev	Armuleivasööja	K. Ader		M. Säre	19. 01. 1958
M. Unt	Phaethon, Päikese poeg *	K. Ird		L. Pihlak	28. 01. 1968
M. Unt	See maailm või teine *	H. Haravee		G. Sander	12. 06. 1966
A. Valton	Valtoniana *	E. Hermaküla		S. Peerna	12. 03. 1966
E. Vilde	Pisuhänd	K. Aluoja		V. Peil	26. 04. 1945
E. Vilde	Raudsed käed	K. Süvalep		M. Säre	04. 03. 1965
E. Vilde	Tabamata ime	E. Kaidu		V. Peil	25. 10. 1952
N. Virta	Hukkamõistetute vandenõu	E. Kaidu		V. Peil	07. 11. 1949
V. Višnevski	Esimene ratsavägi	A. Kaidu		V. Peil	03. 11. 1963
V. Višnevski	Unustamatu 1919	A. Poljakov		M. Dreifeld	12. 06. 1951
H. Wuolijoki	Põlev maa	A. Lauter		V. Peil	18. 09. 1955
T. Williams	Tallatud petuuniad	H. Haravee		L. Pihlak	10. 11. 1968
Ooperid, oratooriumid, kantaadid					
E. Aav	Vikerlased	U. Väljaots	J. Hargel	V. Peil	25. 12. 1955
E. d'Albert	Madalik	K. Süvalep	J. Hargel	M. Säre	17. 03. 1963
L. Auster	Mathommik *	I. Urbel	E. Kõlar	L. Pihlak	03. 05. 1970
J. S. Bach	Kohvikantaat	I. Urbel	J. Hargel	M. Säre	05. 05. 1963
V. Baumilas	Veronika	U. Väljaots	J. Hargel	V. Peil	27. 03. 1960
G. Bizet	Carmen	E. Uuli	R. Kursk	V. Peil	18. 01. 1945
		I. Urbel	E. Kõlar	G. Sander	20. 09. 1969

A. Borodin	Vürst Igor	K. Ird	J. Hargel	V. Peil	10. 09. 1948
A. Bush	Guajaana Johnny	K. Ird	J. Hargel	V. Peil	25. 12. 1963
A. Dargomõzski	Näkiheid	K. Ird	E. Kõlar	M. Säre	01. 11. 1969
L. Delibes	Lakmé	U. Väijaots	J. Hargel	V. Peil	08. 04. 1949
G. Donizetti	Don Pasquale	A. Rinne	J. Hargel	M. Säre	18. 11. 1960
I. Dzeržinski	Vaikne Don	U. Väijaots	A. Dolgušin	A. Lepik	20. 11. 1946
G. Ernesaks	Kosilased Mulgimaalt *	K. Ird	J. Hargel	G. Sander	17. 02. 1957
G. Ernesaks	Mari ja Mihkel *	K. Ird	J. Hargel	V. Peil	07. 11. 1947
G. Ernesaks	Pühajärv	K. Ird	J. Hargel	M. Säre	15. 05. 1960
G. Ernesaks	Tormide rand	K. Ird	J. Hargel	L. Pihlak	28. 03. 1965
G. Ernesaks	Tuleristsed	K. Ird	E. Kivilo	V. Peil	18. 04. 1947
Ch. W. Gluck	Orpheus ja Eurydike	K. Ird	J. Hargel	V. Peil	16. 10. 1949
Ch. Gounod	Faust	U. Väijaots	E. Kõlar	M. Säre	07. 04. 1968
E. Kapp	Tabamatu *	U. Väijaots	J. Hargel	V. Peil	29. 12. 1958
E. Kapp	Tasuleegid	U. Väijaots	E. Kõlar	G. Sander	18. 09. 1960
E. Kapp	Vabaduse laulik	U. Väijaots	A. Dolgušin	G. Sander	30. 12. 1953
Z. Kodály	János Háy seiklused	U. Väijaots	A. Regi	L. Pihlak	16. 01. 1965
R. Leoncavallo	Pajatsid	U. Väijaots	E. Kõlar	V. Peil	19. 03. 1961
P. Mascagni	Talupoja au	K. Ird	J. Hargel	V. Peil	29. 09. 1945
S. Moniuszko	Halika	K. Ird	J. Hargel	V. Peil	08. 11. 1950
W. A. Mozart	Armastuse aed	K. Ird	E. Kõlar	M.-L. Küla	21. 09. 1963
W. A. Mozart	Così fan tutte	J. Lükki	J. Hargel	V. Peil	12. 11. 1949
W. A. Mozart	Figaro pulm	A. Viner	A. Dolgušin	V. Peil	15. 03. 1953
W. A. Mozart	Võlulööb	U. Väijaots	J. Hargel	M. Säre	05. 05. 1963
		J. Roosaar	J. Hargel	V. Peil	15. 04. 1951
		E. Koppel	R. Altrov	A. Püümann	28. 03. 1970
				F. Matt	
		U. Väijaots	E. Kõlar	G. Sander	29. 03. 1959
		K. Ird	J. Hargel	M. Dreifeld	02. 05. 1950
		K. Ird	J. Hargel	V. Peil	26. 03. 1948
			A. Regi		

Autor	Teose pealkiri	Lavastaja	Dirigent	Kunstnik	Esietenduse kuupäev
E. Napravnik	Dubrovski	U. Väljaots	A. Dolgušin	A. Vardi	16. 04. 1954
O. Nicolai	Windsori lõbusad naised	K. Süvalep	J. Hargel	G. Sander	19. 12. 1965
L. Normet	Valgus Koordis *	U. Väljaots	A. Dolgušin	V. Peil	26. 03. 1955
V. Ojakäär	Kuningal on külm *	E. Kaidu	E. Kõlar	G. Sander	23. 09. 1967
H. Otsa	Paula pulm *	U. Väljaots	E. Kivilo	G. Sander	12. 03. 1967
H. Otsa	Tooma tohter *	U. Väljaots	E. Kivilo	G. Sander	12. 03. 1967
F. Poulenc	Inimhääl	H. Haravee	E. Kivilo	M. Säre	21. 05. 1967
S. Prokofjev	Kihlus kloostriks	K. Ird	E. Kõlar	G. Sander	04. 05. 1962
G. Puccini	Boheem	U. Väljaots	A. Dolgušin	A. Vardi	31. 05. 1952
G. Puccini	Madame Butterfly	A. Rinne	R. Kursk	V. Peil	28. 01. 1949
		U. Väljaots	A. Dolgušin	V. Peil	14. 09. 1952
G. Puccini	Tosca	A. Rinne	E. Kõlar	M. Säre	22. 11. 1964
		A. Rinne	R. Kursk	V. Peil	14. 06. 1945
		I. Urbel	E. Kivilo	G. Sander	24. 04. 1969
N. Rimski-Korsakov	Maiöö	O. Moraljov	J. Hargel	V. Peil	30. 03. 1952
G. Rossini	Sevilla habemeajaja	A. Rinne	J. Hargel	A. Lepik	22. 01. 1946
B. Smetana	Müüdnud mõrsja	K. Ird	J. Hargel	V. Peil	07. 01. 1950
				M. Lõhmus	
D. Sostakovitš	Katerina Izmailova	K. Ird	E. Kõlar	L. Pihlak	19. 10. 1966
E. Tamberg	Kuupaisteooratorium *	V. Panso	E. Kõlar	G. Sander	17. 02. 1963
E. Tamberg	Raudne kodu	K. Ird	E. Kõlar	L. Pihlak	09. 12. 1967
V. Tormis	Luigeland *	K. Ird	E. Kõlar	G. Sander	20. 04. 1966
V. Tormis	Meestelaulud *	K. Ird	H. Sirmais	G. Sander	20. 04. 1966
P. Tšaikovski	Jevgeni Onegin	K. Ird	J. Hargel	M. Dreifeld	30. 09. 1950
				L. Rull	
P. Tšaikovski	Jolanthe	U. Väljaots	J. Hargel	M. Dreifeld	15. 12. 1951
P. Tšaikovski	Kuldkingakesed	U. Väljaots	A. Dolgušin	V. Peil	18. 05. 1958

P. Tšaikovski	Padaemand	K. Ird A. Viner	R. Kursk A. Dolgušin	V. Peil V. Peil G. Sander	12. 04. 1946 14. 06. 1953
G. Verdi	Aida	E. Uuli U. Väljaots	R. Kursk J. Hargel	V. Peil G. Sander	30. 05. 1947 25. 11. 1961
G. Verdi	Othello	K. Ird U. Väljaots	A. Dolgušin	A. Vardi G. Sander	27. 06. 1956
G. Verdi	Rigoletto	U. Väljaots	A. Dolgušin	A. Vardi	24. 01. 1953
G. Verdi	Traviata	H. Haravee	E. Kivilo	S. Peerna	04. 12. 1966
C. M. v. Weber	Nõidkütt	U. Väljaots	A. Dolgušin E. Kõlar	A. Vardi G. Sander	14. 12. 1954 22. 11. 1957

Operetid, muusikalised komöödiad, muusikalid, laulumängud

P. Abraham	Havai lill	K. Ird	A. Regi	V. Peil	11. 06. 1947
A. Aleksandrov	Pulmad Malinovkas	P. Mägi	J. Hargel	V. Peil	10. 03. 1951
E. Arto	Rummu Jüri	U. Väljaots	J. Hargel	G. Sander	17. 10. 1954
L. Normet					
R. Benatzky	Kolm musketäri	K. Ird	R. Kursk	A. Pilar A. Lepik	14. 12. 1945
N. Bogoslavski	Üksteist tundmatut	E. Kaidu	A. Regi	A. Lepik	04. 11. 1947
I. Dunajevski	Klouni poeg	V. Peresvetova	J. Hargel	G. Sander	22. 09. 1951
I. Dunajevski	Vaba tuul	E. Kaidu	A. Regi	A. Pilar	22. 10. 1948
A. Eichenwald	Tubakakapten	O. Moraljov	J. Hargel	L. Kokamägi	12. 09. 1952
L. Fall	Lõbus talupoeg	K. Aluoja	J. Hargel	A. Lepik	12. 04. 1945
O. Feltsman	Õhuloss	E. Kaidu	A. Regi	V. Peil	07. 03. 1950
R. Friml	Rose-Marie	K. Ird	A. Regi	V. Peil	07. 05. 1946
U. Hadžibekov	Rändkaupmees	U. Väljaots	J. Hargel	A. Vardi	17. 10. 1953
R. Hadžijev	Kuuba — mu arm	E. Kaidu	L. Tauts V. Viru	L. Pihlak	27. 02. 1966

Autor	Teose pealkiri	Lavastaja	Dirigent	Kunstnik	Esietenduse kuupäev
F. Hervé	Mam'zelle Nitouche	U. Väljaots	J. Hargel	G. Sander	27. 05. 1957
D. Kabalevski	Kevad laulab	H. Haravee	V. Viru	M. Säre	16. 02. 1964
I. Kálmán	Kuradiratsur	U. Väljaots	V. Viru	E. Alberg	10. 12. 1950
I. Kálmán	Mariza	U. Väljaots	V. Viru	V. Peil	05. 06. 1955
I. Kálmán	Montmartre'i kannike	U. Väljaots	J. Hargel	V. Peil	31. 12. 1948
I. Kálmán	Silva	U. Väljaots	A. Regi	V. Peil	17. 01. 1947
A. Kitzberg/Ed. Oja	Rätsep Ohk	K. Ird	J. Hargel	G. Sander	20. 01. 1962
B. Körver	Ainult unistus *	E. Kaidu	J. Hargel	G. Sander	23. 10. 1955
B. Körver	Laaneliil *	E. Kaidu	E. Kölar	G. Sander	27. 12. 1959
B. Körver	Mees pisuhännaga *	E. Kaidu	V. Viru	M.-L. Küla	25. 02. 1968
B. Körver	Teie soov, palun? *	E. Kaidu	E. Kölar	M. Säre	10. 06. 1962
B. Körver	1000 meetrit armastust *	E. Kaidu	E. Kölar	G. Sander	12. 06. 1965
G. Masanetz	Kellel on raha vaja	E. Kaidu	J. Hargel	M. Säre	24. 05. 1959
J. Miljutin	Rahutu õnn	E. Kaidu	A. Regi	V. Peil	16. 09. 1949
C. Millöcker	Gasparone	G. Kilgas	J. Hargel	G. Sander	07. 03. 1954
P. Hacks	Iilus Helena	G. Rüger	L. Tauts	J. Heidenreich	18. 05. 1969
J. Offenbach			V. Viru		
J. Offenbach	Pariisi elu	U. Väljaots	V. Viru	G. Sander	12. 04. 1964
R. Planquette	Corneville'i kellad	U. Väljaots	V. Viru	M. Dreifeld	20. 10. 1951
R. Päts	Meie küla poisid *	K. Ird	E. Kölar	M. Säre	31. 12. 1966
H. Visnapuu					
F. Raymond	Mask sinises	U. Väljaots	J. Hargel	G. Sander	28. 09. 1958
A. Rjabov	Nupukas armunu	U. Väljaots	J. Hargel	G. Sander	24. 03. 1956
S. Romberg	Kõrvelaul	U. Väljaots	A. Regi	V. Peil	02. 05. 1948
V. Solovjov-Sedci	Kõige kallim	A. Viner	J. Hargel	A. Vardi	19. 04. 1953
J. Strauss	Mustlasparun	K. Ird	V. Viru	M. Säre	06. 10. 1968

J. Strauss	Nahkhiir	U. Väljaots	J. Hargel	V. Peil	02. 12. 1949
N. Strelnikov	Orjatar	U. Väljaots	J. Hargel	G. Sander	15. 11. 1952
A. Söber	Ristuvad teed *	K. Ird	E. Kõlar	V. Peil	30. 12. 1957
Ü. Vinter	Oli kevad, suvi, sügis *	K. Ird	V. Viru	L. Pihlak	18. 10. 1969

Balletid

A. Adam	Giselle	I. Urbel	J. Hargel	V. Peil	06. 05. 1949
B. Assafjev	Bahtšissarai pürskkaev	A. Selest	E. Kõlar	M. Säre	17. 06. 1970
L. Auster	Romeo, Julia ja pimedus *	I. Urbel	J. Hargel	G. Sander	30. 12. 1950
L. Auster	Tiina	Ü. Vilimaa	E. Kõlar	M. Säre	03. 05. 1970
R. Drigo	Balletiminiatuurid	I. Urbel	E. Kõlar	G. Sander	16. 03. 1958
C. Pugny	Esmeralda	A. Ozoliņš	E. Kõlar	G. Sander	16. 01. 1966
R. Glier		I. Urbel	J. Hargel	A. Vardi	31. 03. 1957
R. Glier	Vaskratsanik	I. Urbel	A. Dolgušin	V. Peil	21. 12. 1952
E. Griegi muusika	Peer Gynt	I. Urbel	J. Hargel	G. Sander	30. 06. 1959
P. L. Hertel	Asjatu ettevaatus	V. Zaitseva	V. Viru	G. Sander	26. 02. 1970
F. Jarullin	Surale	I. Urbel	A. Dolgušin	V. Peil	11. 09. 1954
E. Kapp	Kalevipoeg	I. Urbel	J. Hargel	V. Peil	30. 04. 1950
J. S. Bach	<i>Kontrastid I</i>	Ü. Vilimaa		M. Säre	07. 12. 1967
J. S. Bach	Kontsert valges				
M. Ravel	Kontsert mustas				
H. Brubeck	Hispaania rapsoodia				
	Džäss				

Autor	Teose pealkiri	Lavastaja	Dirigent	Kunstnik	Esietenduse kuupäev
	<i>Maailid (Kontrastid II)</i>	Ü. Vilimaa		M. Säre	30. 11. 1969
C. Debussy	Impressioon				
C. Saint-Saëns	Surmatants				
K. Yamada	Pärlipüüdjad				
E. Rodgers jt.	Chicago	I. Urbel	J. Hargel	G. Sander	13. 06. 1964
A. Melikov	Legend armastusest <i>Muinasjutud</i>	Ü. Vilimaa	E. Kõlar	M. Säre	10. 03. 1969
I. Stravinski	Ööbik				
P. Dukas	Võluri õpilane				
B. Bartók	Puuprints				
L. Nielsen	Lakšmi	I. Urbel	J. Hargel	V. Tugi L. Rull	06. 02. 1955
N. Peiko	Oriéans'i neitsi	I. Urbel	J. Hargel	G. Sander	30. 12. 1962
S. Prokofjev	Romeo ja Julia	I. Urbel	J. Hargel	P. Linzbach	09. 07. 1946
S. Rahmaninov	Paganini	I. Urbel		M. Säre	05. 05. 1963
N. Rimski-Korsakov	Seherezade	I. Urbel	J. Hargel	M. Dreifeld	15. 12. 1951
J. Strauss	Ilusal sinisel Doonaul	I. Urbel	E. Kõlar	G. Sander	09. 05. 1965
I. Stravinski	Ööbik	Ü. Vilimaa	E. Kõlar	M. Säre	21. 05. 1967
R. Sugár	Mere tütar	I. Urbel	E. Kõlar	G. Sander	09. 05. 1965
E. Tamberg	Ballett-sümfoonia *	U. Väljaots	E. Kõlar	G. Sander	18. 09. 1960
P. Tšaikovski	Itaalia capriccio	I. Urbel	J. Hargel	J. Täpsi	06. 02. 1955
P. Tšaikovski	Pähklipureja	I. Urbel	A. Dolgušin	G. Sander	04. 12. 1955
M. Tšulaki	Kahe isanda teener	I. Urbel	J. Hargel	I. Urbel	24. 03. 1948
E. Tubin	Kratt	I. Urbel	A. Regi	G. Sander	
Ü. Vinter	Kevade *	I. Urbel	E. Kõlar	G. Sander	10. 06. 1961
			E. Kõlar	G. Sander	04. 02. 1967

Laste näidendid

A. Gaidar	RSN	H. Haravee	L. Pihlak	28. 12. 1968
J. Karnauhova	Helepunane lilleke	E. Kaidu	V. Peil	08. 11. 1951
A. Kitzberg	Kuri kuningatütar	G. Kilgas	A. Vardi	15. 01. 1956
O. Luts	Nukitsamees	H. Haravee	L. Pihlak	30. 03. 1969
L. Makarjev	Saabastega kass	I. Tammur	V. Peil	03. 02. 1946
S. Diilin	Naeris	H. Peep	G. Sander	26. 11. 1953
P. Maljarevski	Kaksteist kuud	K. Ird	V. Peil	26. 12. 1946
P. Ajedonitski	Kassi maja	K. Ird	S. Peerna	14. 01. 1968
S. Marsšak	Jänes Ninatark	G. Kilgas	L. Rull	15. 06. 1952
S. Mihhalkov	Lõbus unenägu	K. Ader	A. Pilar	26. 12. 1948
S. Mihhalkov	Sombreero	G. Kilgas	G. Sander	01. 06. 1960
A. A. Milne	Karupoeg Puhh	R. Agur	L. Pihlak	16. 11. 1969
V. Peil	Alati valmis *	B. Mikkal	V. Peil	10. 04. 1955
M. Surinova	Külmataat	A. Kallas	V. Peil	19. 12. 1954
J. Svarts	Lumekuninganna	I. Tammur	A. Pilar	01. 04. 1945
V. Švemberger	Tütarlaps ja karu	E. Kaidu	G. Sander	22. 05. 1951
G. Vladõtsina	Imekaunis Vassillissa	O. Liigand	V. Peil	06. 04. 1950
O. Netsajeva		P. Matvel	G. Sander	04. 12. 1947
			A. Lomp	
E. Kapp	Talvemuinasjutt *	U. Väijaots	G. Sander	28. 10. 1958
G. Kompanejets	Hunt ja 7 kitsetalle	I. Urbel	L. Rull	12. 03. 1950
I. Polski	Tare-tareke	K. Süvalep	M. Säre	11. 02. 1962
R. Päts	Kaval-Ants ja Vanapagan *	E. Raiste	M. Säre	31. 12. 1965
J. Soloduhho	Meistrite linn *	K. Süvalep	V. Peil	02. 12. 1962
I. Morozov	Doktor Ai-ai	K. Ird	G. Randla	08. 02. 1969
		I. Urbel	G. Sander	28. 04. 1968

Laste ooperid ja balletid

E. Kapp	Talvemuinasjutt *	U. Väijaots	E. Kõlar	28. 10. 1958
G. Kompanejets	Hunt ja 7 kitsetalle	I. Urbel	A. Regi	12. 03. 1950
I. Polski	Tare-tareke	K. Süvalep	V. Viru	11. 02. 1962
R. Päts	Kaval-Ants ja Vanapagan *	E. Raiste	E. Kõlar	31. 12. 1965
J. Soloduhho	Meistrite linn *	K. Süvalep	E. Kõlar	02. 12. 1962
I. Morozov	Doktor Ai-ai	K. Ird	E. Kivilo	08. 02. 1969
		I. Urbel	E. Kivilo	28. 04. 1968

RAT «VANEMUISE» JUUBELIHOAJA REPERTUAAR

A. Eelmiste aastate lavastused

Suur maja

Sõnalavastused

- R. Parve «Pimedus tähendab ööd»
K. Süvalep «Vasikatants»
J. Smuul «Kihnu Jõnn»
M. Unt «Phaethon, Päikese poeg»
P.-E. Rummo «Tuhkatriinumäng»
A. Liives, Ü. Vinter «Oi-oi-oi-oi oinalugu»
L. Leonov «Tuisk»
A. Štein «Leskmees»
J. Rainis «Joosep ja tema vennad»
B. Brecht «Švejk Teises maailmasõjas»
B. Brecht, K. Weill «Kolmekrossiooper»
A. Miller «Saalemi nõiad»

Ooperid

- V. Ojakäär «Kuningal on külm»
V. Tormis «Luigeland», «Meestelaulud»

- L. Auster «Maihommik»
S. Prokofjev «Kihlus kloostriis»
A. Bush «Guajaana Johnny»

- G. Bizet «Carmen»

- G. Puccini «Tosca»

- G. Verdi «Rigoletto»

- G. Verdi «Traviata»

- W. A. Mozart «Armastuse aed»

Operetid, muusikalid

- Ü. Vinter, J. Saar «Oli kevad, suvi, sügis»
R. Päts, H. Visnapuu «Meie küla poisid»

- A. Kitzberg, Ed. Oja «Rätsep Õhk»
R. Hadžijev «Kuuba — mu arm»
P. Hacks, J. Offenbach «Ilus Helena»
J. Strauss «Mustlasparun»

Balletid

- L. Auster «Romeo, Julia ja pimedus»
Ü. Vinter «Kevade»

Balletiõhtu «Kontrastid»:

- J. S. Bach «Kontsert valges»
J. S. Bach «Kontsert mustas»
M. Ravel «Hispaania rapsoodia»
H. Brubeck «Džass»

Balletiõhtu «Muinasjutud»:

- I. Stravinski «Õöbik»
P. Dukas «Võluri õpilane»
B. Bartók «Puuprints»

Balletiõhtu «Maalid»:

- C. Debussy «Impressioon»
C. Saint-Saëns «Surmatants»
K. Yamada «Pärilpüüdjad»
E. Rodgers jt. «Chicago»
A. Adam «Giselle»

Väike maja

Sõnalavastused

- A. H. Tammsaare «Kärbes» (K. Süvalepa dramatiseering)
H. Raudsepp «Roosad prillid»
H. Raudsepp «Mikumärdi»
A. Kitzberg «Laseb käele suud anda»
S. Delaney «Mee maik»
B. Thomas «Charley tädi» (M. Undi töötlusel)
Molière «Naiste kool»

Balletid

P. Hertel «Asjatu ettevaatus»

Lasteetendused

O. Lutsu näidend «Nukitsamees»

A. A. Milne'i näidend «Karupoeg Puhh»

J. Soloduhho ooper «Meistrite linn»

I. Morozovi ballett «Doktor Ai-ai-ai»

B. Uuslavastusi

Sõnalavastused

P. Kuusberg «Südasuvi 1941» (M. Undi ja E. Hermaküla instse-
neering)

A. Liives «Südameatakk»

L. Koidula «Säärane mulk»

A. Stein «Viimne paraad»

L. Andrejev «Mees, kes saab kõrva-
kiile»

I. Madách «Inimese tragöödia»

Ooperid

E. Tubin «Barbara von Tisenhusen»

S. Prokofjev «Önnemängija»

Muusikalid

B. Kõrver, U. Laht «Kapsad ja kunin-
gad»

Balletid:

Balletiõhtu «Minaatuurid»:

C. Debussy «Fauni pärastlõuna»

S. Prokofjev «Klassikaline sümfoo-
nia»

R. Strauss «Till Eulenspiegel»

R. Strauss «Don Juan»

Balletiõhtu «Kontrastid III»

Lasteetendused

A. Kitzberg «Saabastega kass»

- Eesti Nõukogude Teater. [Almanahh.] Tln., ENSV Teatriüh., 1955—1963.
1. 1955. 254 lk., illustr., 6 l. illustr.
 2. 1956. 303 lk., illustr., 4 l. illustr.
 3. 1957. 256 lk., illustr., 4 l. illustr.
 4. 1959. 160 lk., illustr., 16 l. illustr.
 5. 1962. 200 lk., illustr., 16 l. illustr.
 6. 1963. 324 lk., illustr., 8 l. illustr.
- Eesti nõukogude teater. 1940—1960. Tln., ENSV Teatriüh., 1960. 151 lk., 81 l. illustr.
- Hansen, L. «Vanemuise» radadelt. Mälestusi teatri teelt. Tln., ERK, 1960. 206 lk., illustr., 1 l. portr.
- Ird, K. Ceterum censeo ehk jahedate suvede jutte. Tln., «Eesti Raamat», 1965. 398 lk.
- Kask, K. Shakespeare eesti teatris. Tln., ERK, 1964. 274 lk., illustr., 12 l. illustr. (ENSV Teatriüh. ENSV TA Ajaloo Inst.).
- Kask, K. Esimene hooaeg. 1940/41. Tln., «Eesti Raamat», 1970. 104 lk., 12 l. illustr. (ENSV TA Ajaloo Inst. ENSV Teatriüh.).
- Kask, K. Teatritegijad, alustajad. Eesti teatrilugu ∞ —1917. Tln., «Eesti Raamat», 1970. 262 lk., 24 l. illustr.
- Matt, F. Eesti teatri lavapilt. Tln., «Kunst», 1969. 180 lk., illustr., 49 l. illustr.
- Möldre, M. Eesriie avaneb. Tln., ERK, 1963. 380 lk., 12 l. illustr.
- Põldmäe, R. Koidula teater. Tln., ENSV Teatriüh., 1963. 95 lk., illustr., 1 l. portr.
- Teatrimärkmeid. Tln., ENSV Teatriüh., 1963—1964.
- 1961—62. 1963. 148 lk., illustr.
 - 1962—63. 1964. 303 lk., illustr.
- Teatrimärkmik. Tln., ENSV Teatriüh., 1966 —
- 1963—64. 1966. 304 lk., illustr.
 - 1964—65. 1967. 340 lk., illustr.
 - 1965—67. 1969. 527 lk., illustr.
- Tormis, L. Eesti balletist. Tln., «Eesti Raamat», 1967. 227 lk., illustr., 32 l. illustr.
- Tööpunalipu Ordeniga Eesti NSV Riiklik Akadeemiline Teater «Vanemuine». [Koost. ja toim. E. Kampus.] Trt., 1966. 28 lk., illustr.
- Türk, E. Sinilindu püüdmas Teatrimälestusi. Tln., ERK, 1964. 431 lk., 16 l. illustr.
- «Vanemuise» ballett. [Toim. M. Säre ja Ü. Vilimaa. Trt., 1969.] 12 l. illustr.
- Aarma, R. Kiievi kohtumisi. — «Rahva Hää!», 1957, 14. juuli.
- Aassalu, H. «Vanemuise» uus balletietendus. Eduard Tubina «Krati» esitenduse puhul — «Edasi», 1961, 25. juuni.
- Allik, J. Ilulüügid, illusioonid ja teatri tõde [Studiost.] — «Tartu Riiklik Ülikool», 1968, 7. juuni

- Andresen, N. Igavene inimene. — «Kultuur ja Elu», 1963, nr. 5, lk. 36—38.
- Aumere, H. Kiiduväärt samm. [«Kihlus kloostri» lavastuse kohta.] — «Tartu Riiklik Ülikool», 1962, 29. juuni.
- Bleive, J. «Vanemuine» laiendab ampluaad. — «Edasi», 1969, 30. märts.
- Dmohovski, R. Möödunud teatrihooajast ja repertuaarivalikust. — «Edasi», 1963, 21. juuli.
- «Edasi» ankeet. Teatrisõbrad ütlesid oma arvamuse. — «Edasi», 1961, 14. mai.
- Esmakordne, edaspidi traditsiooniline. [Konverentsist «Teater ja publik.»] — «Sirp ja Vasar», 1968, 24. mai.
- Feldbach, J. Noorte lavajõudude kasvatamisest. Mõtteid viimastelt etendustelt RT «Vanemuises». — «Edasi», 1952, 8. juuni.
- Feldbach, J. Pilk hooaja sõnalavastustele. — «Edasi», 1958, 16. juuli.
- Halliste, J. Traditsioon jätkub. — «Edasi», 1964, 17. mai.
- Halliste, J. Teatrikülastajate konverents peeti ära. — «Edasi», 1966, 28. sept.
- Heintare, A., Kivilo, V. ja Tormis, L. «Vanemuine» mitmest aspektist. — «Sirp ja Vasar», 1963, 17. mai.
- Järv, A. Pääsukestest juulini. Draamast «Vanemuises» möödunud hooajal. — «Edasi», 1962, 1. juuli.
- Järv, A. 93. hooaeg. Draama. — «Edasi», 1963, 7. ja 14. juuli.
- Järv, A. RAT «Vanemuine». 96. hooaeg. Draama. — «Edasi», 1966, 10. juuli.
- Järv, A. Eesti teatri juubeli eel. — «Sirp ja Vasar», 1968, 9. aug.
- Kaalep, S. Loorberite petliku varju taga. — «Noorte Häälel», 1953, 10. jaan.
- Kalm, Ü. Kuidas maarahvas teatris käib. — «Edasi», 1965, 6. juuni.
- Kanarbik, E. Enne ja nüüd. Millest kõneleb statistika «Vanemuise» külasatavusest. — «Eesti NSV Teatrid», 1959, nr. 3, lk. 34—37.
- Kask, K. «Vanemuise» kiri Leningradist. — «Noorte Häälel», 1965, 16. nov.
- Kask, K. Eesti teater Leningradi laval. — «Kodumaa», 1965, 24. nov.
- Kask, K. Pärast Leningradi. Teatrikuu 1965. Veel üks «Vanemuise» kiri. — «Noorte Häälel», 1965, 27. nov.
- Kask, S. Vahtangov ja «Rätsep Õhk». — «Tartu Riiklik Ülikool», 1962, 16. veebr.
- Krigul, T. RT «Vanemuise» 1945/46. a. hooaeg. — «Looming», 1946, nr. 7/8, lk. 948—952.
- Kruus, O. Teatri kõnelus vaatajaga. Kiri «Vanemuisest». — «Rahva Häälel», 1963, 3. veebr.
- Kui pikk on raadius? — «Sirp ja Vasar», 1961, 13. okt.
- Kään, H. ... ja kõigest kokku [RAT «Vanemuise» lõppenud hooajast 1967/68.] — «Edasi», 1968, 30. juuni.
- Lamp, E. Operetikostüüm «Vanemuises» sõjajärgseil aastail. — «Kunst», 1961, nr. 3, lk. 14—19.
- Laur, G. Lisamärkusi möödunud hooaja muusikalavastustele. — «Edasi», 1960, 14. aug.
- Laur, G. Teatrikülastajate konverents. — «Edasi», 1963, 20. sept.
- Lavastuste arutelult. — «Sirp ja Vasar», 1960, 2. sept.
- Lehtmets, T. RAT «Vanemuine». 96. hooaeg. Voos, nagu olema peab. — «Edasi», 1966, 10. juuli.
- Leontovskaja, T. Suure kunsti väike kolle. — «Edasi», 1960, 3. apr.
- Levin, S. Märkmeid «Vanemuise» külalisetenduste kohta. — «Sirp ja Vasar», 1961, 14. juuli.
- Liivik, O. Sisukad päevad «Vanemuises». — «Sirp ja Vasar», 1967, 17. märts.
- Malm, J. «Vanemuise» etenduste arutelult. — «Sirp ja Vasar», 1964, 13. nov.
- Meri, L. Kaheksakümne viies hooaeg. — «Sirp ja Vasar», 1954, 10. sept.

- Meri, L. Traditsioonid ja tänapäev. — «Sirp ja Vasar», 1955, 8. juuli.
- Nagelmaa, A. ja Trass, H. «Vanemuise» möödunud hooaega meenutades. — «Looming», 1957, nr. 8, lk. 1252—1260.
- Nagelmaa, A. Mida teater suutis pakkuda? [RAT «Vanemuine». 97. hooaeg.] — «Edasi», 1967, 25. juuni.
- Nagelmaa, A. «Vanemuise» 99. hooaeg. Sõnalavastuste poolelt. — «Edasi», 1969, 13. juuli.
- Normet, L. RT «Vanemuise» muusikalavastustest. — «Õhtuleht», 1954, 6. mai.
- Ojamaa, M. «Vanemuise» ankeet. — «Edasi», 1966, 2. okt.
- Ojamaa, M. Statistika kinnitab, et... — «Edasi», 1967, 5. märts.
- Ojamaa, M. Kes käivad «Vanemuises»? — «Edasi», 1969, 30. märts.
- Pissarevski, A. Dispuudi žanrist ehk paar korda «Vanemuises». — «Edasi», 1966, 2. juuli.
- Rebane, M. Väikerahvaste esindajad «Vanemuises». — «Edasi», 1968, 9. apr.
- Regi, A. Poolteist kuud suures majas. — «Edasi», 1968, 21. jaan.
- Sahnovski-Pankejev, V. Esimese tutvuse muljed. Kui «Vanemuine» oli Leningradis. — «Rahva Hää!», 1965, 1. dets.
- Siig, O. Konverents «Vanemuises». — «Edasi», 1968, 22. mai.
- Simonov, R. Teater «Vanemuine». — «Edasi», 1956, 25. dets.
- Tamberg, K. Teatri argipäev. — «Edasi», 1955, 23. dets.
- Tamberg, K. «Vanemuine» dekaadi eel. — «Edasi», 1956, 23. nov.
- Tamberg, K. Mõtteid ooperi olevikust ja tulevikust. — «Rahva Hää!», 1969, 23. veebr.
- Teatritegelased tutvuvad «Vanemuisega». — «Sirp ja Vasar», 1967, 10. veebr.
- Toomla, J. RT «Vanemuise» lavastuste arutelu [Moskva dekaad.] — «Edasi», 1956, 25. dets.
- Tormis, L. Tähelepaneliku publiku ees [Kiievi etendused.] — «Sirp ja Vasar», 1957, 12. juuli.
- Tormis, L. ja Kivilo, V. Rahvamuistendid muusikas ja tantsukeeles. — «Sirp ja Vasar», 1961, 23. juuni.
- Tormis, L. Uus tõlge, uus tõlgitsus. [«Häda mõistuse pärast» lavastuse kohta.] — «Sirp ja Vasar», 1963, 19. juuli.
- Trass, H. Väike tagasivaade. Möödunud hooaja muusikalavastustest RT «Vanemuises». — «Edasi», 1958, 5. aug.
- Tõnisson, M. 7 päeva «Vanemuises». — «Kodumaa», 1965, 10. nov.
- Utt, O. Pilk «Vanemuise» teatrihooaega. Teatrikiri Tartust. — «Looming», 1956, nr. 8, lk. 2079—2085.
- Utt, O. Kindlustada saavutatud edu. Pilk lõppenud teatrihooajale. — «Edasi», 1957, 29. juuni.
- Utt, O. Kahe hooaja vahel. — «Edasi», 1959, 9. aug.
- Valter, M. ja Kivilo, V. «Vanemuise» ütlemisi ja ütlemisi «Vanemuisest». [Külalisetenduste puhul Tallinnas.] — «Noorte Hää!», 1962, 4. nov.
- «Vanemuise» 97. hooaja arutelu. — «Sirp ja Vasar», 1967, 30. juuni.
- «Vanemuise» hooaeg hindamisel. — «Sirp ja Vasar», 1968, 21. juuni.
- Vellerand, L. «Vanemuine». — «Sirp ja Vasar», 1967, 27. okt.

Государственный орден Трудового Красного Знамени театр «Ване-
муине». (Обзор). Тарту, 1965. 26 с. с илл.

Ирд, К. Постараемся поймать чудо. Статьи о театре. Л., «Искусство»,
1967. 322 с., 1 л. портр.

Театр сегодня. (Сост. М. Вальтер). Таллин, Эст. театр. о-во, 1965. 32 с.
с илл.

Апостолов, С. В Тарту. (О театре «Ванемуйне») — «Театр», 1962, № 2, с. 189—191.

Афанасьев, Д. Фестиваль «Прибалтийская театральная Весна». 2. Театры и спектакли. — «Ленинская правда», 1956, 10 и 17 июня.

Бачелис, Т. Связь времен. (Пьесы В. Шекспира «Антоний и Клеопатра» и «Мера за меру» в театрах Эстон. ССР) — «Театр», 1956, № 1, с. 84—97.

Бачелис, Т. Живой противник. А. Лаутер в роли городничего. (О творчестве актера эстон. театра «Ванемуйне»). — «Театр», 1956, № 11, с. 96—101.

Бровкин, В. «Леа». (О постановке пьесы Ю. Смуула в театре «Ванемуйне»). — «Театр», 1960, № 10, с. 48—50.

Бушин, В. В маленькой республике в небольшом городе. (О творческой жизни коллектива театра «Ванемуйне»). — «Дружба народов», 1968, № 9, с. 223—225.

Бушин, В. Одно из важнейших призваний искусства. (Роль культуры в процессе сближения советских соц. наций. Также о театре «Ванемуйне»). — «Молодость Сибири» (Новосибирск), 1969, 12 июня.

Валин, И. Тарту. Театр «Ванемуйне». — «Сов. Латвия», 1967, 12 февр. «Ванемуйне» справляет новоселье. (С декады посвящ. открытию нового здания театра). — «Сов. культура», 1967, 19 дек.

Васильев, И. «Еще раз о «Ванемуйне». (О творческой жизни коллектива театра). — «Театр», 1967, № 12, с. 28—36.

Гаевский, В. «Кориолан» у Каарела Ирда. — В кн.: «Шекспировский сборник». 1967. М. Всерос. театр. о-во, 1968, с. 307—309.

Головащенко, Ю. Театр ищущий. (С гастролей театра «Ванемуйне» Ленинград). — «Вечерний Ленинград», 1965, 18 нояб.

Головащенко, Ю. Театр ищущий. (С гастролей театра «Ванемуйне»). — «Лит. газ.», 1967, 5 апр., с. 3.

Дашичева, А. Школа мастерства. Заметки о музыкальном театре и его актерах. (Также о театре «Ванемуйне»). — «Сов. культура», 1963, 30 июля.

Дашичева, А. Добрый бог песни. (К гастролям театра «Ванемуйне». Москва). — «Театр. жизнь», 1967, № 12, с. 26—27.

Джафаров, Дж. О большом театре в маленьком городе. (Театр «Ванемуйне». Беседа с руководителем группы азербайдж. искусствоведов, посетивших Тарту Дж. Джафаровым). Записала С. Сильвестрова. — «Молодежь Азербайджана», 1967, 9 февр.

Дунина, С. Правда романтики. (Пьеса Э. Таммлаана «Железный дом» в Тартуском театре «Ванемуйне» к гастролям в Москве). — «Сов. культура», 1956, 15 дек.

Дунина, С. Такой театр в Тарту. — «Известия», 1966, 14 окт., 13 окт. (Моск. вечерний выпуск).

Дунина, С. Поэтическая простота. (Гастроли театра «Ванемуйне» Москва). — «Известия», 1967, 11 апр.

Жукова, Л. Железный дом». (Пьеса Э. Таммлаана в эстон. театре «Ванемуйне». К гастролям в Риге). — «Сов. Латвия», 1956, 1 июня.

Жукова, Л. Верность теме. (К гастролям тартуского театра «Ванемуйне». Москва). — «Сов. культура», 1967, 18 апр.

Заватин, Б. Семь дней в театре Каарела Ирда. (О спектаклях театра «Ванемуйне»). — «Сов. Молдавия», 1967, 23 июня.

Заринь, Я. Эстонский театр играет Райниса. (Трагедия «Иосиф и его братья» в театре «Ванемуйне»). — «Сов. Латвия», 1966, 5 июня.

Зорин, М. Праздник четырех республик. (К итогам фестиваля «Прибалтийская театральная Весна»). — «Театр», 1956, № 8, с. 79—86.

Игнатьева, М. и Маркулан, Я. Что покажут театры республики. К декаде Эстон. искусства и литературы в Москве. — «Сов. культура», 1956, 29 нояб.

Игнатьева, М. Весело, живо, остроумно. (О творческой деятельности

тартуского театра «Ванемуйне». К гастролям в Москве). — «Сов. культура», 1956, 22 дек.

Иноземцева, Г. Создавая «Симфонию движений...» (Комический балет Ю. Винтера «Весна» в театре «Ванемуйне»). — «Сов. культура», 1967, 7 сент.

Калиненко, О. Культура театра. (О театральной культуре ЭССР). — «Театр», 1963, № 4, с. 79—83.

Капитайкин, Э. Тартуские университеты. (К гастролям в Ленинграде). — «Смена» (Ленинград), 1965, 18 нояб.

Кирепе, Л. и Кырвитс, Х. Государственный театр «Ванемуйне». — В кн.: «Театры Советской Эстонии». Таллин, Эстгосиздат, 1956, с. 115—132.

Крымова, Н. Что такое «Ванемуйне». — «Театр», 1959, № 3, с. 66—77.

Крымова, Н. «Чайка». (Пьеса А. П. Чехова в театре «Ванемуйне»). — «Театр», № 2, с. 78—79.

Левтонова, О. Не боясь неизведанных дорог. (Опера В. Оякяэра «Король холодно» в театре «Ванемуйне»). — «Сов. культура», 1967, 12 дек.

Леонтовская, Т. Театр высокого синтеза. — «Сов. музыка», 1960, № 5, с. 100—103.

Леонтовская, Т. Новые постановки театра «Ванемуйне». (Опера Х. Глюка «Орфей и Эвридика» и «Балет-симфония» Э. Тамберга). — «Муз. жизнь», 1960, № 20, с. 6—7.

Леонтовская, Т. Успешный дебют. (Опера «Лебединый полет» и хоровой цикл «Мужские песни» В. Тормиса в театре «Ванемуйне»). — «Муз. жизнь», 1966, № 24, с. 17—19.

Леонтовская, Т. «Джонни из Гвианы». (О постановке оперы А. Буша в театре «Ванемуйне»). — «Муз. жизнь», 1970, № 5, с. 17—18.

Лордкипанидзе, Н. и Герасимова, Т. Театр и город. (О работе эстон. театра «Ванемуйне»). — «Известия», 1965, 21 апр., 24 апр. (Моск. вечерний выпуск).

Марков, П. Театры Эстонии. (Также о театре «Ванемуйне»). — «Огонек», 1956, № 12, с. 30—36.

Маркулан, Я. На эстонских сценах. (Театральное обозрение). — «Сов. культура», 1958, 27 февр.

Маркулан, Я. Театральное путешествие. (Также о театре «Ванемуйне»). — «Парус», 1958, с. 415—428.

Маркулан, Я. Город и его театр. — «Сов. культура», 1958, 19 авг.

Маркулан, Я. Пробуждение. Леа. (К постановке пьесы Ю. Смуула «Леа» в театре «Ванемуйне»). — «Сов. культура», 1960, 14 мая.

Маркулан, Я. Театральные Весны Прибалтики. (Также о постановке пьесы Э. Таммлаана «Железный дом»). — «Дружба народов», 1960, № 6, с. 196—204.

Маркулан, Я. Только один день. (О трудовых буднях театра «Ванемуйне»). — «Лит. газ.», 1960, 21 июля.

Медведев, А. Театр, который нельзя не любить. (К гастролям тартуского театра «Ванемуйне» в Москве). — «Комсомольская правда», 1956, 26 дек.

Медведев, А. Композитор в пути. Заметки о «Балете-симфоний» Э. Тамберга. (К постановке в театре «Ванемуйне»). — «Сов. музыка», № 4, с. 49—62.

Миловский, С. «Только мечта». (К постановке муз. комедии Б. Кырвера в театре «Ванемуйне»). — «Сов. музыка», 1956, № 2, с. 96—99.

Михайловская, Н. Дорогу осилит идущий. (О муз. жизни Тарту). — «Сов. музыка», 1965, № 6, с. 49—57.

Некрасова, З. Воспевая родину... (Об опере В. Тормиса «Лебединый полет» и вокальном цикле «Мужские голоса» в театре «Ванемуйне»). — «Сов. культура», 1966, 13 окт.

Никитин, П. Прибалтийская Театральная Весна. (Рига). — «На рубеже», 1956, № 4, с. 180—184.

Николаев, А. Один вечер в «Ванемуйне». (Опера «Лебединый полет» и театрализ. хоровая сюита В. Тормиса в постановке театра «Ванемуйне»). — «Сов. музыка», 1966, № 11, с. 30—39.

Никольский, К. «Ванемуйне» в Тарту и Москве. (О спектаклях театра). — «Театр», 1957, № 3, с. 82—91.

Ответный визит. (О гастрольях театра «Ванемуйне» в Петрозаводске). — «Комсомолец» (Петрозаводск), 1969, 23 окт.

Петрова, К. «Женихи из Мульгимаа». (О постановке комич. оперы Г. Эрнесакса по рассказу Э. Вильде «Невесты с изьянцем» в театре «Ванемуйне»). — «Муз. жизнь», 1960, № 11, с. 5.

Пименов, В. Герой и народ. (Пьеса Э. Вильде «Неоуловимое чудо» и пьеса А. Хинта «Песня оболыщения» в театре «Ванемуйне». К гастролям в Москве). — «Сов. культура», 1956, 20 дек.

Поляновский, Г. Он оправдал свое имя. (К гастролям театра «Ванемуйне» в Кремлевском театре. Москва). — «Сов. культура», 1960, 10 мая.

Путинцев, Н. Правда и целеустремленность. На спектаклях театров «Ванемуйне» и им. Кингисеппа. (Москва). — «Моск. правда», 1956, 21 дек.

Рахманов, М. Театр и время. (И о театре «Ванемуйне»). — «Театр», 1969, № 8, с. 46—53.

Романов, Р. Портной Ыхк и его счастливый жребий. (О пьесе А. Китцберга «Портной Ыхк и его счастливый жребий». К гастролям в Ленинграде). — «Ленингр. правда», 1965, 14 нояб.

Рославлева, Н. Разговор хореографов. (О работе Всесоюз. семинара балетмейстеров. 1966. Также о балетных постановках театров «Эстония» и «Ванемуйне»). — «Сов. музыка», 1967, № 2, с. 37—41.

Рославлева, Н. «Весна». (Балет Ю. Винтера в театре «Ванемуйне»). — «Муз. жизнь», 1967, № 11, с. 4.

Рославлева, Н. «Контрасты». (Одноимен. постановка в театре «Ванемуйне»). — «Театр», 1968, с. 133—134.

Румянцева, Н. Все музы в гости будут к нам. (О театре «Ванемуйне»). — «Сов. культура», 1962, 30 авг.

Сарнацкий, В. Встречи с «Ванемуйне». (К итогам гастролей гос. театра ЭССР в Киеве). — «Правда Украины», 1957, 18 июля.

Симонов, Р. Театр «Ванемуйне». (К гастролям тартуского театра в Москве). — «Правда», 1956, 22 дек.

Смелков, Ю. Такая опера... (Сатир. опера В. Оякяэра «Королю холодно» в театре «Ванемуйне»). — «Театр», 1968, № 5, с. 109—110.

Смелков, Ю. Большой театр небольшого города. — «Культура и жизнь», 1969, № 4, с. 37—38.

Спектакли фестиваля (болгарской драматургии на сцене советских театров. Янв.-февр. 1969 г. Статьи): ... Л. Жукова. Тарту. «Лодка в лесу». — «Театр», 1969, № 6, с. 74—75.

Строева, М. Брехт в Тарту. (Пьеса Б. Брехта «Трехгрошовая опера» в театре «Ванемуйне»). — «Сов. культура», 1965, 20 апр.

Сусливич, Р. Добрая встреча. На спектаклях театра «Ванемуйне». (К гастролям в Ленинграде). — «Ленингр. правда», 1965, 18 нояб.

Тимофеев, О. Трагедия Райниса. («Иосиф и его братья») на сцене «Ванемуйне». — «Сов. молодежь», 1966, 1 июня.

Тормис, Л. Творческое лицо театра. — «Сов. Эстония», 1963, 31 окт.

«Утопленница» на эстонской сцене. (Опера В. Баумиласа в театре «Ванемуйне»). — «Вечерние новости» (Вильнюс), 1960, 6 апр.

Фахми, Ф. «Лебединый полет». (О постановке оперы В. Тормиса в театре «Ванемуйне»). — «Театр», 1967, № 2, с. 28—31.

Ханютин, Ю. «Ванемуйне» театр особенный. (К гастроллям тартуского театра в Москве). — «Лит. газ.», 1956, 18 дек.

Цимбал, С. Правда всегда неповторима. (О национальных традициях в театральном искусстве и постановке пьесы А. Китцберга «Портной Блэк и его счастливый жребий» в театре «Ванемуйне»). — «Звезда», 1966, № 11, с. 178—191.

Чеботаревская, Т. Правда о прошлом. (Пьеса Э. Таммлаана «Железный дом» в театре «Ванемуйне». К гастроллям в Москве). — «Комсомольская правда», 1956, 22 дек.

Adamova, M. Tartu, Vanemuines ielā 45 a. — «Karogs», 1967, nr. 6, lk. 136—138.

Baumilas, V. «Paskenduolē» Estijos scenoje. — «Vakarines naujienos», 1960, bal. 6.

Bite, I. Tartu balets Rīgā. — «Literatūra un Māksla», 1969, 14. jūn. lk. 15.

Brāļu saimē. Ražīga autore. — «Karogs», 1966, nr. 6, lk. 175—182.

Kroders, O. Viens no mūsu vidus. — «Padomju Jaunatne», 1966, 14. jun.

Markulāne, J. Tikšanās celā. Viena diena «Vanemuine» [u. c.] — «Māksla», 1960, nr. 2, lk. 40—43.

Meinerte, I. «Man trīsdesmit gadu» teātrī «Vanemuine». — «Literatūra un Māksla», 1962, 24. nov.

Meinerte, I. Rainis igauņu teātrī. — «Literatūra un Māksla», 1966, 21. maijā.

Mūrnieks, N. «Vanemuine» — paraugs muzikāli dramatiskajiem. — «Komunisti», 1959, 4. okt.

Nikitin, P. Teatteri ja kaupunki. — «Punalippu», 1967, nr. 4, lk. 125—131.

Obrazcowa, A. Sześć profilów jednego oblicza. — «Kraj Rad», 1969, nr. 30, lk. 16—19.

Pirmoji pazintis su nauja estu opera. — «Kalba Vilnius», 1966, liepos 29.

Ragaskaitė, A. «Vanemuise» teatras. — «Kauno tiesa», 1966, vasario 15.

Tapio, M. Teatterimatka Eestiin. — «Kansan Uutiset» 1963, 25. maaliskuuta.

Treimanis, G. Rainis uz igauņu. — «Cīņa», 1966, 1. jūn.

Ungys, B. Teatras, nepanašus į kitus. — «Kulturas barai», 1967, nr. 10, lk. 40—42.

Vengris, A. Viešnage «Vanemuineje». — «Literatura ir menas», 1967, vasario 25.

Saateks	3
«Vanemuine» läbi saja aasta	4
«Vanemuise» teatrimajadest	11
Veidi arve «Vanemuise» küllastajate kohta	22
Külalisesinemisi väljaspool Eestit	24
Külalisi «Vanemuises»	34
Sõprussidemed Potsdami Hans Otto nimelise teatriga	39
Meie vabaõhuetendustest	41
«Vanemuise» stuudiotest	45
Sportimisest «Vanemuises»	52
RAT «Vanemuise» küllastajate struktuur	57
Meie soovid algavaks sajandiks	71
RAT «Vanemuise» koosseis 1970	72
RAT «Vanemuise» repertuaar 1944—1970	78
RAT «Vanemuise» juubelihooaja repertuaar	92
Valik bibliograafiat	95

«ВАНЕМУЙНЕ» СЕГОДНЯ И ВЧЕРА. На эстонском языке

Koostaja *E. Kampus*. Toimetaja *K. Kask*. Kujundus *M. Säre*. Keeleline toimetaja *L. Uuspõld*. Tehniline toimetaja *K. Juus*.

Laduda antud 24. VII 1970. Trükkida antud 17. IX 1970. Paber 60×90 ¹/₁₆. Trükipoognaid 6,5+4,5 (illustratsioonid). Trükiarv 5000. MB-06990. Tellimise nr. 4574. Hans Heidemanni nim. trükikoda, Tartu, Ülikooli 17/19. I.

Hind rbl. 1.—

Rbl. 1.—

A
30995

